

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΦΛΩΡΙΝΑΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

«Ο Εμφύλιος πόλεμος στην Κοζάνη, μέσα από τον τοπικό τύπο»

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟΥ ΖΑΡΚΟΔΗΜΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ(ΑΜ 1074)

ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΚΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟΥ ΤΙΤΛΟΥ

**«Επιστήμες της Αγωγής: Ζητήματα Ιστορίας, Ιστορικής Εκπαίδευσης και
Εκπαιδευτικής Πολιτικής»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Ηλιάδου-Τάχου Σοφία

ΦΛΩΡΙΝΑ,

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 2024

Φύλλο Εξέτασης

1.Επόπτης: **Ηλιάδου-Τάγου Σοφία**

Βαθμός:

Υπογραφή: Ημερομηνία:

2.Δεύτερος Βαθμολογητής:

Βαθμός:

Υπογραφή: Ημερομηνία:

3.Τρίτος Βαθμολογητής:

Βαθμός:

Υπογραφή: Ημερομηνία:

Γενικός Βαθμός:

Ο συγγραφέας Ζαρκοδήμος Γεώργιος βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας.

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Στην οικογένειά μου,
που με τη βοήθεια και τη συμπαράσταση τους με στήριξαν σε κάθε βήμα
αυτής της διαδρομής και ειδικά στη μητέρα μου, που με την αγάπη,
την υπομονή και την πίστη της αποτέλεσε την πηγή της δύναμης μου.
Σας ευχαριστώ από καρδιάς.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	6
Abstract	7
Εισαγωγή.....	8
Σκοπός και Εύρος της Ανασκόπησης.....	10
Κεφάλαιο 1. Ιστορικό πλαίσιο. Οι τρεις φάσεις του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1943-1949)	12
1η Φάση: Η Κατοχή και η άνοδος των αντιστασιακών δυνάμεων (1943-1944).....	12
2η Φάση: Δεκεμβριανά και Συμφωνία της Βάρκιζας (1944-1946)	12
3η Φάση: Ο ολοκληρωτικός πόλεμος (1946-1949).....	13
1.1. Τα γεγονότα του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου	13
1.2. Ιστορική και κοινωνική κατάσταση της Κοζάνης εκείνη την περίοδο	21
1.2.1. Ιστορικό πλαίσιο της Κοζάνης στον Εμφύλιο	25
1.2.3. Γεωπολιτικό και κοινωνικό τοπίο	28
1.2.4. Μεγάλες μάχες και πολιτικές εξελίξεις στην Κοζάνη	30
Κεφάλαιο 2. Ο ρόλος του τοπικού τύπου κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου..	33
2.1. Γενική εικόνα του τύπου στην Ελλάδα την εποχή του Εμφυλίου.....	33
2.2. Ο τοπικός τύπος στην Κοζάνη.....	36
2.3. Η σχέση της δημοσιογραφίας με την πολιτική και κοινωνική κατάσταση	43
2.4. Σύγκριση μεταξύ των τοπικών και εθνικών αφηγήσεων.....	46
2.5. Αναφορές για τη ζωή των πολιτών, τις κακουχίες και το ηθικό.....	48
2.6. Στρατιωτικές Εξελίξεις και Εκθέσεις	50
Κεφάλαιο 3. Ανάλυση περιεχομένου του τοπικού τύπου	53
3.1. Ο ρόλος της εκκλησίας και του μητροπολίτη Κοζάνης στον εμφύλιο.....	53
3.2. Η δράση του <i>Μιχάλαγα</i>	69
3.3 Το μονοπώλιο του ΕΑΜ στην Κερασιά.....	72
3.4. Η κατάσχεση ζώων στην Κοζάνη κατά τον εμφύλιο.....	74
3.5. Η Σιάτιστα την περίοδο του Εμφυλίου	76
3.6. Η εκκένωση της υπαίθρου και η μετεμφυλιακή επιρροή	78
3.7. Οι γυναίκες στον εμφύλιο	80
3.8. Η εφημερίδα <i>Πατρίς</i> και η καταστροφή της Ερμακιάς και των Πύργων.....	83
3.9. Η ίδρυση της εφημερίδας <i>ΕΝΩΣΙΣ</i>	85
3.10. Η υποδοχή του βασιλιά Παύλου στη Φλώρινα – Σεπτέμβριος 1947	86
3.11. Οι χριστιανικές εφημερίδες κατά τον εμφύλιο	87
3.12. Γυναίκες στα όπλα	97
3.13. Το Μακεδονικό στον εμφύλιο.....	98

3.14. Ο εθνικός τύπος	100
3.15. Η πολιτική ταυτότητα των προσφύγων του Πόντου κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο: Η περίπτωση της εφημερίδας “Ακρίτες του Βορρά”	102
3.16. Ο λόγος του Τρούμαν σχολιάζεται από το Ριζοσπάστη.....	103
3.17. Οι ελληνικοί πύραυλοι φάντασμα του 1946 στις εφημερίδες <i>ΑΚΡΟΠΟΛΗ & ΕΜΠΡΟΣ</i>	108
Κεφάλαιο 4. Κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις μέσω της εφημερίδας	111
4.1. Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης από τον τοπικό τύπο.....	112
4.2. Η επιρροή του τύπου στις τοπικές κοινότητες κατά την περίοδο του πολέμου ..	115
4.4. Σύγκριση με εθνικές εφημερίδες και διεθνείς εκθέσεις.....	117
4.5. Συνεισφορές στην Ιστορική Κατανόηση.....	119
4.6. Πώς το τοπικό ρεπορτάζ αναδιαμορφώνει την κατανόηση του Εμφυλίου στην Κοζάνη.....	121
Συζήτηση –Συμπεράσματα	124
Βιβλιογραφικές Αναφορές.....	126

Περίληψη

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Κοζάνη (1946-1949) αποτέλεσε μια από τις πιο δραματικές περιόδους της νεότερης ιστορίας της περιοχής, επηρεάζοντας την πολιτική, κοινωνική και οικονομική ζωή του τόπου. Η περιοχή της Κοζάνης ήταν κομβικό σημείο για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις τόσο του κυβερνητικού στρατού όσο και των αντάρτικων δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ). Ο τοπικός τύπος της εποχής αποτέλεσε σημαντικό μέσο πληροφόρησης και προπαγάνδας, αντικατοπτρίζοντας τις διαιρέσεις της τοπικής κοινωνίας και τις πολιτικές τάσεις που επικρατούσαν. Εφημερίδες όπως *Ηχώ της Μακεδονίας* και η *Βόρειος Ελλάς* και άλλα τοπικά έντυπα, διαδραμάτισαν κεντρικό ρόλο στην ενημέρωση των πολιτών, ενώ ταυτόχρονα προωθούσαν τις αντίστοιχες πολιτικές τους θέσεις. Οι ειδήσεις κάλυπταν τις στρατιωτικές εξελίξεις, την ανθρωπιστική κρίση που προέκυπτε από τις συγκρούσεις, καθώς και τις ιδεολογικές διαμάχες μεταξύ δεξιών και αριστερών. Ιδιαίτερα έντονη ήταν η κάλυψη των μαχών που λάμβαναν χώρα στον ορεινό όγκο της περιοχής και οι επιπτώσεις τους στους τοπικούς πληθυσμούς, με αναφορές σε διώξεις, εκτελέσεις και καταστροφές χωριών. Η καταγραφή των γεγονότων από τον τοπικό τύπο, αν και συχνά επηρεασμένη από την προπαγάνδα των αντίπαλων πλευρών, αποτελεί σημαντική πηγή για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι κάτοικοι της Κοζάνης αντιλήφθηκαν τον εμφύλιο και τις επιπτώσεις του στην καθημερινότητά τους. Παράλληλα, οι τοπικές εφημερίδες συνέβαλαν στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης για τον εμφύλιο στην περιοχή, μεταδίδοντας τις ελπίδες και τους φόβους των πολιτών σε μια περίοδο βαθιάς αβεβαιότητας και διχασμού.

Λέξεις-κλειδιά: Εμφύλιος Πόλεμος, Κοζάνη, τοπικός τύπος, Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας, κυβερνητικός στρατός, προπαγάνδα, κοινωνικές διαιρέσεις, στρατιωτικές επιχειρήσεις, ανθρωπιστική κρίση, συλλογική μνήμη.

Abstract

The Civil War in Kozani (1946-1949) was one of the most dramatic periods of the recent history of the region, affecting the political, social and economic life of the place. The area of Kozani was a focal point for the military operations of both the government army and the rebel forces of the Democratic Army of Greece (DSE). The local press of the time was an important means of information and propaganda, reflecting the divisions of the local society and the prevailing political trends. Newspapers such as *Icho tis Makedonias* and *Voreios Ellas* as well as local publications, played a central role in informing citizens, while at the same time promoting their respective political positions. The news covered military developments, the humanitarian crisis arising from the conflicts, as well as the ideological disputes between the right and the left. Particularly intense was the coverage of the battles that took place in the mountainous mass of the region and their effects on the local populations, with references to persecutions, executions and destruction of villages. The recording of the events by the local press, although often influenced by the propaganda of the opposing sides, is an important source for understanding how the inhabitants of Kozani perceived the civil war and its effects on their daily lives. At the same time, local newspapers contributed to shaping the collective memory of the civil war in the region, conveying the hopes and fears of citizens in a period of deep uncertainty and division.

Keywords: *Civil War, Kozani, local press, Democratic Army of Greece, government army, propaganda, social divisions, military operations, humanitarian crisis, collective memory.*

Εισαγωγή

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα (1946-1949) αποτελεί ένα από τα πιο τραυματικά και διχαστικά κεφάλαια της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, με βαθιές και μακροχρόνιες συνέπειες για την κοινωνία και την πολιτική της χώρας. Η σύγκρουση αυτή, που ξέσπασε λίγο μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, επηρέασε τόσο τις αστικές όσο και τις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας, διαμορφώνοντας τις πολιτικές και κοινωνικές δομές για δεκαετίες. Η Κοζάνη, μια πόλη στην καρδιά της Δυτικής Μακεδονίας, δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Οι συγκρούσεις και οι αντιπαραθέσεις του Εμφυλίου έπαιξαν κεντρικό ρόλο στην ιστορία της περιοχής, επηρεάζοντας τόσο τις πολιτικές ισορροπίες όσο και την καθημερινή ζωή των κατοίκων. Η περιοχή της Κοζάνης ήταν στρατηγικής σημασίας κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο, κυρίως λόγω της γεωγραφικής της θέσης στη Δυτική Μακεδονία και των ορεινών περιοχών που προσέφεραν καταφύγιο στις αντιμαχόμενες δυνάμεις. Οι δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) και του Εθνικού Στρατού συγκρούστηκαν επανειλημμένα σε αυτή την περιοχή, ενώ οι τοπικές κοινωνίες βρέθηκαν συχνά στη μέση αυτών των συγκρούσεων. Η πόλη της Κοζάνης αποτέλεσε επίσης έναν σημαντικό διοικητικό και στρατηγικό κόμβο, από όπου διενεργούνταν πολλές από τις επιχειρήσεις του Εθνικού Στρατού εναντίον των δυνάμεων του ΔΣΕ. Η τοπική κοινότητα βίωσε τον πόλεμο μέσα από στρατιωτικές επιχειρήσεις, διώξεις και κοινωνικές αναταραχές, ενώ οι κάτοικοι της περιοχής κλήθηκαν να επιλέξουν πλευρές ή να υποστούν τις συνέπειες της ουδετερότητας (Κόντης, 2013).

Μέσα σε αυτό το πολεμικό κλίμα, ο εθνικός αλλά και τοπικός τύπος διαδραμάτισε έναν ζωτικό ρόλο στη μετάδοση της πληροφορίας και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Στην Κοζάνη, όπως και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, οι τοπικές εφημερίδες αποτέλεσαν σημαντική πηγή ενημέρωσης για τους κατοίκους, αλλά ταυτόχρονα και ένα μέσο προπαγάνδας και ελέγχου της πληροφορίας. Η *Ηχώ της Μακεδονίας* και η *Βόρειος Ελλάς*, δύο από τις πιο σημαντικές εφημερίδες της περιοχής, καταγράφουν με μοναδικό τρόπο τα γεγονότα του πολέμου, τις στρατιωτικές και πολιτικές εξελίξεις, καθώς και τον κοινωνικό αντίκτυπο της σύγκρουσης. Η σημασία του τοπικού τύπου ως πηγή ιστορικών δεδομένων δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Οι τοπικές εφημερίδες αποτελούν σημαντική πηγή πληροφοριών για την κατανόηση των γεγονότων και της κοινωνικής διάστασης του Εμφυλίου Πολέμου, ιδιαίτερα σε περιοχές όπως η Κοζάνη, όπου η σύγκρουση είχε άμεσο αντίκτυπο στην καθημερινή

ζωή. Η πρόσβαση σε αρχεία και έντυπα της εποχής προσφέρει στους ιστορικούς τη δυνατότητα να κατανοήσουν καλύτερα τις αντιλήψεις, τις απόψεις και τις στάσεις των τοπικών κοινωνιών κατά τη διάρκεια του πολέμου, ενώ παράλληλα παρέχει πολύτιμα δεδομένα για τις στρατηγικές επικοινωνίας και προπαγάνδας που χρησιμοποιήθηκαν. Στην περίπτωση της Κοζάνης, οι τοπικές εφημερίδες όχι μόνο κατέγραψαν τα γεγονότα του πολέμου, αλλά έπαιξαν και έναν πιο ενεργό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και της πολιτικής συνείδησης των κατοίκων. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, οι εφημερίδες αυτές διαδραμάτισαν το ρόλο ενός βασικού μέσου ενημέρωσης, ενημερώνοντας τον πληθυσμό για τις εξελίξεις στον πόλεμο, αλλά ταυτόχρονα προωθώντας και συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις. Ο τύπος της Κοζάνης, όπως και αλλού στην Ελλάδα, χωρίστηκε σε δύο κυρίαρχες τάσεις, την υποστήριξη της κυβέρνησης και των δυνάμεων του Εθνικού Στρατού και την υποστήριξη του Δημοκρατικού Στρατού και της αριστεράς. Στην Κοζάνη, ωστόσο, η κυριαρχία του κυβερνητικού λόγου ήταν εμφανής, καθώς πολλές από τις εφημερίδες της περιοχής υποστήριζαν τις φιλοκυβερνητικές δυνάμεις, προωθώντας μια αντιαριστερή ρητορική (Σφέτας, 2015). Η *Ηχώ της Μακεδονίας* και η *Βόρειος Ελλάς* αποτελούν δύο παραδείγματα τοπικών εφημερίδων που ανέλαβαν το ρόλο της πληροφόρησης και της προπαγάνδας. Η *Ηχώ της Μακεδονίας*, η οποία ήταν η μακροβιότερη προπολεμική εφημερίδα της Δυτικής Μακεδονίας, ανέδειξε τον εθνικό αγώνα κατά των κομμουνιστών ως έναν αγώνα για την ελευθερία και την επιβίωση του ελληνικού έθνους. Η ρητορική της εφημερίδας αντανάκλασε την πολιτική της κυβέρνησης και του Εθνικού Στρατού, υποστηρίζοντας την ανάγκη καταστολής των δυνάμεων του ΔΣΕ και παρουσιάζοντας τις δυνάμεις αυτές ως απειλή για την εθνική ακεραιότητα. Αντίστοιχα, η *Βόρειος Ελλάς* έπαιξε παρόμοιο ρόλο στην ενημέρωση των κατοίκων της περιοχής, προωθώντας το κυβερνητικό αφήγημα για τον πόλεμο και τονίζοντας την ανάγκη ενότητας απέναντι στον εσωτερικό εχθρό. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι η τοπική κοινωνία της Κοζάνης δεν ήταν μονοδιάστατη. Υπήρχαν διαφορετικές φωνές και αντιλήψεις για τον πόλεμο, και σε ορισμένες περιπτώσεις οι εφημερίδες της περιοχής, αν και περιορισμένες από την κρατική λογοκρισία, έδωσαν βήμα σε αυτές τις απόψεις («Κοβεντάρειος» Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, 2024).

Η ανάλυση της παρουσίας και της απεικόνισης του Εμφυλίου Πολέμου μέσα από τον τοπικό τύπο της Κοζάνης προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για την

κοινωνική και πολιτική ζωή της περιοχής κατά τη διάρκεια αυτής της παραγμένης περιόδου. Μέσα από τα άρθρα και τα ρεπορτάζ των εφημερίδων, αναδεικνύονται όχι μόνο οι στρατιωτικές εξελίξεις, αλλά και η κοινωνική και οικονομική διάσταση του πολέμου. Οι εφημερίδες κατέγραψαν τις καταστροφές που προκλήθηκαν στις αγροτικές κοινότητες της περιοχής, την πείνα και τη φτώχεια που επικράτησαν, καθώς και τις κοινωνικές διώξεις που υπέστησαν οι υποστηρικτές του Δημοκρατικού Στρατού. Η μελέτη των τοπικών εφημερίδων της Κοζάνης αποτελεί ένα ανεκτίμητο εργαλείο για την κατανόηση των πολιτικών και κοινωνικών διαδικασιών που εξελίχθηκαν κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Οι εφημερίδες αυτές δεν αποτελούν μόνο πηγή ιστορικών δεδομένων, αλλά προσφέρουν και μια μοναδική ματιά στον τρόπο με τον οποίο οι τοπικές κοινωνίες αντιλαμβάνονταν και ερμήνευαν τον πόλεμο. Επιπλέον, η ανάλυση της γλώσσας και της ρητορικής που χρησιμοποιούσαν οι εφημερίδες αποκαλύπτει το ρόλο που διαδραμάτισε η προπαγάνδα και η στρατηγική επικοινωνίας στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Μέσα από τα φύλλα των τοπικών εφημερίδων της Κοζάνης, γίνεται φανερό ότι ο πόλεμος δεν ήταν μόνο μια στρατιωτική σύγκρουση, αλλά και μια σύγκρουση ιδεών και αξιών. Η επιβίωση της κοινότητας και η καθημερινότητα των κατοίκων συνυφασμένες με τον πόλεμο αποτυπώνονται στις σελίδες των εφημερίδων, προσφέροντας πολύτιμο υλικό για τη μελέτη της τοπικής ιστορίας και της κοινωνικής ανθεκτικότητας σε περιόδους κρίσης. Εν κατακλείδι, ο τοπικός τύπος της Κοζάνης κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου προσφέρει μια μοναδική ματιά στα γεγονότα και τις επιπτώσεις τους στην τοπική κοινωνία. Οι εφημερίδες της εποχής λειτουργούν ως κρίσιμος σύνδεσμος μεταξύ της ιστορικής αφήγησης και της πραγματικότητας που βίωσαν οι πολίτες, ενώ ταυτόχρονα αποτελούν πολύτιμη πηγή για την κατανόηση των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων που διαμόρφωσαν την Ελλάδα κατά τον Εμφύλιο («Κοβεντάρειος» Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, 2024).

Σκοπός και Εύρος της Ανασκόπησης

Η παρούσα ανασκόπηση στοχεύει στην ανάλυση του ρόλου και της επιρροής του τύπου κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949). Μέσα από την κριτική προσέγγιση των δημοσιεύσεων της εποχής, επιχειρείται η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα τοπικά μέσα ενημέρωσης διαμόρφωσαν την κοινή γνώμη, επηρέασαν τις πολιτικές εξελίξεις και κατέγραψαν την κοινωνική και οικονομική κατάσταση της περιοχής. Σημαντικό μέρος της αναθεώρησης αποτελεί η εξέταση του

πώς οι εφημερίδες και τα έντυπα της Κοζάνης λειτούργησαν τόσο ως φορείς πληροφόρησης όσο και ως μέσα προπαγάνδας σε μια εποχή έντονου κοινωνικού και πολιτικού διχασμού. Ο κύριος στόχος της ανασκόπησης του τύπου είναι η κατανόηση του τρόπου με τον οποίο οι εφημερίδες της Κοζάνης αντιμετώπισαν τα γεγονότα του εμφυλίου πολέμου και πώς διαμόρφωσαν τις πολιτικές και κοινωνικές αντιλήψεις του τοπικού πληθυσμού. Οι εφημερίδες της εποχής δεν περιορίζονταν απλώς στην ενημέρωση για τις στρατιωτικές εξελίξεις, αλλά προωθούσαν συγκεκριμένες πολιτικές και ιδεολογικές απόψεις, επηρεάζοντας τις αντιλήψεις των αναγνωστών τους. Στόχος της μελέτης είναι να αναδειχθούν οι διαφορετικές πολιτικές γραμμές που ακολουθούσαν οι εφημερίδες, να εξεταστεί η ρητορική που χρησιμοποιούσαν για να προσελκύσουν ή να επηρεάσουν τους πολίτες και να κατανοηθεί πώς αυτές οι δημοσιεύσεις συνέβαλαν στη διαμόρφωση της τοπικής μνήμης και ταυτότητας. Επιπλέον, η ανασκόπηση στοχεύει στην ανάδειξη της διαμόρφωσης του τοπικού πολιτικού τοπίου μέσω του τύπου. Οι τοπικές εφημερίδες λειτουργούσαν ως πολιτικά εργαλεία για την προώθηση των θέσεων των αντίπαλων πλευρών, ενώ ταυτόχρονα καταγράφουν την καθημερινότητα των πολιτών κατά τη διάρκεια της σύγκρουσης. Μέσα από την ανάλυση των άρθρων, των σχολίων και των αναλύσεων, θα γίνει προσπάθεια να κατανοηθεί η πολιτική δυναμική της περιόδου και ο αντίκτυπος της προπαγάνδας στις κοινωνικές αντιλήψεις. Το πεδίο εφαρμογής της μελέτης περιορίζεται χρονικά στην περίοδο του ελληνικού εμφυλίου πολέμου, δηλαδή από το 1946 έως το 1949, μια εποχή κατά την οποία οι συγκρούσεις στην περιοχή της Κοζάνης ήταν ιδιαίτερα έντονες. Η συγκεκριμένη χρονική περίοδος επιλέχθηκε επειδή κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων ο τύπος λειτούργησε ως καίριο μέσο επικοινωνίας και προπαγάνδας, ενώ ταυτόχρονα καταγράφει τις πιο κρίσιμες στιγμές της κοινωνικής, πολιτικής και στρατιωτικής ζωής στην περιοχή. Στη μελέτη αυτή εξετάζονται κυρίως οι τοπικές εφημερίδες της εποχής, οι οποίες είχαν σημαντική επιρροή στην κοινή γνώμη της περιοχής. Οι εφημερίδες αυτές ήταν συχνά κομματικά ευθυγραμμισμένες, κάτι που επηρέαζε τον τρόπο με τον οποίο παρουσίαζαν τις ειδήσεις. Οι τύποι των δημοσιεύσεων που αναλύονται περιλαμβάνουν ειδησεογραφικά άρθρα, πολιτικά σχόλια, αναλύσεις των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καθώς και κοινωνικές και οικονομικές αναφορές για τις συνθήκες ζωής των πολιτών. Μέσω αυτής της ανάλυσης επιδιώκεται να αναδειχθούν οι κοινωνικές, πολιτικές και ιδεολογικές διαμάχες που σημάδεψαν την περιοχή κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, όπως και ο ρόλος του τύπου στη διαμόρφωση της τοπικής πολιτικής ταυτότητας.

Κεφάλαιο 1. Ιστορικό πλαίσιο. Οι τρεις φάσεις του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1943-1949)

Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος (1943-1949) αποτελεί μία από τις πιο τραγικές περιόδους της σύγχρονης ελληνικής ιστορίας, διαρθρωμένος σε τρεις διακριτές φάσεις που αντανακλούν τη σταδιακή όξυνση των ιδεολογικών, πολιτικών και κοινωνικών συγκρούσεων. Ο πόλεμος αυτός δεν ήταν μόνο ένας αγώνας για την εξουσία, αλλά και μία σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών οραμάτων για την Ελλάδα, καθώς η χώρα επιχειρούσε να ανακάμψει από την Κατοχή.

1η Φάση: Η Κατοχή και η άνοδος των αντιστασιακών δυνάμεων (1943-1944)

Η πρώτη φάση του Εμφυλίου ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της Κατοχής, όταν αναπτύχθηκαν αντιστασιακές οργανώσεις με διαφορετικά ιδεολογικά υπόβαθρα. Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, υπό την κυριαρχία του ΚΚΕ, αναδείχθηκε ως η ισχυρότερη αντιστασιακή δύναμη, ενώ οι φιλοβασιλικές και εθνικιστικές ομάδες όπως ο ΕΔΕΣ και η ΕΚΚΑ είχαν μικρότερη επιρροή (Mazower, 1993). Η συνεργασία μεταξύ των οργανώσεων αυτών αποδείχθηκε δύσκολη, και οι συγκρούσεις μεταξύ τους εντάθηκαν ήδη από το 1943, με αποκορύφωμα τη μάχη του Μελιγαλά και τις διώξεις των αντιπάλων από τον ΕΛΑΣ.

Η αντιπαλότητα οξύνθηκε λόγω των διαφωνιών για τη μελλοντική πολιτική κατεύθυνση της Ελλάδας. Ο ΕΑΜ διεκδικούσε ένα λαϊκό δημοκρατικό καθεστώς, ενώ οι υπόλοιπες δυνάμεις ευνοούσαν την αποκατάσταση της μοναρχίας. Παράλληλα, η παρουσία των Γερμανών έδινε τη δυνατότητα σε ορισμένες δυνάμεις να συνεργάζονται προσωρινά, καθυστερώντας την αναμέτρηση (Mazower, 1993).

2η Φάση: Δεκεμβριανά και Συμφωνία της Βάρκιζας (1944-1946)

Η δεύτερη φάση ξεκινά με την απελευθέρωση της Ελλάδας και τη διεκδίκηση της εξουσίας από τα αντίπαλα στρατόπεδα. Μετά την αποχώρηση των Γερμανών, η κυβέρνηση εθνικής ενότητας υπό τον Γεώργιο Παπανδρέου δεν κατάφερε να συγκρατήσει τις εντάσεις. Τα Δεκεμβριανά (Δεκέμβριος 1944) αποτέλεσαν την πρώτη ανοιχτή σύγκρουση μεταξύ των δυνάμεων του ΕΑΜ και των βρετανικών στρατευμάτων που υποστήριζαν την κυβέρνηση (Woodhouse, 1985). Η νίκη των βρετανικών και κυβερνητικών δυνάμεων οδήγησε στην υπογραφή της Συμφωνίας της Βάρκιζας (Φεβρουάριος 1945), που προέβλεπε τον αφοπλισμό του ΕΛΑΣ.

Η Συμφωνία της Βάρκιζας, όμως, δεν κατόρθωσε να αποτρέψει τη συνέχιση της σύγκρουσης. Οι διώξεις κατά των αριστερών και η δράση των παρακρατικών

ομάδων δημιούργησαν ένα κλίμα φόβου και αντεκδίκησης. Παράλληλα, το ΚΚΕ άρχισε να οργανώνεται εκ νέου, ενώ οι διαφωνίες για τη διεξαγωγή των εκλογών και του δημοψηφίσματος για τη μοναρχία επέτειναν τις αντιπαραθέσεις (Woodhouse, 1985).

3η Φάση: Ο ολοκληρωτικός πόλεμος (1946-1949)

Η τρίτη φάση του Εμφυλίου ξεκίνησε με την ένοπλη εξέγερση του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) το 1946. Ο ΔΣΕ, υποστηριζόμενος από τις σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, πολέμησε ενάντια στον εθνικό στρατό, ο οποίος ενισχυόταν από τη Βρετανία και, από το 1947, τις Ηνωμένες Πολιτείες μέσω του Δόγματος Τρούμαν (Clogg, 1992). Η στρατιωτική σύγκρουση ήταν ιδιαίτερα βίαιη, με μεγάλες απώλειες για τον άμαχο πληθυσμό.

Η κυβέρνηση κατάφερε να επικρατήσει λόγω της ανωτερότητας του εθνικού στρατού, της αεροπορικής υπεροχής και της διάσπασης στις γραμμές του ΔΣΕ. Το 1949, με την πτώση του Βίτσι και του Γράμμου, ο Εμφύλιος έλαβε τέλος. Η χώρα, όμως, εισήλθε σε μια περίοδο βαθιάς διχόνοιας, πολιτικής καταπίεσης και οικονομικής καχεξίας. Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος, διαρθρωμένος σε τρεις φάσεις, αντικατοπτρίζει τις πολυεπίπεδες συγκρούσεις που έπληξαν τη χώρα. Από τις αντιπαραθέσεις της Κατοχής μέχρι τη γενικευμένη σύρραξη του 1946-1949, ο πόλεμος αυτός καθόρισε την πορεία της Ελλάδας για δεκαετίες, αφήνοντας ανεξίτηλα τραύματα και διαχωριστικές γραμμές.

1.1. Τα γεγονότα του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου

Τον Απρίλιο του 1941, ο βασιλιάς Γεώργιος Β' και η κυβέρνησή του κατέφυγαν στην Αίγυπτο, δημιουργώντας μια εξόριστη κυβέρνηση, ενώ οι Γερμανοί δημιούργησαν μια κυβέρνηση συνεργασίας στην Αθήνα. Αυτό δημιούργησε ένα κενό εξουσίας, το οποίο καλύφθηκε από διάφορα κινήματα αντίστασης που κυμαίνονταν από μοναρχικά έως κομμουνιστικά στην ιδεολογία. Η μεγαλύτερη ομάδα που προέκυψε ήταν το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΕΑΜ), που ιδρύθηκε στις 27 Σεπτεμβρίου 1941 από εκπροσώπους τεσσάρων αριστερών κομμάτων. Το ΕΑΜ είχε δημοκρατική ρητορική και η στρατιωτική του πτέρυγα, ο ΕΛΑΣ, ιδρύθηκε τον Φεβρουάριο του 1942. Ο Άρης Βελουχιώτης, μέλος της ΚΕ του ΚΚΕ, ορίστηκε Αρχηγός της Ανώτατης Διοίκησης του ΕΛΑΣ. Η Οργάνωση για την Προστασία του Λαϊκού Αγώνα ιδρύθηκε ως πολιτοφυλακή ασφαλείας του ΕΑΜ, που δρούσε κυρίως

σε κατεχόμενες πόλεις και ιδιαίτερα στην Αθήνα. Δημιουργήθηκε ένα μικρό Ελληνικό Λαϊκό Απελευθερωτικό Ναυτικό (ΕΛΑΝ), το οποίο δραστηριοποιούνταν κυρίως γύρω από τα Ιόνια νησιά και τις παράκτιες περιοχές. Άλλες κομμουνιστικές οργανώσεις περιλάμβαναν το Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο (ΝΟΦ), που αποτελούνταν κυρίως από Σλάβους Μακεδόνες στην περιοχή της Φλώρινας. Τα δύο άλλα μεγάλα κινήματα αντίστασης ήταν ο Εθνικός Ρεπουμπλικανικός Ελληνικός Σύνδεσμος (ΕΔΕΣ) με επικεφαλής τον Ρεπουμπλικανό πρώην αξιωματικό του στρατού Συνταγματάρχη Ναπολέοντα Ζέρβα και η σοσιαλφιλελεύθερη ΕΚΚΑ με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Δημήτριο Ψαρρό (Plakoudas, 2017).

Το 1943, οι δυνάμεις του Άξονα στην Ελλάδα έλεγχαν μόνο τις κύριες πόλεις, όπως η Αθήνα, η Θεσσαλονίκη, η Πάτρα, τα Ιωάννινα και το Ηράκλειο, αφήνοντας την ορεινή ύπαιθρο στην αντίσταση. Το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ ήλεγχε το μεγαλύτερο μέρος του ορεινού εσωτερικού της χώρας, ιδιαίτερα περιοχές όπως ο Γράμμος, το Βέρμιο και τα Άγραφα, ενώ ο ΕΔΕΣ περιοριζόταν στην Ήπειρο με έδρα την περιοχή γύρω από τα Τζουμέρκα, και η ΕΚΚΑ στην ανατολική Στερεά Ελλάδα, με κύρια σημεία δράσης τα όρη Παρνασσός και Γκιώνα.

Στις αρχές του 1944, ο ΕΛΑΣ είχε σχεδόν 25.000 μαχητές, ενώ ο ΕΔΕΣ είχε περίπου 10.000 μέλη και η ΕΚΚΑ κάτω από 10.000. Για την καταπολέμηση της αυξανόμενης επιρροής του ΕΑΜ και του φόβου μιας ενδεχόμενης κατάληψης μετά τη γερμανική ήττα, ο πρωθυπουργός Ιωάννης Ράλλης ενέκρινε τη δημιουργία των Ταγμάτων Ασφαλείας, τα οποία αποτελούνταν κυρίως από ντόπιους φασίστες, κατάδικους, συμπονετικούς αιχμαλώτους και στρατεύσιμους με τη βία (Μαραντζίδης, 2010).

Το βρετανικό Υπουργείο Εξωτερικών παρατήρησε τη μετατροπή του ΕΛΑΣ σε μεγάλης κλίμακας συμβατικό στρατό καθώς πλησίαζε το τέλος του πολέμου. Μετά την ανακωχή με την Ιταλία στις 8 Σεπτεμβρίου 1943, ο ΕΛΑΣ κατέλαβε τον έλεγχο των όπλων της ιταλικής φρουράς στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα οι Δυτικοί Σύμμαχοι να ευνοήσουν αντίπαλες αντικομμουνιστικές ομάδες αντίστασης. Τους παρείχαν πυρομαχικά, προμήθειες και υλικοτεχνική υποστήριξη για να εξισορροπήσουν την αυξανόμενη επιρροή του ΕΛΑΣ. Στα μέσα του 1943, η εχθρότητα μεταξύ του ΕΛΑΣ και άλλων κινήματων ξέσπασε σε ένοπλη σύγκρουση, με τον ΕΛΑΣ να έχει το αριθμητικό πλεονέκτημα στους ένοπλους μαχητές. Μετά τη συγκρότηση των

Ταγμάτων Ασφαλείας, το ΚΚΕ και το ΕΑΜ εφάρμοσαν προληπτική πολιτική τρόμου, κυρίως σε περιοχές της υπαίθρου της Πελοποννήσου κοντά σε φρουραρχούμενα γερμανικά τμήματα. Και οι δύο πλευρές συμμετείχαν σε αιμαχίες, με πιο διαβόητο παράδειγμα τη Μάχη του Μελιγαλά (Carabott & Sfikas, 2017).

Τον Μάρτιο του 1944 το ΕΑΜ ίδρυσε την Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης (ΠΕΕΑ) η οποία απείλησε την ενότητα των Συμμάχων και εξόργισε τη Μεγάλη Βρετανία και τις Ηνωμένες Πολιτείες. Βρετανικά και ελληνικά στρατεύματα πιστά στην εξόριστη κυβέρνηση κινήθηκαν για να καταστείλουν την ΠΕΕΑ, με αποτέλεσμα τον αφοπλισμό περίπου 5.000 Ελλήνων στρατιωτών και αξιωματικών και τη σχεδόν διακοπή της οικονομικής βοήθειας των Συμμάχων προς το ΕΑΜ. Τον Μάιο του 1944, εκπρόσωποι όλων των πολιτικών κομμάτων και των αντιστασιακών ομάδων συγκεντρώθηκαν στη Διάσκεψη του Λιβάνου υπό την ηγεσία του Γεωργίου Παπανδρέου. Το συνέδριο έληξε με συμφωνία για κυβέρνηση εθνικής ενότητας αποτελούμενη από 24 υπουργούς (6 να είναι μέλη του ΕΑΜ). Μέχρι το 1944, ο ΕΔΕΣ και ο ΕΛΑΣ έβλεπαν ο ένας τον άλλον ως μεγάλο εχθρό τους και οι Βρετανοί αντιπροσώπευαν το κύριο πρόβλημά τους. Μέχρι τον Οκτώβριο του 1944, οι Δυτικοί Σύμμαχοι έφτασαν στην Ελλάδα και οι Γερμανοί ήταν σε πλήρη υποχώρηση. Μονάδες του ΕΛΑΣ πήραν τον έλεγχο της υπαίθρου και των περισσότερων πόλεων, αλλά προέκυψαν τριβές μεταξύ της κυβέρνησης Παπανδρέου και των ΕΑΜικών της (Stefatos & Konras, 2015).

Τα γεγονότα των Δεκεμβριανών συνέβησαν την 1η Δεκεμβρίου 1944, όταν η ελληνική κυβέρνηση της «Εθνικής Ενότητας» υπό τον Παπανδρέου ανακοίνωσε τελεσίγραφο για τον γενικό αφοπλισμό όλων των ανταρτικών δυνάμεων μέχρι τις 10 Δεκεμβρίου. Το ΕΑΜ κάλεσε σε γενική απεργία και ανακοίνωσε την αναδιοργάνωση της Κεντρικής Επιτροπής του ΕΛΑΣ. Στη διαδήλωση συμμετείχαν τουλάχιστον 200.000 άνθρωποι που έκαναν πορεία στην Αθήνα στην οδό Πανεπιστημίου προς την πλατεία Συντάγματος. Βρετανικά τανκς και αστυνομικές μονάδες είχαν διασκορπιστεί στην περιοχή, εμποδίζοντας το δρόμο των διαδηλωτών. Οι πυροβολισμοί ξεκίνησαν όταν οι διαδηλωτές είχαν φτάσει στο μνημείο του Άγνωστου Στρατιώτη, μπροστά από το Βασιλικό Ανάκτορο, πάνω από την πλατεία Συντάγματος. Περισσότεροι από 28 διαδηλωτές σκοτώθηκαν και 148 τραυματίστηκαν. Αυτό σηματοδότησε την έναρξη των Δεκεμβριανών, μια περίοδο 37 ημερών πλήρους κλίμακας μαχών στην Αθήνα

μεταξύ μαχητών του ΕΑΜ και μικρότερων τμημάτων του ΕΛΑΣ και των δυνάμεων του βρετανικού στρατού και της κυβέρνησης. Το Φεβρουάριο του 1945, τα διάφορα ελληνικά κόμματα υπέγραψαν τη Συνθήκη της Βάρκιζας, με την υποστήριξη όλων των Συμμάχων. Προέβλεπε την πλήρη αποστράτευση του ΕΛΑΣ και όλων των άλλων παραστρατιωτικών ομάδων, αμνηστία μόνο για πολιτικά αδικήματα, δημοψήφισμα για τη μοναρχία και τη διενέργεια γενικών εκλογών το συντομότερο δυνατό. Το ΚΚΕ μποϊκώταρε τις εκλογές του Μαρτίου 1946, τις οποίες κέρδισε η μοναρχική Ενωμένη Παράταξη Εθνικιστών (Kalyvas et al., 2015).

Τον Μάρτιο του 1946, οι μάχες ξανάρχισαν στην Ελλάδα καθώς πρώην μέλη του ΕΛΑΣ επιτέθηκαν σε αστυνομικό τμήμα στο Λιτόχωρο, σκοτώνοντας τους αστυνομικούς. Η επίσημη εφημερίδα του ΚΚΕ ανακοίνωσε ότι οι αρχές και οι συμμορίες κατασκεύαζαν υποτιθέμενες κομμουνιστικές επιθέσεις. Ένοπλες μπάντες βετεράνων του ΕΛΑΣ διείσδυσαν στην Ελλάδα μέσω ορεινών περιοχών κοντά στα γιουγκοσλαβικά και αλβανικά σύνορα, οργανωμένοι ως Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδος (ΔΣΕ). Οι κομμουνιστικές κυβερνήσεις της Γιουγκοσλαβίας και της Αλβανίας υποστήριξαν τους μαχητές του ΔΣΕ, αλλά η Σοβιετική Ένωση παρέμεινε αμφιβύμη. Το ΚΚΕ διατήρησε ανοιχτή γραμμή επικοινωνίας με το Σοβιετικό Κομμουνιστικό Κόμμα και ο αρχηγός του, Νίκος Ζαχαριάδης, είχε επισκεφθεί τη Μόσχα πολλές φορές. Στα τέλη του 1946, ο ΔΣΕ μπόρεσε να αναπτύξει περίπου 16.000 παρτιζάνους, εκ των οποίων 5.000 στην Πελοπόννησο και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας. Οι χωρικοί της υπαίθρου πιάστηκαν στα πυρά, καθώς όταν οι αντάρτες του ΔΣΕ μπήκαν σε ένα χωριό ζητώντας προμήθειες, οι πολίτες ήταν υποστηρικτικοί ή δεν αντιστάθηκαν. Όταν τα κυβερνητικά στρατεύματα έφτασαν στο ίδιο χωριό, οι πολίτες που είχαν προμηθεύσει τους παρτιζάνους καταγγέλλονταν αμέσως ως συμπαθούντες των κομμουνιστών και συνήθως φυλακίζονταν ή εξορίζονταν. Στις αγροτικές περιοχές, η κυβέρνηση χρησιμοποίησε επίσης μια στρατηγική εκκένωσης χωριών με το πρόσχημα ότι απειλούνταν άμεσα από κομμουνιστική επίθεση (Paivanas, 2017).

Ο Ελληνικός Στρατός αριθμούσε πλέον περίπου 90.000 άνδρες και σταδιακά τοποθετούνταν σε πιο επαγγελματικές βάσεις. Στις αρχές του 1947, η Βρετανία, η οποία είχε ξοδέψει 85 εκατομμύρια λίρες στην Ελλάδα από το 1944, δεν μπορούσε πλέον να αντέξει αυτό το βάρος. Ο πρόεδρος των ΗΠΑ Χάρι Σ. Τρούμαν ανακοίνωσε ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες θα παρέμβουν για να στηρίξουν την ελληνική κυβέρνηση

ενάντια στην κομμουνιστική πίεση, ξεκινώντας μια μακρά και ταραγμένη σχέση μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένων Πολιτειών. Μέχρι το 1947, η κλίμακα των μαχών αυξήθηκε, με τον ΔΣΕ να εξαπολύει μεγάλης κλίμακας επιθέσεις σε πόλεις σε όλη τη Βόρεια Ήπειρο, τη Θεσσαλία, την Πελοπόννησο και τη Μακεδονία. Ο ΔΣΕ έφτασε στο απόγειο της ισχύος του το 1948, επεκτείνοντας τις δραστηριότητές του στην Αττική, σε απόσταση 20 χιλιομέτρων από την Αθήνα. Βασίστηκε σε περισσότερους από 20.000 μαχητές, άνδρες και γυναίκες, και ένα δίκτυο υποστηρικτών και πληροφοριοδοτών σε κάθε χωριό και προάστιο (Van Boeschoten, 2015).

Ο **Νόμος 509/1947** αποτέλεσε ένα κρίσιμο νομικό εργαλείο που καθόρισε την πορεία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου και διαμόρφωσε το πολιτικό πλαίσιο της μεταπολεμικής Ελλάδας. Με βάση τον νόμο αυτό, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) τέθηκε εκτός νόμου, ενώ παράλληλα απαγορεύτηκε κάθε οργάνωση ή δραστηριότητα που θεωρούνταν «ανατρεπτική» ή αντικαθεστωτική. Ο στόχος ήταν να κατασταλεί η αριστερή αντιπολίτευση και να περιοριστεί η πολιτική της επιρροή, ενώ πολλές συλλήψεις, εξορίες και εκτελέσεις δικαιολογήθηκαν με τη χρήση αυτού του νομικού πλαισίου (Μαργαρίτης, 2001). Η ψήφιση του Νόμου 509/1947 αντανάκλασε τις επιδιώξεις της ελληνικής κυβέρνησης για την εδραίωση της εξουσίας της, την ίδια στιγμή που ο Εμφύλιος κορυφωνόταν. Ο νόμος αυτός χρησιμοποιήθηκε ευρέως για τη δίωξη πολιτικών αντιπάλων και τη φίμωση της αριστερής ιδεολογίας. Όπως επισημαίνει ο Woodhouse (1985), «ο Νόμος 509 αποτέλεσε ουσιαστικά έναν μηχανισμό νομιμοποίησης της καταστολής, εδραιώνοντας ένα καθεστώς φόβου». Την ίδια εποχή, τόσο στην Αθήνα όσο και σε ολόκληρη την Ευρώπη, σημειώνονταν σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές αλλαγές. Στην Ελλάδα, οι κυβερνήσεις προσπαθούσαν να ελέγξουν την πολιτική αστάθεια και να αποκαταστήσουν τη δημόσια τάξη μετά τα δεινά της Κατοχής και του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Clogg, 1992). Στην Ευρώπη, ο Ψυχρός Πόλεμος είχε ήδη ξεκινήσει να διαμορφώνει τις νέες γεωπολιτικές ισορροπίες, με τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης να περνούν υπό την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης και τις δυτικές δημοκρατίες να ενισχύονται μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ (Mazower, 1993). Ειδικά στον τομέα της πληροφόρησης, η εποχή χαρακτηριζόταν από έντονη λογοκρισία και περιορισμούς στην ελευθερία του Τύπου. Τα μέσα ενημέρωσης συχνά λειτουργούσαν ως εργαλεία προπαγάνδας, ενώ η διάδοση πληροφοριών ήταν απόλυτα ελεγχόμενη, περιορίζοντας την πρόσβαση του κοινού σε αντικειμενική ενημέρωση (Σφέτας, 2016). Η πληροφορία που έφτανε στους πολίτες

διαμορφωνόταν έτσι ώστε να εξυπηρετεί τις πολιτικές επιδιώξεις του καθεστώτος και να εδραιώνει την κυρίαρχη ιδεολογία. Η γενικότερη αστάθεια της εποχής στην Ελλάδα και την Ευρώπη αντανάκλα την προσπάθεια των κρατών να διαμορφώσουν τα μεταπολεμικά τους καθεστώτα, με τις πολιτικές εντάσεις να αποτελούν χαρακτηριστικό γνώρισμα της περιόδου.

Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος ήταν μια περίπλοκη και επίμαχη σύγκρουση που περιλάμβανε την απομάκρυνση των παιδιών από εδάφη που ελέγχονταν από τη Λαϊκή Σοσιαλιστική Δημοκρατία (ΔΣΕ) και τη μετεγκατάστασή τους σε χώρες του Ανατολικού Μπλοκ. Περίπου 30.000 παιδιά συνελήφθησαν με τη βία από τον ΔΣΕ, ενώ πολλά άλλα μεταφέρθηκαν σε ειδικούς καταυλισμούς εντός της Ελλάδας, ως ιδέα της βασίλισσας Φρειδερίκης. Αυτό το θέμα κέρδισε τη διεθνή προσοχή, με μια Ειδική Επιτροπή των Ηνωμένων Εθνών να αναφέρει ότι ορισμένα παιδιά είχαν αφαιρεθεί με τη βία. Η κομμουνιστική ηγεσία ισχυρίστηκε ότι τα παιδιά απομακρύνονταν από την Ελλάδα μετά από αίτημα «λαϊκών οργανώσεων και γονέων». Η ελληνική κυβέρνηση υιοθέτησε επίσης παιδιά των ανταρτών και τα τοποθέτησε σε στρατόπεδα κατήχησης. Μετά από 50 χρόνια, περισσότερες πληροφορίες για τα παιδιά προέκυψαν σταδιακά και πολλοί επέστρεψαν στην Ελλάδα μεταξύ 1975 και 1990, με ποικίλες απόψεις και στάσεις απέναντι στην κομμουνιστική παράταξη. Πάνω από 25.000 παιδιά, τα περισσότερα με γονείς στον ΔΣΕ, τοποθετήθηκαν σε 30 «παιδοπόλεις» υπό τον άμεσο έλεγχο της βασίλισσας Φρειδερίκης (Karpozilos, 2014).

Το τέλος του πολέμου σηματοδοτήθηκε από τη διαίρεση μεταξύ Στάλιν και Τίτο, που οδήγησε το ΚΚΕ να επιλέξει να ακολουθήσει τη Σοβιετική Ένωση. Τον Ιούλιο του 1949, ο Τίτο έκλεισε τα Γιουγκοσλαβικά σύνορα στον ΔΣΕ και διέλυσε τα στρατόπεδά του εντός της Γιουγκοσλαβίας. Αυτή η διάσπαση μέσα στο ΚΚΕ πυροδότησε επίσης ένα κινήγι για τους «τιτοϊκούς», αποθαρρύνοντας και αποδιοργανώνοντας τις τάξεις του ΔΣΕ και υποτιμώντας την υποστήριξη του ΚΚΕ στις αστικές περιοχές. Το καλοκαίρι του 1948, η ΙΙΙ Μεραρχία του ΔΣΕ στην Πελοπόννησο υπέστη τεράστια ήττα, με τους 20.000 μαχητές της να καταδικάζονται σε μάχη με σχεδόν 80.000 στρατιώτες του Εθνικού Στρατού. Ο Εθνικός Στρατός βρήκε έναν ταλαντούχο διοικητή στο πρόσωπο του στρατηγού Αλέξανδρου Παπάγου, ο οποίος εξαπέλυσε μεγάλη αντεπίθεση κατά των δυνάμεων του ΔΣΕ στη βόρεια Ελλάδα, με την κωδική ονομασία «Επιχείρηση Πυρσός». Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1949, το κύριο

σώμα των τμημάτων του ΔΣΕ που υπερασπίζονταν το Γράμμο και το Βίτσι είχε υποχωρήσει στην Αλβανία, ενώ δύο κύριες ομάδες παρέμεναν εντός των συνόρων, προσπαθώντας να επανασυνδεθούν με διάσπαρτους μαχητές του ΔΣΕ σε μεγάλο βαθμό στη Στερεά Ελλάδα. Σχεδόν 100.000 μαχητές του ΕΛΑΣ και κομμουνιστές που υπηρετούσαν στις τάξεις του ΔΣΕ φυλακίστηκαν, εξορίστηκαν ή εκτελέστηκαν, στερήσαν από τον ΔΣΕ την κύρια δύναμη που μπορούσε ακόμη να υποστηρίξει τον αγώνα του. Οι δυτικές αντικομμουνιστικές κυβερνήσεις που συμάχησαν με την Ελλάδα είδαν το τέλος του ελληνικού εμφυλίου πολέμου ως νίκη στον Ψυχρό Πόλεμο κατά της Σοβιετικής Ένωσης (Sfikas, 2017).

Ο αρχηγός του ελληνικού στρατού στο Αλβανικό Μέτωπο στρατηγός Αλέξανδρος Παπάγος (1883–1955) ανέλαβε τη διοίκηση τον Μάρτιο του 1949. Επειδή ήταν εξέχουσα προσωπικότητα, κορυφαίος διοικητής και έντιμος άνθρωπος, αυτή η απόφαση καθόρισε το αποτέλεσμα της εσωτερικής μάχης. Την άνοιξη του 1949, λίγο πριν τελειώσει η εσωτερική σύγκρουση, αρνήθηκε να υποχωρήσει και δεν είχε κανένα ενδοιασμό να στείλει τον μονάκριβο γιο του, τον πλούσιο επιχειρηματία Δ. Χρυσικόπουλο, να πεθάνει λόγω λιποταξίας. Κατά τη διάρκεια τριών ετών, ο νέος διευθύνων σύμβουλος επέβλεψε τα εξής, στρατός 117 χιλιάδων ανδρών οργανωμένος σε οκτώ μεραρχίες, 100 τάγματα εθνοφρουράς και μονάδες πυροβολικού, τεθωρακισμένων, μηχανικών, μετάδοσης και υπηρεσίας. Οι προκάτοχοί του και τα στελέχη του είχαν εργαστεί ακούραστα για να οργανώσουν, να συγκεντρώσουν και να εκπαιδεύσουν αυτόν τον στρατό. Οι Γερμανοί αποχώρησαν από την περιοχή της Κοζάνης τον Οκτώβριο του 1944 και οι ντόπιοι νόμιζαν ότι τα βάσανά τους είχαν τελειώσει, όταν επιτεύχθηκε συμφωνία με τους μαχητές του ΕΑΜ να παραδοθούν τα όπλα τους με αντάλλαγμα την ειρηνική αναχώρησή τους. Οι πολίτες της Κοζάνης ήταν εκστασιασμένοι όταν έφτασαν τα στρατεύματα του ΕΑΜ στις 27 Οκτωβρίου. Η ευτυχία τους, ωστόσο, θα ήταν βραχύβια, καθώς ξέσπασαν βίαιες αδελφοκτόνες μάχες μόνο μέρες μετά την κατάληψη της πόλης από τους Άγγλους και τον ΕΛΑΣ. Μεγάλες καταστροφές και σφαγές έγιναν σε πολλές πόλεις επειδή οι κατοκτονοί δεν είχαν όρια. Μια ομάδα με το όνομα ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, που συγκροτήθηκε στην Κοζάνη αμέσως μετά την αποχώρηση των Γερμανών, διέταξε τα μέλη της ΠΑΟ να παραδοθούν. Ωστόσο, επέμειναν να το κάνουν μόνο εντός των ορίων της αποκατεστημένης επίσημης κρατικής αρχής. Στη συνέχεια, το ΕΑΜ εξαπέλυσε επίθεση στην ΠΑΟ, με αποτέλεσμα

βίαιες μάχες και θύματα. Μετά τις 20 Νοεμβρίου, ο ΠΑΟ δεν μπόρεσε να συνεχίσει (Sakkas, 2013).

Το ΕΑΜ εκτέλεσε εκατοντάδες κρατούμενους αμέσως μετά τη σύλληψη στρατιωτών του αντιπάλου. Σε καίρια σημεία, όπως οδικά περάσματα και μονοπάτια, ένοπλοι αντάρτες συγκρούστηκαν με δυνάμεις που επιχειρούσαν στις πεδινές περιοχές. Το κύριο πεδίο της αναμέτρησης ήταν το αγροτικό τοπίο, όπου η αραιή κατοίκηση περιόρισε τη δυνατότητα για μεγάλες συγκρούσεις μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών. Τα ονόματα των ανθρώπων που αποκεφαλίστηκαν στην περιοχή της Δαμαριάς στις 26 Ιανουαρίου 1944 αναγράφονται σε μνημείο της περιοχής, αποτελώντας μια ζωντανή μαρτυρία της περιόδου. Από τους 43 καταδικασθέντες, μόνο δύο κατάγονταν από την Κοζάνη. Ακόμα και μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας και τις μάχες του Δεκεμβρίου, η κανονικότητα δεν αποκαταστάθηκε πλήρως. Οι ιδεολογικές και πολιτικές διαφορές συνέχισαν να πυροδοτούν εντάσεις, οδηγώντας στην έναρξη του «αντάρτικου» στις αρχές του 1946. Δυστυχώς, ο Εμφύλιος Πόλεμος διήρκεσε μέχρι τα τέλη Αυγούστου 1949. Οι τραυματίες της σύγκρουσης ήταν τόσο πολλοί που το στρατιωτικό νοσοκομείο της Κοζάνης δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στις ανάγκες, οδηγώντας στην απόφαση για τη μετεγκατάστασή τους στην Αθήνα. Την ίδια περίοδο, πολλοί κάτοικοι των γύρω χωριών κατέφυγαν στην Κοζάνη, αναζητώντας μεγαλύτερη ασφάλεια. Η πόλη, που φιλοξενούσε σώμα στρατού και μεραρχία, παρείχε αυξημένη προστασία. Πολλοί αγρότες και κτηνοτρόφοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους την περίοδο 1946-1949 για να αποφύγουν την υποχρέωση παροχής βοήθειας στις δυνάμεις του ΕΑΜ. Οι ντόπιοι υποδέχτηκαν τους εκτοπισμένους με ανθρωπιά, προσφέροντάς τους τα απαραίτητα αγαθά, όπως τροφή, νερό, ρούχα και στέγη. Μέχρι το τέλος του Εμφυλίου, οι ναοί της πόλης γέμισαν με πιστούς που προσεύχονταν για τη σωτηρία τους, για την ανακούφιση των συμπολιτών τους και για την ειρήνη της χώρας (Ιατρίδης, 1984).

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα άφησε τη χώρα σε πολιτική και οικονομική δυσπραγία, διχάζοντας τους ανθρώπους για δεκαετίες. Τουλάχιστον 80.000 άνθρωποι σκοτώθηκαν στον πόλεμο. Η πόλωση και η αστάθεια της ελληνικής πολιτικής στα μέσα της δεκαετίας του 1960 προέκυψαν από το βαθύ χάσμα μεταξύ του αριστερού και του δεξιού τμήματος της κοινωνίας. Η κρίση της Αποστασίας το 1965 και η «υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ» το 1967 οδήγησαν σε πραξικόπημα δεξιών και αντικομμουνιστών

αξιωματικών του στρατού, με αποτέλεσμα το Καθεστώς των Συνταγματαρχών. Μετά την κατάρρευση της στρατιωτικής χούντας, μια συντηρητική κυβέρνηση οδήγησε στην κατάργηση της μοναρχίας, στη νομιμοποίηση του ΚΚΕ και σε ένα νέο Σύνταγμα. Το 1981, το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ) επέτρεψε στους βετεράνους του ΔΣΕ που είχαν καταφύγει σε κομμουνιστικές χώρες να επιστρέψουν στην Ελλάδα και να ξανασυστήσουν τα παλιά τους κτήματα. Η διοίκηση του ΠΑΣΟΚ πρόσφερε και κρατικές συντάξεις σε πρώην παρτιζάνους της αντιναζιστικής αντίστασης. Το 1989, η κυβέρνηση συνασπισμού Νέας Δημοκρατίας και Συνασπισμού Αριστεράς και Προόδου ψήφισε νόμο που αναγνώριζε τον πόλεμο του 1946-1949 ως εμφύλιο, αντικαθιστώντας τον όρο «Κομμουνιστοσυμμορίτες» με «Αγωνιστές του ΔΣΕ». Σε μια δημοσκόπηση της Gallup το 2008, το 43% των Ελλήνων πίστευε ότι ήταν καλύτερο για την Ελλάδα αν η δεξιά κέρδιζε τον Εμφύλιο Πόλεμο, με το 13% να λέει ότι θα ήταν καλύτερα αν είχε κερδίσει η αριστερά (Καλύβας και Μαραντζίδης, 2016).

1.2. Ιστορική και κοινωνική κατάσταση της Κοζάνης εκείνη την περίοδο

Η περίοδος του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949) άφησε ανεξίτηλο το αποτύπωμά της στην Κοζάνη, όπως και σε ολόκληρη την Ελλάδα. Η Κοζάνη, μια περιοχή με μακρά ιστορική και πολιτιστική παράδοση, βρέθηκε στο επίκεντρο πολιτικών και στρατιωτικών συγκρούσεων που διαμόρφωσαν την κοινωνία και την οικονομία της για δεκαετίες. Οι εντάσεις μεταξύ των δύο κυρίαρχων πολιτικών στρατοπέδων, του κυβερνητικού στρατού και του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), ήταν ιδιαίτερα έντονες, καθώς η περιοχή της Μακεδονίας γενικά, και ειδικά της Κοζάνης, υπήρξε πεδίο συγκρούσεων λόγω της στρατηγικής της θέσης. Μετά την Κατοχή και την αποχώρηση των δυνάμεων του Άξονα το 1944, η Ελλάδα βρέθηκε σε κατάσταση αναρχίας και πολιτικής αβεβαιότητας. Οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των δεξιών και αριστερών παρατάξεων, που είχαν αρχίσει ήδη κατά την Κατοχή με την αντίσταση κατά των Γερμανών, κορυφώθηκαν κατά την περίοδο του εμφυλίου. Στην Κοζάνη, όπως και σε πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας, οι τοπικές κοινωνίες είχαν χωριστεί μεταξύ των υποστηρικτών του Εθνικού Στρατού και εκείνων που στήριζαν τον ΔΣΕ, ο οποίος εκπροσωπούσε την αριστερή ιδεολογία και αγωνιζόταν για κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα (Ηλιάδου-Τάχου κ.α., 2019).

Η γεωγραφική θέση της Κοζάνης, κοντά στα βουνά του Βέρνου (Βίτσι) και του Γράμμου, όπου διεξήχθησαν πολλές μάχες, την κατέστησε σημαντική για τη

στρατιωτική δραστηριότητα και των δύο πλευρών. Τα ορεινά αυτά σημεία προσέφεραν φυσικό καταφύγιο στους αντάρτες του ΔΣΕ, ενώ η κοντινή απόσταση από τον Αλιάκμονα ποταμό πρόσθετε ένα στρατηγικό πλεονέκτημα στους επιχειρησιακούς σχεδιασμούς. Ο ΔΣΕ επιχείρησε να καταλάβει τις περιοχές γύρω από την Κοζάνη, προσπαθώντας να ενισχύσει τις θέσεις του στη Μακεδονία, ενώ ο κυβερνητικός στρατός κατέβαλε τεράστιες προσπάθειες για να κρατήσει την περιοχή υπό τον έλεγχό του. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το καλοκαίρι του 1947, ο ΔΣΕ πραγματοποίησε επίθεση στην Κοζάνη και στα γύρω χωριά, επιδιώκοντας να αποκτήσει τον έλεγχο της περιοχής. Η μάχη που ακολούθησε ήταν σφοδρή, και οι συνέπειές της ήταν καταστροφικές για τον τοπικό πληθυσμό. Πολλοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, προσπαθώντας να διαφύγουν από τις μάχες και την αβεβαιότητα που επικρατούσε. Τα χωριά που είχαν καταληφθεί από τον ΔΣΕ υπέστησαν σοβαρές καταστροφές, με πολλές οικίες και δημόσια κτίρια να λεηλατούνται ή να καίγονται. Η κοινωνική διάσπαση ήταν εμφανής σε κάθε γωνιά της Κοζάνης. Οι οικογένειες ήταν χωρισμένες, καθώς ορισμένοι από τους νέους της περιοχής είχαν ενταχθεί στον ΔΣΕ, ενώ άλλοι στον Εθνικό Στρατό. Οι πολιτικές πεποιθήσεις και οι οικογενειακές διαφορές οξύνθηκαν, δημιουργώντας μια ατμόσφαιρα έντονης δυσπιστίας και φόβου. Δεν ήταν σπάνιο να βλέπει κανείς αδέρφια να πολεμούν στις αντίπαλες παρατάξεις, κάτι που ενίσχυε την τραγικότητα της κατάστασης. Το καθεστώς του τρόμου που επικρατούσε επιβάρυνε ακόμη περισσότερο την κοινωνική συνοχή, καθώς οι κάτοικοι της περιοχής δεν μπορούσαν να αισθανθούν ασφαλείς ούτε καν ανάμεσα στους συγγενείς τους (Καλλιανιώτης, 2007).

Παράλληλα, η οικονομία της Κοζάνης βρέθηκε σε εξαιρετικά δύσκολη θέση. Οι αγροτικές δραστηριότητες, που αποτελούσαν τη βάση της τοπικής οικονομίας, είχαν υποστεί σοβαρό πλήγμα λόγω των συγκρούσεων. Οι χωρικοί δεν μπορούσαν να καλλιεργήσουν τα χωράφια τους με ασφάλεια, καθώς πολλές περιοχές είχαν μετατραπεί σε πεδία μάχης. Επιπλέον, η επιστράτευση πολλών νέων και η μαζική μετανάστευση προς τις πόλεις ή το εξωτερικό για να αποφύγουν τη σύγκρουση μείωσε δραματικά το εργατικό δυναμικό. Ως αποτέλεσμα, οι γεωργικές παραγωγές μειώθηκαν σημαντικά, και η έλλειψη τροφίμων έγινε αισθητή στην περιοχή. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της κοινωνικής και οικονομικής κρίσης που επικρατούσε στην Κοζάνη κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου ήταν η καταστροφή του χωριού Φούφας, το οποίο βρέθηκε στο επίκεντρο σφοδρών μαχών. Το χωριό αυτό, που αποτελούσε ένα από τα

πιο ζωντανά και ακμάζοντα αγροτικά κέντρα της περιοχής πριν από τον πόλεμο, καταστράφηκε ολοσχερώς. Οι κάτοικοί του είτε σκοτώθηκαν είτε αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους, και η οικονομική δραστηριότητα της περιοχής παρέλυσε. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι η Κοζάνη βίωσε έντονα την επίδραση των πολιτικών διώξεων και του κλίματος τρομοκρατίας που επικρατούσε κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου. Ο φόβος του κομμουνισμού και των αντιποίνων από την κυβέρνηση οδήγησε πολλούς κατοίκους σε καταστάσεις εσωτερικής αυτολογοκρισίας και πολιτικής απομόνωσης. Οι δημόσιες συζητήσεις για τα πολιτικά ζητήματα ήταν επικίνδυνες, καθώς η παραμικρή ένδειξη συμπάθειας προς τον ΔΣΕ μπορούσε να επιφέρει διώξεις ή ακόμα και εκτελέσεις. Ο ρόλος της αστυνομίας και του στρατού στην Κοζάνη ήταν καθοριστικός, καθώς υπήρχαν συνεχείς έλεγχοι και συλλήψεις υπόπτων που θεωρούνταν συνεργάτες ή υποστηρικτές του ΔΣΕ (Κυρατζόπουλος – Φωτεινός, 2004).

Παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, η Κοζάνη βρέθηκε και στο επίκεντρο των πολιτικών εξελίξεων που συνόδευαν τον Εμφύλιο. Η τοπική αυτοδιοίκηση και οι πολιτικοί ηγέτες της περιοχής κλήθηκαν να διαχειριστούν μια εξαιρετικά εύθραυστη κατάσταση, με την πολιτική αβεβαιότητα να κυριαρχεί. Ο ρόλος της Εκκλησίας στην περιοχή ήταν επίσης καθοριστικός, καθώς πολλοί κληρικοί προσπάθησαν να μεσολαβήσουν για την αποκατάσταση της ειρήνης και της ενότητας μεταξύ των κατοίκων. Ωστόσο, ακόμη και η Εκκλησία βρέθηκε αντιμέτωπη με τις διαιρέσεις της εποχής, καθώς υπήρχαν κληρικοί που στήριζαν την κυβέρνηση και άλλοι που ήταν πιο κοντά στον ΔΣΕ. Η πολιτιστική ζωή της Κοζάνης κατά την περίοδο του Εμφυλίου περιορίστηκε σημαντικά. Οι παραδοσιακές γιορτές και οι κοινωνικές εκδηλώσεις μειώθηκαν δραματικά, καθώς οι συγκρούσεις και η φτώχεια δεν άφηναν περιθώρια για τέτοιες δραστηριότητες. Οι τοπικές κοινότητες ήταν αποδυναμωμένες και διασπασμένες, και η καθημερινή ζωή είχε μετατραπεί σε έναν αγώνα επιβίωσης. Οι κάτοικοι της Κοζάνης αντιμετώπιζαν την πραγματικότητα του πολέμου με αίσθημα αβεβαιότητας και απόγνωσης, καθώς οι ελπίδες για ειρήνη και σταθερότητα φαίνονταν μακρινές (Woodhouse, 2013, σελ. 47).

Μετά το τέλος του Εμφυλίου το 1949, η Κοζάνη, όπως και πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας, βρέθηκε αντιμέτωπη με τις συνέπειες του πολέμου. Οι υποδομές της περιοχής είχαν υποστεί σημαντικές ζημιές, οι κοινωνικές σχέσεις ήταν διαλυμένες,

και η οικονομία της ήταν σε οριακή κατάσταση. Η ανοικοδόμηση της Κοζάνης ήταν μια δύσκολη και χρονοβόρα διαδικασία, καθώς η περιοχή έπρεπε να ανακάμψει από τις υλικές και ανθρώπινες απώλειες που είχε υποστεί. Παράλληλα, η πολιτική κατάσταση στην περιοχή παρέμεινε τεταμένη για πολλά χρόνια μετά το τέλος του πολέμου, καθώς οι πληγές που είχε αφήσει ο Εμφύλιος στην κοινωνία ήταν βαθιές. Η γεωγραφική θέση και η στρατηγική σημασία της Δυτικής Μακεδονίας την κατέστησαν κρίσιμη περιοχή τόσο για τις κυβερνητικές δυνάμεις όσο και για τους αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ). Η περιοχή ήταν επίσης πεδίο βαθιών πολιτικών και ιδεολογικών διαιρέσεων, με τους υποστηρικτές του ΚΚΕ και του ΔΣΕ να συγκρούονται με βασιλόφρονες και εθνικιστές. Παραστρατιωτικές ομάδες υποστηριζόμενες από την κρατική αρχή και τις κυβερνητικές δυνάμεις, όπως τα Τάγματα Ασφαλείας, συμμετείχαν ενεργά σε επιχειρήσεις εκκαθάρισης κατά των κομμουνιστών. Οι πολιτικές διώξεις, οι εκτελέσεις και η καταστολή ήταν συχνά φαινόμενα στην περιοχή (Πριόβολος, 2013, σελ. 49).

Οι τοπικές κοινωνίες βρέθηκαν παγιδευμένες στη δίνη του Εμφυλίου Πολέμου, με πολλές να αναγκάζονται να λάβουν θέση, είτε εντασσόμενες στον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ) είτε υποστηρίζοντας τις κυβερνητικές δυνάμεις. Η αναγκαστική στρατολόγηση από τον ΔΣΕ και η βία που ασκούσαν οι αντίπαλες δυνάμεις διαμόρφωσαν την καθημερινότητα, προκαλώντας στους κατοίκους σοβαρά διλήμματα επιβίωσης. Η περιοχή αποτέλεσε, επίσης, κέντρο μεγάλων εκκαθαριστικών επιχειρήσεων του Εθνικού Στρατού, με στόχο την εκδίωξη των ανταρτών και την εξουδετέρωση των κομμουνιστικών δυνάμεων. Οι κάτοικοι υπέστησαν ανείπωτες δοκιμασίες, όπως εκτοπισμούς, πράξεις βίας και την καταστροφή της περιουσίας τους. Πολλά χωριά καταστράφηκαν ολοσχερώς, οδηγώντας σε απώλεια της κοινωνικής συνοχής. Μια από τις σοβαρότερες συνέπειες του Εμφυλίου στη Δυτική Μακεδονία ήταν η ανθρωπιστική κρίση, η οποία προκλήθηκε από τις συγκρούσεις και την καταστροφή των τοπικών κοινοτήτων. Οι κακουχίες που υπέστη ο πληθυσμός οδήγησαν σε μαζική μετανάστευση, τόσο εντός Ελλάδας όσο και προς το εξωτερικό. Μετά τη λήξη του Εμφυλίου, η Δυτική Μακεδονία βρέθηκε σε κατάσταση βαθιάς παρακμής. Η ανοικοδόμηση υπήρξε μια μακρά και επίπονη διαδικασία, με τις πληγές του πολέμου να επηρεάζουν τη ζωή των κατοίκων για πολλά χρόνια. Ο διχασμός που προκάλεσε ο Εμφύλιος άφησε ανεξίτηλα σημάδια, καθώς πρώην αντάρτες και οι

οικογένειές τους υπέστησαν κοινωνική και πολιτική περιθωριοποίηση, γεγονός που ενέτεινε τη δυσκολία της μεταπολεμικής επανένταξης (Ηλιάδου-Τάχου κ.ά., 2019).

1.2.1. Ιστορικό πλαίσιο της Κοζάνης στον Εμφύλιο

Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος (1946-1949) υπήρξε μια από τις πιο τραυματικές περιόδους της νεότερης ελληνικής ιστορίας, με έντονες επιπτώσεις σε όλη τη χώρα. Η περιοχή της Κοζάνης δεν αποτέλεσε εξαίρεση. Βρίσκεται στη Δυτική Μακεδονία, μια περιοχή στρατηγικής σημασίας λόγω της γεωγραφικής της θέσης και των φυσικών της πόρων, αλλά και των διαχρονικών πολιτικών αντιπαράθεσεων. Η Κοζάνη γνώρισε έντονες κοινωνικές και πολιτικές αναταράξεις τόσο κατά τη διάρκεια της Κατοχής όσο και κατά τον Εμφύλιο, γεγονός που την καθιστά ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της σύγκρουσης αυτής. Η περιοχή της Κοζάνης είχε ήδη γνωρίσει μεγάλη καταστροφή κατά τη διάρκεια της Γερμανικής Κατοχής (1941-1944). Οι κατακτητές προκάλεσαν σοβαρές ζημιές στην τοπική οικονομία, ενώ η αντίσταση εναντίον τους υπήρξε έντονη. Το ΕΑΜ (Εθνικό Απελευθερωτικό Μέτωπο) και ο ΕΛΑΣ (Ελληνικός Λαϊκός Απελευθερωτικός Στρατός) ήταν ισχυρά οργανωμένα στην περιοχή, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη ενός δικτύου αντάρτικης αντίστασης. Η συμμετοχή των κατοίκων στην Αντίσταση δεν περιοριζόταν μόνο στη στρατιωτική δράση, αλλά επεκτεινόταν και στην κοινωνική και πολιτική οργάνωση των τοπικών κοινοτήτων. Η Κοζάνη υπήρξε ένα από τα κέντρα αυτής της δραστηριότητας, με σημαντική παρουσία των αριστερών δυνάμεων (Κολιόπουλος, 2015, σελ. 48).

Με το τέλος της Κατοχής, η Ελλάδα βρέθηκε σε μια κατάσταση έντονης πολιτικής και κοινωνικής αστάθειας. Η απελευθέρωση δεν έφερε την αναμενόμενη ειρήνη, καθώς οι εσωτερικές πολιτικές διαμάχες κλιμακώθηκαν, με τον ανταγωνισμό μεταξύ των δυνάμεων του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και των δεξιών παρατάξεων να οδηγεί στην εμφάνιση της ένοπλης σύγκρουσης. Η συμφωνία της Βάρκιζας το 1945, που επιχείρησε να αποπλίσσει τον ΕΛΑΣ, δεν κατάφερε να επιλύσει τις βαθιές πολιτικές διαφορές. Αντίθετα, η κατάσταση χειροτέρευσε, με διώξεις εναντίον των πρώην μελών του ΕΑΜ και αριστερών συμμάχων τους να γίνονται καθημερινό φαινόμενο. Η Κοζάνη, λόγω της στρατηγικής της σημασίας, βρέθηκε στο επίκεντρο της προετοιμασίας για την ένοπλη σύγκρουση που θα ακολουθούσε. Η τοποθεσία της κοντά στα βουνά και η ύπαρξη ισχυρών αντάρτικων ομάδων καθιστούσε την περιοχή βασικό στόχο τόσο για τους αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) όσο και για τις

κυβερνητικές δυνάμεις. Οι τοπικές κοινωνίες ήταν βαθιά διχασμένες, καθώς οι πολιτικές προτιμήσεις των κατοίκων ποίκιλαν από στήριξη προς τις αριστερές δυνάμεις μέχρι τον συντηρητικό και βασιλικό χώρο. Ο Εμφύλιος στην Κοζάνη, όπως και σε όλη την Ελλάδα, υπήρξε μια σύγκρουση που αφορούσε όχι μόνο την πολιτική εξουσία αλλά και την κοινωνική και οικονομική αναδιάρθρωση. Ο ΔΣΕ, που προερχόταν κυρίως από πρώην αντάρτες του ΕΛΑΣ, είχε σημαντική στήριξη από την τοπική αγροτική κοινωνία, η οποία ένιωθε αποκλεισμένη από τις προπολεμικές πολιτικές ελίτ. Οι αντάρτες είχαν στόχο να εγκαθιδρύσουν μια κοινωνική και πολιτική τάξη που θα βασιζόταν σε αρχές ισότητας και δικαιοσύνης, με επίκεντρο τα συμφέροντα της εργατικής τάξης και των αγροτών. Αντίθετα, οι κυβερνητικές δυνάμεις, με την υποστήριξη των δυτικών συμμάχων και κυρίως του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών, επιδίωκαν να αποκαταστήσουν την εξουσία του κεντρικού κράτους και να διατηρήσουν τον έλεγχο σε ένα πολιτικό σύστημα που θα ήταν σταθερά προσανατολισμένο προς τον δυτικό κόσμο (Ηλιάδου-Τάχου, 2017).

Στο πλαίσιο του Εμφυλίου, οι συγκρούσεις στην Κοζάνη υπήρξαν ιδιαίτερα βίαιες και καταστροφικές για την τοπική κοινωνία. Οι μάχες που λάμβαναν χώρα στα βουνά και στα χωριά της περιοχής συχνά άφηναν πίσω τους κατεστραμμένα χωριά, εκτελέσεις και διώξεις αμάχων, ενώ πολλοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους. Η περιοχή είχε επίσης υψηλό βαθμό συμμετοχής στον ανταρτοπόλεμο, καθώς ο ΔΣΕ χρησιμοποιούσε τις ορεινές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας ως βασικό σημείο για τις επιχειρήσεις του. Η Κοζάνη αποτέλεσε σημείο αναφοράς για αρκετές σημαντικές στρατιωτικές επιχειρήσεις κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η τοποθεσία της στην περιοχή των βουνών και οι δύσκολες κλιματολογικές συνθήκες καθιστούσαν τη στρατιωτική εκστρατεία ιδιαίτερα δύσκολη. Οι αντάρτες του ΔΣΕ εκμεταλλεύονταν το φυσικό τοπίο για να οργανώνουν αιφνιδιαστικές επιθέσεις και να διαφεύγουν από τον κυβερνητικό στρατό. Οι μάχες συχνά ακολουθούσαν από σφοδρές αντιδράσεις από την πλευρά των κυβερνητικών δυνάμεων, που επιχειρούσαν να ελέγξουν την περιοχή μέσω σκληρών μέτρων καταστολής. Οι κάτοικοι της Κοζάνης βίωσαν την απόλυτη διάσπαση του κοινωνικού ιστού. Η πόλωση μεταξύ αριστερών και δεξιών πολιτικών δυνάμεων οδήγησε σε διώξεις, εκτελέσεις και εξορίες. Πολλοί αριστεροί πολίτες συνελήφθησαν και στάλθηκαν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης ή εξορίστηκαν σε απομακρυσμένα νησιά. Οι οικογένειες διαλύθηκαν, καθώς πολλοί νέοι στρατολογήθηκαν είτε στον ΔΣΕ είτε στον κυβερνητικό στρατό. Η περιοχή έζησε μια

εποχή φόβου και ανασφάλειας, καθώς οι κάτοικοι δεν ήξεραν ποιος θα κυριαρχήσει και ποια θα είναι η μοίρα τους (Ανδρέου, Ηλιάδου-Τάχου, 2008).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της περιόδου ήταν η προπαγάνδα, η οποία έπαιζε κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Ο τοπικός τύπος της Κοζάνης και οι εφημερίδες πανελλαδικής εμβέλειας συνέβαλαν στην πόλωση της κοινής γνώμης, δημοσιεύοντας ειδήσεις και σχόλια που ενίσχυαν τις θέσεις των αντιμαχόμενων πλευρών. Από τη μια πλευρά, οι δεξιές εφημερίδες παρουσίαζαν τον ΔΣΕ ως εχθρό του έθνους, ενώ οι αριστερές έδιναν έμφαση στις κοινωνικές αδικίες και στην ανάγκη για κοινωνική δικαιοσύνη. Ο τύπος αποτελούσε ένα από τα κύρια εργαλεία προπαγάνδας και ενημέρωσης, καθώς οι κάτοικοι της Κοζάνης παρακολουθούσαν με αγωνία τις εξελίξεις μέσα από τα έντυπα μέσα. Παράλληλα με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, ο Εμφύλιος είχε και βαθιές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις για την περιοχή. Η Κοζάνη, όπως και πολλές άλλες περιοχές της Ελλάδας, υπέστη σοβαρές ζημιές στην υποδομή και στην οικονομία της. Τα κατεστραμμένα χωριά, οι καμένες καλλιέργειες και η διακοπή της εμπορικής δραστηριότητας συνέβαλαν στην εξαθλίωση των τοπικών πληθυσμών. Ο πληθυσμός αντιμετώπιζε σοβαρές ελλείψεις σε τρόφιμα και βασικά αγαθά, ενώ η ανθρωπιστική κρίση που προέκυψε από τον πόλεμο ήταν εκτεταμένη (Κυρατζόπουλος – Φωτεινός, 2004).

Το τέλος του Εμφυλίου το 1949 βρήκε την Κοζάνη σε κατάσταση οικονομικής και κοινωνικής διάλυσης. Πολλοί κάτοικοι που είχαν υποστηρίξει τον ΔΣΕ είτε είχαν φύγει είτε είχαν εξοριστεί, ενώ οι υπόλοιποι προσπαθούσαν να επιβιώσουν σε μια κατεστραμμένη οικονομία. Η επιστροφή στην ομαλότητα ήταν δύσκολη και αργή. Το κεντρικό κράτος προσπάθησε να επανεντάξει τις περιοχές που είχαν πληγεί από τον πόλεμο, αλλά οι πληγές της κοινωνικής διάσπασης και του διχασμού παρέμειναν ζωντανές για πολλά χρόνια. Η περίοδος του Εμφυλίου άφησε μια βαθιά κληρονομιά στην Κοζάνη, τόσο σε πολιτικό όσο και σε κοινωνικό επίπεδο. Η εμπειρία του πολέμου, των διώξεων και των εκτελέσεων σφράγισε τη μνήμη των κατοίκων και επηρέασε την πολιτική ταυτότητα της περιοχής για τις επόμενες δεκαετίες. Ο εμφύλιος δεν ήταν απλώς μια στρατιωτική σύγκρουση, αλλά μια βαθιά κοινωνική σύγκρουση που επηρέασε όλες τις πτυχές της ζωής στην Κοζάνη. Οι κοινωνικές διαμάχες που αναδύθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου συνεχίστηκαν με διάφορες μορφές και μετά το τέλος του πολέμου, επηρεάζοντας την πολιτική και κοινωνική ιστορία της

περιοχής για πολλά χρόνια. Συνοψίζοντας, ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Κοζάνη υπήρξε μια περίοδος έντονης κοινωνικής αναταραχής και βίας, με σοβαρές επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Η περιοχή βίωσε τον πόλεμο με σφοδρότητα, και οι τραυματικές εμπειρίες εκείνης της περιόδου διαμόρφωσαν την πολιτική και κοινωνική της ταυτότητα για πολλές δεκαετίες. Η μνήμη του Εμφυλίου παραμένει ζωντανή στην Κοζάνη, αποτελώντας μέρος της συλλογικής μνήμης της περιοχής και της χώρας γενικότερα (Πριόβολος, 2013).

1.2.3. Γεωπολιτικό και κοινωνικό τοπίο

Η Κοζάνη, μια περιοχή με ιδιαίτερη γεωγραφική θέση στη Δυτική Μακεδονία, διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949). Η γεωπολιτική της σημασία οφείλεται στη θέση της ανάμεσα σε βουνά και οροπέδια που προσέφεραν φυσικό καταφύγιο στις αντάρτικες δυνάμεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ). Τα βουνά της Πίνδου, όπως ο Γράμμος και το Βίτσι, αποτέλεσαν βασικούς χώρους δράσης των αντάρτικων ομάδων, καθώς προσέφεραν φυσική άμυνα και διευκόλυναν τον ανεφοδιασμό τους. Η στρατηγική σημασία της Κοζάνης δεν περιορίζεται μόνο στη γεωμορφολογία της, αλλά και στην εγγύτητά της με τα σύνορα της Αλβανίας και της Γιουγκοσλαβίας, δύο χώρες που υποστήριζαν τον ΔΣΕ με υλικότεχνική βοήθεια και εφοδιασμό. Αυτή η εγγύτητα ενίσχυσε τη δυνατότητα των ανταρτών να διεξάγουν επιχειρήσεις και να μετακινούνται σε πιο ασφαλείς περιοχές. Από την άλλη πλευρά, η Κοζάνη ήταν επίσης ζωτικός κόμβος για τον κυβερνητικό στρατό, καθώς οι βασικές οδικές και σιδηροδρομικές γραμμές που συνέδεαν τη Βόρεια Ελλάδα με τα δυτικά και κεντρικά μέρη της χώρας διέρχονταν από την περιοχή. Επιπλέον, η πλούσια μεταλλευτική δραστηριότητα και τα αποθέματα λιγνίτη στην ευρύτερη περιοχή έκαναν την Κοζάνη οικονομικά σημαντική, ενώ παράλληλα η περιοχή κατείχε αγροτική σημασία λόγω των γόνιμων εδαφών της. Αυτοί οι παράγοντες καθιστούσαν την περιοχή αντικείμενο διαμάχης τόσο για τον ΔΣΕ όσο και για τον εθνικό στρατό, καθώς ο έλεγχος της Κοζάνης ήταν ζωτικός για την οικονομική και στρατιωτική επιβίωση των εμπλεκομένων (Καλλιανιώτης, 2007).

Η κοινωνική δομή της Κοζάνης την περίοδο πριν και κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου ήταν διχασμένη. Από τη μία πλευρά, υπήρχε μια έντονα αγροτική κοινωνία, η οποία αποτελούσε τη βάση στήριξης των αριστερών δυνάμεων, ειδικά του ΕΑΜ και αργότερα του ΔΣΕ. Οι αγρότες και οι μικροκτηματίες της περιοχής υπήρξαν

αποδέκτες κοινωνικών και οικονομικών αδικιών, με αποτέλεσμα να είναι ευάλωτοι στην προπαγάνδα και τα μηνύματα κοινωνικής δικαιοσύνης που προωθούσαν οι αριστερές παρατάξεις. Η φτώχεια και η κοινωνική ανισότητα αποτέλεσαν βασικά θέματα που έθρεψαν το λαϊκό αίσθημα αδικίας και οδήγησαν πολλούς να ενταχθούν ή να υποστηρίξουν τις αντάρτικες δυνάμεις. Το ΕΑΜ, κατά την Κατοχή, είχε κατορθώσει να δημιουργήσει ισχυρές βάσεις υποστήριξης στις αγροτικές περιοχές της Δυτικής Μακεδονίας, οργανώνοντας την αντίσταση εναντίον των κατακτητών και προβάλλοντας ένα όραμα κοινωνικής αλλαγής που έπεισε πολλούς κατοίκους της Κοζάνης. Από την άλλη πλευρά, υπήρχε και μια σημαντική αστική τάξη στην πόλη της Κοζάνης, που στήριζε τις πιο συντηρητικές και φιλοβασιλικές δυνάμεις, όπως το Λαϊκό Κόμμα και αργότερα τις κυβερνητικές δυνάμεις του Εθνικού Στρατού. Αυτή η κοινωνική τάξη, που περιλάμβανε εμπόρους, γαιοκτήμονες και επαγγελματίες, ένιωθε απειλούμενη από την άνοδο της Αριστεράς και αντιλαμβανόταν τον ΔΣΕ ως απειλή για τη δική της θέση και ευημερία. Ο βαθύς διχασμός μεταξύ αυτών των δύο κοινωνικών ομάδων επιδεινώθηκε με την κλιμάκωση του εμφύλιου πολέμου. Ο τοπικός τύπος και οι εφημερίδες ανέλαβαν ενεργό ρόλο στην προπαγάνδα και στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, ενισχύοντας τις προκαταλήψεις και τις πολιτικές τάσεις της κάθε πλευράς. Οι αριστεροί προωθούσαν το μήνυμα της αντίστασης, της κοινωνικής δικαιοσύνης και της ισότητας, ενώ οι δεξιοί έδιναν έμφαση στην εθνική ενότητα, την τάξη και την ασφάλεια, παρουσιάζοντας τον ΔΣΕ ως εχθρό του έθνους και της τάξης (Παπαδοπούλου – Ζιώγα, 2012).

Στην πραγματικότητα, η σύγκρουση δεν ήταν μόνο πολιτική, αλλά είχε βαθιές κοινωνικές ρίζες, με την τοπική κοινωνία να βιώνει μια εσωτερική ρήξη που καθρεφτιζόταν σε οικογένειες, κοινότητες και χωριά. Οι βασικές πολιτικές παρατάξεις στηριζόντουσαν σε αυτό το κοινωνικό χάσμα για να ενισχύσουν τις θέσεις τους και να κινητοποιήσουν υποστηρικτές, με αποτέλεσμα την περαιτέρω πόλωση και διάσπαση του τοπικού πληθυσμού. Η περίοδος αυτή άφησε ανεξίτηλα σημάδια στη συλλογική μνήμη της Κοζάνης, καθώς οι πολιτικές διαφορές έγιναν η αιτία για οικογενειακές συγκρούσεις, διώξεις και εκτελέσεις, ενώ η μεταπολεμική επούλωση των πληγών αποδείχθηκε εξαιρετικά δύσκολη (Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Ιστορίας Δυτικής Μακεδονίας, 2014).

1.2.4. Μεγάλες μάχες και πολιτικές εξελίξεις στην Κοζάνη

Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, η Κοζάνη υπήρξε το επίκεντρο σημαντικών στρατιωτικών επιχειρήσεων και πολιτικών εξελίξεων. Μία από τις πρώτες μεγάλες στρατιωτικές συγκρούσεις στην περιοχή ήταν η μάχη του 1946, όταν ο Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας (ΔΣΕ) άρχισε να οργανώνει αντάρτικες επιθέσεις στα ορεινά της Δυτικής Μακεδονίας, όπου η γεωγραφία ευνοούσε τον ανταρτοπόλεμο. Οι μάχες που διεξήχθησαν στα βουνά της Πίνδου, όπως στον Γράμμο και στο Βίτσι, είχαν ιδιαίτερη σημασία, καθώς αυτές οι περιοχές προσέφεραν στρατηγικά πλεονεκτήματα στον ΔΣΕ για την οργάνωση των επιθέσεων του. Η Κοζάνη βρέθηκε αρκετές φορές στο στόχαστρο των επιχειρήσεων του ΔΣΕ, λόγω της στρατηγικής της θέσης και του πλούτου των φυσικών πόρων. Το 1947-1948, η περιοχή έγινε θέατρο σφοδρών μαχών μεταξύ των ανταρτών του ΔΣΕ και των κυβερνητικών δυνάμεων. Οι αντάρτες, υπό τη διοίκηση έμπειρων στρατιωτικών ηγετών όπως ο Μάρκος Βαφειάδης, κατάφεραν να ελέγξουν μεγάλα τμήματα των ορεινών περιοχών γύρω από την Κοζάνη για αρκετό διάστημα. Η μάχη του Βίτσι, ειδικότερα, υπήρξε καθοριστική για τον έλεγχο των περιοχών της Δυτικής Μακεδονίας (Καλλιανιώτης, 2014).

Σύμφωνα με τα πρακτικά του Η' επιστημονικού συνεδρίου στην Κοζάνη, με θέμα τα 600 χρόνια Κοζάνης, οι συγκρούσεις αυτές ήταν συχνά αιματηρές και καταστροφικές για τον τοπικό πληθυσμό, καθώς τα χωριά γύρω από την Κοζάνη καταστρέφονταν, και πολλοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους λόγω των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Η στρατηγική των κυβερνητικών δυνάμεων περιλάμβανε σκληρές αντεπιθέσεις, με στόχο την αποκοπή των γραμμών ανεφοδιασμού του ΔΣΕ και την ανακατάληψη των περιοχών που βρίσκονταν υπό τον έλεγχο των ανταρτών. Η μεγαλύτερη στρατιωτική καμπή για την Κοζάνη και την ευρύτερη περιοχή ήρθε το 1949, όταν οι κυβερνητικές δυνάμεις εξαπέλυσαν μια σειρά από εκτεταμένες επιχειρήσεις, υποστηριζόμενες από την αεροπορία και βαρύ πυροβολικό, για την καταστολή των ανταρτών στο Γράμμο και το Βίτσι. Η νίκη του εθνικού στρατού στις επιχειρήσεις αυτές, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τη χρήση σύγχρονων στρατιωτικών μέσων και τακτικών, σήμανε το τέλος της οργανωμένης αντίστασης του ΔΣΕ στην περιοχή. Το Γράμμος-Βίτσι αποτέλεσε τη συμβολική και πρακτική κατάρρευση του ΔΣΕ, με πολλούς αντάρτες να καταφεύγουν στην Αλβανία για να γλιτώσουν τη σύλληψη (Καλλιανιώτης, 2014).

Παράλληλα με τις στρατιωτικές εξελίξεις, υπήρξαν σημαντικές πολιτικές ανακατατάξεις στην περιοχή της Κοζάνης. Η διάχυση της πολιτικής προπαγάνδας, τόσο από την πλευρά του ΔΣΕ όσο και από την πλευρά του εθνικού στρατού, διαμόρφωσε τον τρόπο με τον οποίο οι κάτοικοι της περιοχής αντιλαμβάνονταν τις συγκρούσεις. Οι τοπικές εφημερίδες έπαιξαν κεντρικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, παρουσιάζοντας τα γεγονότα μέσα από ένα έντονα πολωμένο πρίσμα. Η αριστερά προωθούσε το μήνυμα της κοινωνικής επανάστασης και της αλλαγής, ενώ η δεξιά τόνιζε την ανάγκη για εθνική ενότητα και ασφάλεια απέναντι στον κομμουνιστικό κίνδυνο. Η Κοζάνη δεν αποτέλεσε μόνο πεδίο μαχών αλλά και πεδίο έντονων πολιτικών συγκρούσεων. Η σύγκρουση για την εξουσία μεταξύ των αριστερών και των δεξιών δυνάμεων επηρέασε τη ζωή των κατοίκων σε όλα τα επίπεδα, από την τοπική αυτοδιοίκηση μέχρι την καθημερινή ζωή των πολιτών. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα επηρέαζαν άμεσα τις εξελίξεις στην Κοζάνη, καθώς οι εθνικές αποφάσεις καθόριζαν τις στρατηγικές κινήσεις τόσο του κυβερνητικού στρατού όσο και των ανταρτών (Κυρατζόπουλος – Φωτεινός, 2004).

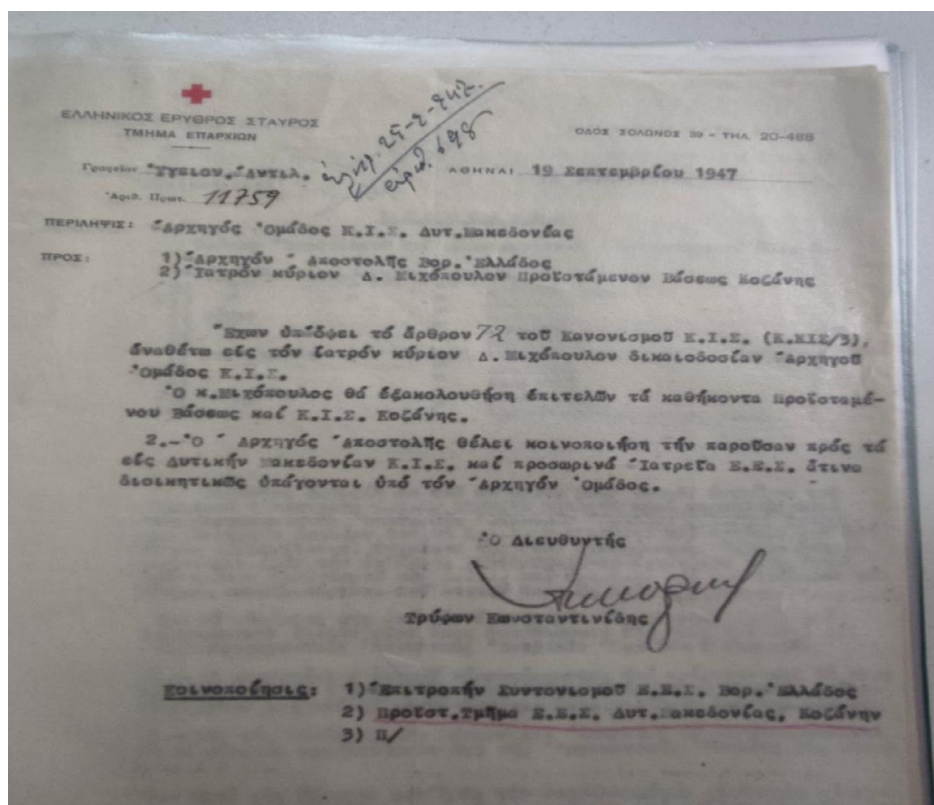
Οι εθνικές πολιτικές κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου είχαν καταλυτικές επιπτώσεις στον τοπικό πληθυσμό της Κοζάνης. Η κυβέρνηση της Αθήνας, υπό την πίεση των διεθνών συμμάχων της, κυρίως των Ηνωμένων Πολιτειών, επέβαλε σκληρές αντικομμουνιστικές πολιτικές που στόχευαν στην καταστολή του ΔΣΕ και στην αποκατάσταση της πολιτικής τάξης. Οι πολιτικές αυτές περιλάμβαναν διώξεις εναντίον όσων θεωρούνταν ύποπτοι για συμπάθεια προς την αριστερά, καθώς και μαζικές συλλήψεις και εκτοπίσεις πολιτών που είχαν συνεργαστεί με το ΕΑΜ ή υποστήριζαν τον ΔΣΕ. Στην Κοζάνη, η εφαρμογή αυτών των πολιτικών είχε δραματικές συνέπειες. Πολλοί πολίτες βρέθηκαν σε δίλημμα, καθώς οι οικογένειες ήταν συχνά διχασμένες μεταξύ των αριστερών και των δεξιών παρατάξεων. Ο φόβος των διώξεων και των εκτελέσεων κυριαρχούσε, με αποτέλεσμα αρκετοί να αναγκαστούν να εγκαταλείψουν την περιοχή ή να ζουν υπό διαρκή απειλή. Οι συλλήψεις, οι εκτοπίσεις και οι εκτελέσεις αριστερών υποστηρικτών δημιούργησαν κλίμα τρόμου και καταπίεσης στην τοπική κοινωνία. Ταυτόχρονα, η εθνική πολιτική των αναγκαστικών μετακινήσεων πληθυσμού είχε σοβαρό αντίκτυπο. Χιλιάδες άνθρωποι από τα χωριά της περιοχής αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταφερθούν σε ασφαλείς ζώνες υπό τον έλεγχο του κυβερνητικού στρατού. Αυτό προκάλεσε τεράστια κοινωνική

αναστάτωση, καθώς οι οικογένειες έχασαν τις περιουσίες τους και η τοπική οικονομία καταρρακώθηκε.

Κατά την εφημερίδα *Ο Εθνικός Στρατός*, η οικονομική κατάσταση της περιοχής επιδεινώθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η καταστροφή των καλλιεργειών, η λεηλασία των χωριών και η διακοπή του εμπορίου οδήγησαν σε εκτεταμένη φτώχεια. Οι κάτοικοι της Κοζάνης, όπως και πολλών άλλων περιοχών της Ελλάδας, αντιμετώπισαν έντονες ελλείψεις σε τρόφιμα, ρουχισμό και φάρμακα. Οι πολιτικές εξελίξεις στην Αθήνα δεν ήταν μακριά από την πραγματικότητα της Κοζάνης, καθώς οι στρατιωτικές επιχειρήσεις και οι πολιτικές διώξεις επηρέαζαν άμεσα την καθημερινή ζωή των ανθρώπων. Οι εθνικές πολιτικές είχαν επίσης μακροπρόθεσμες επιπτώσεις στην κοινωνική συνοχή της Κοζάνης. Ο Εμφύλιος Πόλεμος δημιούργησε βαθιές κοινωνικές ρωγμές που χρειάστηκαν δεκαετίες για να επουλωθούν. Οι διώξεις και οι εκτελέσεις άφησαν ανεξίτηλα τραύματα στις οικογένειες, ενώ η διάχυση του πολιτικού μίσους δυσκόλεψε την επαναφορά της κοινωνικής ειρήνης μετά το τέλος του πολέμου. Παρά την επίσημη λήξη των συγκρούσεων το 1949, οι συνέπειες του Εμφυλίου στην περιοχή της Κοζάνης, όπως και σε όλη την Ελλάδα, παρέμειναν για πολλά χρόνια εμφανείς (Εφημερίδα *Ο Εθνικός Στρατός*, φ. 3.8.1947, σ. 3).

Κατά την περίοδο της κατοχής στη Δυτική Μακεδονία, η Γερμανία, η Ιταλία και η Βουλγαρία κατέλαβαν την περιοχή, οδηγώντας σε πόλωση μεταξύ του κινήματος του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ και των γερμανικών στρατευμάτων και των Ελλήνων ένοπλων συνεργατών τους. Αυτή η κλιμακούμενη βία είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική και φυσική καταστροφή της χώρας, προκαλώντας ανθρώπινο πόνο και δυστυχία. Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν ήταν το ζήτημα των προσφύγων, που είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους για διάφορους λόγους. Λόγω αυτών των προκλήσεων, οι ανάγκες των πολιτών ήταν δύσκολο να καλυφθούν, οδηγώντας σε βοήθεια από το εξωτερικό, κυρίως από την UNRRA, τον πρώτο διεθνή οργανισμό ανθρωπιστικής βοήθειας υπό την αιγίδα του ΟΗΕ. Ο Ερυθρός Σταυρός δημιουργήθηκε στην Κοζάνη για πρώτη φορά το 1939, αλλά λόγω αντίξοων συνθηκών δεν διασώθηκαν πρακτικά από το πρώτο διοικητικό συμβούλιο. Ωστόσο, η γενικότερη δραστηριότητα του συλλόγου και των εθελοντών νοσηλευτών είναι γνωστή και έχει ανυπολόγιστη αξία. Η οργάνωση του Κ.Ι.Σ. και η ενίσχυση των τοπικών ιατρείων έπαιξε ιδιαίτερο

ρόλο στην εκτέλεση του έργου του Ερυθρού Σταυρού, συμπεριλαμβανομένης της βοήθειας στους τραυματίες, της διανομής προμηθειών και ιατρικού εξοπλισμού. Κατά τη διάρκεια του εμφυλίου, ο Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός, με πίστη στα ανθρωπιστικά ιδανικά, παρείχε βοήθεια όπου υπήρχε ανάγκη, με επίκεντρο αυτών των δράσεων και τις γύρω περιοχές την Κοζάνη (Αρχεία Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Τμήματος Κοζάνης 1946-1949).

Εικόνα 1. Ελληνικός Ερυθρός Σταυρός στο Κ.Ι.Ε Κοζάνης

Κεφάλαιο 2. Ο ρόλος του τοπικού τύπου κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου

2.1. Γενική εικόνα του τύπου στην Ελλάδα την εποχή του Εμφυλίου

Η περίοδος του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949) ήταν μία από τις πιο ταραχώδεις και αμφιλεγόμενες εποχές στην ιστορία της σύγχρονης Ελλάδας. Στη διάρκεια αυτής της περιόδου, ο τύπος και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης έπαιξαν

καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, στη μετάδοση της προπαγάνδας και στη διαχείριση των πληροφοριών. Το πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής, με τις έντονες αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις δυνάμεις του κυβερνητικού στρατού και των ανταρτών του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), διαμόρφωσε τον χαρακτήρα του τύπου, ο οποίος χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο επικοινωνίας και εξουσίας. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, ο τύπος στην Ελλάδα ήταν χωρισμένος σε δύο κύριες κατηγορίες, τις εφημερίδες και τα έντυπα που υποστήριζαν την επίσημη κυβέρνηση και τα έντυπα που συνδέονταν με την Αριστερά και τον ΔΣΕ. Η κάθε πλευρά διαμόρφωνε το δικό της αφήγημα για τον πόλεμο, με τον τύπο να γίνεται πεδίο μάχης για την επιρροή της κοινής γνώμης. Η επιρροή της πολιτικής και στρατιωτικής εξουσίας στα ΜΜΕ ήταν έντονη, και οι εφημερίδες ήταν συχνά υπό τον άμεσο έλεγχο των πολιτικών δυνάμεων, γεγονός που επέτρεπε την κυκλοφορία συγκεκριμένων αφηγήσεων και την απόκρυψη άλλων (Μουζακίτης, 2005).

Η κυβέρνηση, έχοντας στη διάθεσή της τις κυριότερες εφημερίδες της εποχής, χρησιμοποίησε τον τύπο ως μέσο για να προωθήσει την προπαγάνδα της υπέρ του εθνικού στρατού. Η *Καθημερινή*, για παράδειγμα, ήταν μία από τις πιο σημαντικές φιλοκυβερνητικές εφημερίδες, που ανέδειξε τον Εμφύλιο ως έναν αγώνα για την υπεράσπιση της δημοκρατίας και της εθνικής ενότητας απέναντι σε "αντεθνικά" στοιχεία. Η ρητορική αυτή επιδίωκε να περιθωριοποιήσει τους αριστερούς ως εχθρούς του έθνους και να νομιμοποιήσει τη σκληρή καταστολή των κομμουνιστών. Οι κυβερνητικές εφημερίδες παρουσίαζαν τους αντάρτες του ΔΣΕ ως εγκληματίες και προδότες, ενώ οι ακραίες ποινές, οι εκτελέσεις και τα στρατόπεδα συγκέντρωσης για τους αριστερούς παρουσιάζονταν ως αναγκαίες θυσίες για την ασφάλεια του κράτους. Παράλληλα, η λογοκρισία ήταν ένα συνηθισμένο φαινόμενο, καθώς οποιοδήποτε έντυπο το οποίο υποστήριζε την αριστερή πλευρά αντιμετώπιζε σοβαρά εμπόδια. Εφημερίδες όπως ο *Ριζοσπάστης* και άλλες κομμουνιστικές εκδόσεις απαγορεύονταν, και οι δημοσιογράφοι που εξέφραζαν διαφορετικές απόψεις διώκονταν ή φυλακίζονταν. Η κυβέρνηση εφάρμοζε αυστηρή λογοκρισία στα μέσα ενημέρωσης, για να ελέγξει την πρόσβαση του κοινού στις πληροφορίες και να διασφαλίσει ότι η επίσημη αφήγηση του πολέμου ήταν η μόνη που θα έφτανε στις μάζες (Μαρατζίδης, 2016).

Στον αντίποδα, τα έντυπα της Αριστεράς, που λειτουργούσαν κυρίως σε συνθήκες παρανομίας, κατέβαλαν τεράστιες προσπάθειες για να σπάσουν το μονοπώλιο της πληροφόρησης από τις κυβερνητικές δυνάμεις. Ο *Ελεύθερος Λόγος* και άλλες τοπικές εφημερίδες του ΔΣΕ επιχειρούσαν να παρουσιάσουν τη δική τους εκδοχή των γεγονότων, υποστηρίζοντας ότι ο πόλεμος ήταν ένας δίκαιος αγώνας για κοινωνική δικαιοσύνη και ελευθερία απέναντι σε έναν καταπιεστικό κρατικό μηχανισμό που εξυπηρετούσε ξένα συμφέροντα. Αυτές οι εφημερίδες τυπώνονταν σε κινητά τυπογραφεία στις ελεγχόμενες από τους αντάρτες περιοχές, και η διανομή τους ήταν εξαιρετικά δύσκολη και επικίνδυνη, καθώς οι εφημεριδοπώλες και οι αναγνώστες τους συχνά συλλαμβάνονταν ή εκτελούνταν από τις κυβερνητικές δυνάμεις. Ένα από τα πιο χαρακτηριστικά γεγονότα της περιόδου ήταν η προπαγανδιστική εκστρατεία της κυβέρνησης για την υπόθεση των "παιδομαζωμάτων". Σύμφωνα με την κυβερνητική αφήγηση, οι αντάρτες του ΔΣΕ απήγαγαν χιλιάδες παιδιά από τα χωριά για να τα πάρουν στις κομμουνιστικές χώρες, με στόχο να τα "εκπαιδεύσουν" ως μελλοντικούς στρατιώτες του κομμουνισμού. Η εικόνα αυτή παρουσιάστηκε με δραματικό τρόπο στον φιλοκυβερνητικό τύπο, με στόχο να υποδαυλίσει τον φόβο του πληθυσμού απέναντι στους κομμουνιστές και να αυξήσει την υποστήριξη προς την κυβέρνηση. Στην πραγματικότητα, η υπόθεση αυτή ήταν πολύ πιο περίπλοκη. Η αριστερά υποστήριξε ότι οι μεταφορές αυτές πραγματοποιούνταν για να προστατευθούν τα παιδιά από τις καταστροφές του πολέμου, και ότι πολλές οικογένειες είχαν συναινέσει. Ο τύπος όμως χρησιμοποίησε την υπόθεση αυτή ως όπλο προπαγάνδας, χωρίς να επιδιώκει την πλήρη αποτύπωση των πραγματικών γεγονότων (Γιάννου, 2021).

Αξιοσημείωτη ήταν και η στάση των ξένων μέσων ενημέρωσης, ιδίως των αμερικανικών και βρετανικών, που είχαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον εμφύλιο, καθώς η Ελλάδα αποτελούσε στρατηγικό σημείο στον Ψυχρό Πόλεμο. Οι διεθνείς ανταποκριτές, παρόλο που είχαν περιορισμένη πρόσβαση στην αριστερή πλευρά, κατάφεραν να μεταδώσουν κάποιες φορές μια πιο ισορροπημένη εικόνα του πολέμου από αυτή που επικρατούσε στον ελληνικό τύπο. Ο αμερικανικός τύπος, ιδιαίτερα η *New York Times*, συχνά παρουσίαζε τον Εμφύλιο ως έναν πόλεμο κατά της επέκτασης του κομμουνισμού στην Ευρώπη, συνδέοντας την εξέλιξη των γεγονότων στην Ελλάδα με την ευρύτερη παγκόσμια γεωπολιτική κατάσταση (Γιάννου, 2021).

Ένα άλλο σημαντικό γεγονός που επηρέασε τον τύπο κατά τη διάρκεια του εμφυλίου ήταν η εισβολή της Εκκλησίας στις επικοινωνιακές στρατηγικές της εποχής. Η Ορθόδοξη Εκκλησία, που είχε ισχυρή επιρροή στον ελληνικό πληθυσμό, πήρε ενεργά το μέρος της κυβέρνησης και προώθησε μέσω του τύπου την αφήγηση ότι ο πόλεμος ήταν μία μάχη για την υπεράσπιση της ορθόδοξης πίστης και του ελληνικού πολιτισμού από τους άθεους κομμουνιστές. Οι λόγοι και οι παρεμβάσεις του ανώτατου κλήρου έβρισκαν χώρο στις φιλοκυβερνητικές εφημερίδες, ενισχύοντας το επιχείρημα ότι ο εθνικός στρατός πολεμούσε για τις παραδοσιακές αξίες του έθνους και της θρησκείας. Παρά την κυριαρχία του φιλοκυβερνητικού τύπου, υπήρξαν μερικά έντυπα που προσπάθησαν να διατηρήσουν μια πιο ουδέτερη στάση, αν και ήταν εξαιρετικά δύσκολο να αποφύγουν την πίεση της εξουσίας. Εφημερίδες όπως η *Εστία* προσπάθησαν να υιοθετήσουν έναν πιο μετριοπαθή τόνο, αλλά ακόμα και αυτές, λόγω του κλίματος της εποχής, κατέληγαν να ευθυγραμμίζονται με τις κυβερνητικές αφηγήσεις. Η αυτολογοκρισία ήταν μια στρατηγική επιβίωσης για πολλούς δημοσιογράφους, καθώς η αντίθετη άποψη μπορούσε να σημαίνει διώξεις, φυλακίσεις ή ακόμα και θάνατο. Συνολικά, η εικόνα του τύπου στην Ελλάδα κατά τον εμφύλιο πόλεμο ήταν εξαιρετικά πολωμένη και έντονα επηρεασμένη από τις πολιτικές και στρατιωτικές εξελίξεις. Ο τύπος δεν λειτουργούσε ως ανεξάρτητος φορέας πληροφόρησης, αλλά ως προέκταση των εμπλεκόμενων δυνάμεων που προσπαθούσαν να κερδίσουν τον πόλεμο της επικοινωνίας. Η ελευθερία του τύπου ήταν περιορισμένη, και η πληροφόρηση που έφτανε στο ευρύ κοινό ήταν σε μεγάλο βαθμό ελεγχόμενη και διαστρεβλωμένη από τη λογοκρισία και την προπαγάνδα. Η περίοδος αυτή αποτελεί ένα από τα πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα στην ιστορία της Ελλάδας, όπου ο τύπος λειτούργησε περισσότερο ως όργανο της εξουσίας παρά ως μέσο ενημέρωσης, με βαθιές συνέπειες για τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης και την ιστορική κατανόηση του εμφυλίου (Αρμενάκης κ.α., 1996).

2.2. Ο τοπικός τύπος στην Κοζάνη

Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου στην Ελλάδα (1946-1949), η λειτουργία και ο ρόλος του τοπικού τύπου στην Κοζάνη υπήρξαν καθοριστικοί στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στην πολιτική διαπάλη που αναπτύχθηκε στην περιοχή. Ο εμφύλιος, ένας από τους πιο τραυματικούς πολέμους στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας, διαίρεσε τη χώρα σε δύο αντίπαλες παρατάξεις, την κυβέρνηση και τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού, που υποστηρίζονταν από τη Δύση, και το Δημοκρατικό

Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ), που καθοδηγούνταν από το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ). Στο πλαίσιο αυτής της σύγκρουσης, ο τοπικός τύπος στην Κοζάνη δεν αποτέλεσε απλώς έναν δίαυλο πληροφόρησης, αλλά έναν ισχυρό μοχλό προπαγάνδας, κοινωνικής διαμόρφωσης και πολιτικής αντιπαράθεσης. Η Κοζάνη, μια στρατηγική περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας, υπήρξε πεδίο έντονων μαχών και κοινωνικών αναταράξεων κατά τη διάρκεια του εμφυλίου. Η πόλη και η ευρύτερη περιοχή βρέθηκαν στο επίκεντρο των πολεμικών συγκρούσεων και της πολιτικής πόλωσης που είχε διαποτίσει την ελληνική κοινωνία. Ο τοπικός τύπος αντανακλούσε αυτήν την πόλωση, διαδραματίζοντας σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια κάθε πλευράς να εδραιώσει την επιρροή της και να κερδίσει την υποστήριξη των πολιτών. Μέσα από τα άρθρα, τα ρεπορτάζ και τις πολιτικές αναλύσεις, οι τοπικές εφημερίδες αποτέλεσαν ένα μέσο μετάδοσης της πολιτικής γραμμής, της προπαγάνδας και των ειδήσεων που εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα της εκάστοτε παράταξης (Κωστόπουλος, 2006).

Μία από τις βασικές εφημερίδες της εποχής, η *Πατρίς*, ήταν έντονα φιλοκυβερνητική και εξέφραζε την υποστήριξή της στις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού και στην κεντρική εξουσία. Τα άρθρα της εφημερίδας προωθούσαν την κυβερνητική προπαγάνδα, παρουσιάζοντας τους αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού ως «ληστοσυμμορίτες», «προδότες» και «απειλή για το έθνος». Η εφημερίδα υπογράμμιζε τη στήριξη του τοπικού πληθυσμού στις κυβερνητικές δυνάμεις και αναδείκνυε την ανάγκη για εθνική ενότητα απέναντι στην «κομμουνιστική απειλή». Σε αυτό το πλαίσιο, η *Πατρίς* διαδραμάτιζε ρόλο ενίσχυσης του ηθικού των κυβερνητικών δυνάμεων και καταδίκης των ανταρτών, συμβάλλοντας έτσι στην ψυχολογική και ηθική αποδυνάμωση του αντίπαλου στρατοπέδου. Από την άλλη πλευρά, υπήρχαν και παράνομα έντυπα και προκηρύξεις που κυκλοφορούσαν στηρίζοντας τις θέσεις του ΚΚΕ και του Δημοκρατικού Στρατού. Οι υποστηρικτές του ΚΚΕ στην περιοχή, παρά τις διώξεις και τις συνεχείς στρατιωτικές επιχειρήσεις εναντίον τους, προσπαθούσαν να διαδώσουν τις ιδέες τους και να ενισχύσουν το ηθικό των μαχητών και των πολιτών που συμπαρατάσσονταν με το κίνημα της Αριστεράς. Έντυπα όπως η *Ελεύθερη Ελλάδα*, που κυκλοφορούσαν παράνομα, παρουσίαζαν τους αντάρτες ως ήρωες που αγωνίζονταν για την απελευθέρωση του λαού από την «ξενόδοουλη» κυβέρνηση και τον «μπεριαλισμό». Μέσα από τα κείμενα αυτά, γινόταν προσπάθεια να αναδειχθεί η κοινωνική αδικία, η φτώχεια και η καταπίεση που βίωναν οι πολίτες της Κοζάνης και της ευρύτερης περιοχής λόγω της κυβερνητικής πολιτικής (Καρανάσιος, 2014).

Η *Πατρίς* ανήκε στον χώρο της δεξιάς παράταξης και υποστήριζε τις κυβερνητικές δυνάμεις και τον εθνικό στρατό. Ο ρόλος της εφημερίδας ήταν κεντρικός στην προώθηση της κυβερνητικής προπαγάνδας, παρουσιάζοντας τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ) ως επικίνδυνη κομμουνιστική απειλή που έπρεπε να κατασταλεί. Οι ειδήσεις και τα άρθρα της εφημερίδας τόνιζαν την ανάγκη για εθνική ενότητα, υπογραμμίζοντας τον πατριωτικό αγώνα των κυβερνητικών δυνάμεων εναντίον του ΔΣΕ. Οι αντάρτες παρουσιάζονταν ως προδότες της πατρίδας που εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα ξένων δυνάμεων, όπως η Σοβιετική Ένωση και οι κομμουνιστικές χώρες των Βαλκανίων. Η εφημερίδα συχνά δημοσίευε ειδήσεις για στρατιωτικές επιτυχίες των κυβερνητικών δυνάμεων, καθώς και αναφορές στις πράξεις βίας των ανταρτών εναντίον των αμάχων, ενισχύοντας την εικόνα της ανασφάλειας που δημιουργούσε ο ΔΣΕ. Επιπλέον, η *Πατρίς* έδινε έμφαση στις προσπάθειες ανασυγκρότησης της χώρας, προβάλλοντας τις ενέργειες της κυβέρνησης για την αποκατάσταση της τάξης και της οικονομικής σταθερότητας. Στήριζε την ξένη βοήθεια, ειδικά το Σχέδιο Μάρσαλ, και τις πολιτικές ενάντια στον κομμουνισμό, αναγνωρίζοντας την υποστήριξη των Ηνωμένων Πολιτειών ως απαραίτητη για την επιβίωση του εθνικού κράτους (Καρανάσιος, 2014).

Η *Πρωία* ήταν μία άλλη τοπική εφημερίδα της Κοζάνης, που βρισκόταν πιο κοντά στις αριστερές πολιτικές απόψεις. Αν και δεν είχε την ανοιχτή υποστήριξη του ΔΣΕ, οι θέσεις της συχνά εξέφραζαν συμπάθεια προς τις αριστερές ιδέες και τις κοινωνικές διεκδικήσεις που προωθούσε το ΕΑΜ κατά την Κατοχή. Η *Πρωία* δεν μπορούσε να λειτουργεί ανοιχτά υπέρ του ΔΣΕ λόγω των κυβερνητικών πιέσεων και των περιορισμών που είχαν επιβληθεί στον τύπο, όμως προσπαθούσε να παρουσιάσει μια πιο ισορροπημένη εικόνα των γεγονότων, σε αντίθεση με την απόλυτη εχθρική στάση που υιοθετούσαν οι δεξιές εφημερίδες. Η *Πρωία* έδινε έμφαση στις κοινωνικές και οικονομικές αδικίες που υπήρχαν στην Ελλάδα, τονίζοντας τη φτώχεια και την ανισότητα που μάστιζαν την περιοχή της Κοζάνης. Η εφημερίδα πρόβαλλε την ανάγκη για κοινωνικές μεταρρυθμίσεις και καλύτερες συνθήκες για τους αγρότες και τους εργάτες, ενώ συχνά έκρινε την πολιτική καταστολής που ασκούσαν οι κυβερνητικές δυνάμεις, επισημαίνοντας τις διώξεις και τις εκτελέσεις που πραγματοποιούνταν εις βάρος των αριστερών πολιτών. Η *Πρωία* δεν περιοριζόταν μόνο στην κάλυψη των στρατιωτικών επιχειρήσεων, αλλά εστίαζε και στις ανθρώπινες συνέπειες του πολέμου. Στις στήλες της μπορούσε κανείς να βρει ιστορίες για τους εκτοπισμένους, τους

πρόσφυγες του πολέμου, και τις οικογένειες που είχαν χωριστεί λόγω των συγκρούσεων. Σε αντίθεση με την *Πατρίς*, η *Πρωία* προσπαθούσε να παρουσιάσει τους αντάρτες ως μέρος του ελληνικού πληθυσμού που πολεμούσε για κοινωνικά δικαιώματα και καλύτερες συνθήκες ζωής, αν και συχνά η φωνή της πνιγόταν από τη λογοκρισία και την κρατική καταπίεση. Άλλες εφημερίδες της εποχής ήταν η *Ακριτική Φωνή Πτολεμαΐδας* (1946-1948), η *Αλήθεια* (1944 -1967), η *Εστία* (1944), η *Νίκη* (1944), ο *Όσιος Νικάνωρ* (1944-1947), η *Πατρίς* (1944) και το *Σπίτι Του Φτωχού* (1944). Επίσης, ο *Εθνικός Αγών* (1945-46), και η *Επαρχιακή Φωνή* στην Πτολεμαΐδα (1930 – 1952) («Κοβεντάρειος» Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, 2024).

Εικόνα 2. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΑΓΩΝΑΣ

Η χρήση της γλώσσας και της ρητορικής στα κείμενα των τοπικών εφημερίδων της Κοζάνης αντικατόπτριζε την ένταση της σύγκρουσης. Ο τοπικός τύπος της περιοχής, από τη μία, επιδίωκε να παρουσιάσει τους αντάρτες ως ξένους προς τα εθνικά συμφέροντα και να ενισχύσει την εικόνα της κυβέρνησης ως του μόνου εγγυητή της εθνικής ενότητας και της ασφάλειας. Από την άλλη, οι εφημερίδες και τα έντυπα που στήριζαν το ΚΚΕ προσπάθησαν να αναδείξουν την αντίσταση ως ένα δίκαιο αγώνα ενάντια στην ξένη κατοχή και την καταπίεση της άρχουσας τάξης. Ένα σημαντικό γεγονός που δείχνει τον αντίκτυπο του τοπικού τύπου της Κοζάνης κατά τη διάρκεια του εμφυλίου ήταν η αναφορά στις εκτελέσεις και τις συλλήψεις πολιτικών αντιπάλων

από τις κυβερνητικές δυνάμεις. Οι τοπικές εφημερίδες υπογράμμιζαν τις στρατιωτικές νίκες και τις επιτυχίες του Εθνικού Στρατού, ενώ αποσιωπούσαν ή δικαιολογούσαν τις διώξεις εναντίον αριστερών πολιτών και μαχητών του ΔΣΕ. Συχνά, οι ειδήσεις που αφορούσαν τα στρατόπεδα συγκέντρωσης και τις μαζικές συλλήψεις παρουσιάζονταν ως αναγκαία μέτρα για την προστασία της δημόσιας ασφάλειας και της εθνικής ακεραιότητας. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η εκτέλεση αριστερών στη Μακεδονία, που παρουσιάστηκε ως πράξη εθνικής αυτοάμυνας απέναντι σε «προδότες του έθνους». Παράλληλα, η προπαγάνδα του τοπικού τύπου επηρέασε σημαντικά και τη διαχείριση της ανθρωπιστικής κρίσης που προκλήθηκε από τις πολεμικές επιχειρήσεις στην περιοχή. Πολλές κοινότητες της Κοζάνης υπέφεραν από τις πολεμικές συγκρούσεις, τις αναγκαστικές εκτοπίσεις και την οικονομική κατάρρευση. Οι τοπικές εφημερίδες που στήριζαν την κυβέρνηση, όμως, εστίαζαν κυρίως στις επιτυχίες του στρατού και την ανάγκη για διατήρηση της τάξης, αφήνοντας σε δεύτερη μοίρα τα σοβαρά κοινωνικά ζητήματα που αντιμετώπιζαν οι πολίτες. Στην προσπάθειά τους να ελέγξουν την πολιτική ατζέντα και την κοινή γνώμη, οι εφημερίδες αυτές παρουσίαζαν τις ανθρωπιστικές επιπτώσεις του εμφυλίου ως αναπόφευκτο τίμημα για τη διασφάλιση της εθνικής κυριαρχίας (Αρμενάκης, 1996).

Ένα ακόμη παράδειγμα της δυναμικής του τοπικού τύπου ήταν η αντιμετώπιση των καταγγελιών για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων από τις κυβερνητικές δυνάμεις. Σε περιπτώσεις όπου οι δυνάμεις ασφαλείας κατηγορούνταν για βιαιοπραγίες ή παράνομες πράξεις, οι τοπικές εφημερίδες προσπαθούσαν να αποκρύψουν ή να υποβαθμίσουν τα γεγονότα, προβάλλοντας τη δικαιολογία ότι τέτοιες πράξεις ήταν απαραίτητες για την αντιμετώπιση της κομμουνιστικής απειλής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να διαμορφώνεται μια μονομερής εικόνα της σύγκρουσης, με τον τοπικό τύπο να διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη χειραγώγηση της κοινής γνώμης. Παρά την κυριαρχία του φιλοκυβερνητικού τύπου στην Κοζάνη, οι υποστηρικτές της Αριστεράς κατάφεραν να δημιουργήσουν μια αντίθετη αφήγηση μέσω των παράνομων εκδόσεων που κυκλοφορούσαν στα κρυφά. Αυτά τα έντυπα απευθύνονταν κυρίως σε μαχητές του ΔΣΕ, αλλά και στους πολίτες που αισθάνονταν αποξενωμένοι από την κρατική προπαγάνδα. Μέσα από τις σελίδες αυτών των εντύπων, γινόταν μια προσπάθεια να παρουσιαστούν οι αγώνες και οι θυσίες του λαού, καθώς και η ιδεολογική βάση του αγώνα για έναν «καλύτερο κόσμο». Τα κείμενα αυτά προσπαθούσαν να διατηρήσουν το ηθικό των ανταρτών ψηλά, ενώ παράλληλα

καλούσαν τους πολίτες να αντισταθούν στις δυνάμεις καταστολής. Η σύγκρουση αυτή αντικατοπτρίζει τη βαθιά διαίρεση της ελληνικής κοινωνίας εκείνη την εποχή και τον τρόπο με τον οποίο ο τύπος αξιοποιήθηκε ως όπλο στη μάχη για τις καρδιές και τα μυαλά των πολιτών. Αυτή η πολωμένη ειδησεογραφία άφησε ανεξίτηλα σημάδια στη συλλογική μνήμη της περιοχής και διαμόρφωσε τις πολιτικές και κοινωνικές εξελίξεις για πολλές δεκαετίες μετά το τέλος του Εμφυλίου (Μουζακίτης, 2005).

Η έρευνα των Ιλιάδου-Τάχου, Φωτιάδη και Πουγαρίδου (2012) με τίτλο «Η πολιτική ταυτότητα των προσφύγων από τον Πόντο κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου: Η περίπτωση της εφημερίδας *Ακρίτες του Βορρά*, αναλύει την πολιτική ταυτότητα των Ποντίων προσφύγων στη βόρεια Ελλάδα, ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946-1949). Το άρθρο εστιάζει στην κοινωνική, πολιτική και πολιτισμική τους κατάσταση μέσα από την ανάλυση της εφημερίδας *Ακρίτες του Βορρά*, η οποία εκδιδόταν από τους πρόσφυγες στον χώρο της Θεσσαλονίκης. Οι συγγραφείς θέτουν το ιστορικό πλαίσιο των Ποντίων προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στη βόρεια Ελλάδα μετά την Ανταλλαγή των πληθυσμών το 1923 και την καταστροφή της Σμύρνης το 1922. Οι πρόσφυγες αυτοί αντιμετώπισαν πολλές δυσκολίες κατά την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία. Η εφημερίδα *Ακρίτες του Βορρά*, που εκδιδόταν στη Θεσσαλονίκη, αποτέλεσε μια φωνή των Ποντίων προσφύγων και προσπάθησε να αναδείξει τα ζητήματα που τους απασχολούσαν (Ιλιάδου-Τάχου, Φωτιάδη και Πουγαρίδου, 2012).

Η πολιτική ταυτότητα των Ποντίων προσφύγων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου ήταν πολυσύνθετη. Από τη μια πλευρά, οι Πόντιοι ήταν έντονα πατριωτικοί και υποστήριζαν την ελληνική εθνική ταυτότητα, αλλά από την άλλη πλευρά, πολλοί εξ αυτών είχαν διαφορετικές πολιτικές πεποιθήσεις και ιδεολογικές θέσεις. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, οι πρόσφυγες αναγκάστηκαν να τοποθετηθούν πολιτικά είτε υπέρ της κυβέρνησης είτε υπέρ των ανταρτών. Αυτή η πολιτική τοποθέτηση επηρέασε σημαντικά την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία, καθώς πολλοί από αυτούς που τάχθηκαν με τον Δημοκρατικό Στρατό ή τους κομμουνιστές αντιμετώπισαν διώξεις και κοινωνική απομόνωση μετά το τέλος του πολέμου. Η εφημερίδα *Ακρίτες του Βορρά* παρουσίαζε θέματα που αφορούσαν τόσο τον ελληνικό πατριωτισμό όσο και τη θέση των Ποντίων προσφύγων μέσα στην κοινωνία. Αναδείκνυε τον αγώνα για την επιβίωση των προσφύγων και προσπάθησε

να προβάλλει τα δικαιώματα και τα αιτήματά τους. Μέσα από την εφημερίδα, οι συγγραφείς επισημαίνουν ότι οι πρόσφυγες χρησιμοποιούσαν την έννοια της "ακρίτειας", δηλαδή της υπεράσπισης της πατρίδας στα σύνορα, ως ένα συμβολικό μέσο για να τονίσουν τη συνεισφορά τους στο έθνος. Η εφημερίδα *Ακρίτες του Βορρά* είχε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής ταυτότητας των Ποντίων προσφύγων. Παρότι ο ρόλος της ήταν κυρίως ενημερωτικός, επιτελούσε και μια λειτουργία πολιτικής διαμόρφωσης, προσπαθώντας να ενδυναμώσει την ενότητα των προσφύγων και να τους προσδώσει πολιτική φωνή σε μια κρίσιμη περίοδο για την Ελλάδα. Η εφημερίδα πρόβαλε επίσης τις αξίες της αντίστασης και της αυτοθυσίας, ενώ προσπαθούσε να ενισχύσει την εικόνα των Ποντίων ως αλύγιστων υπερασπιστών των συνόρων και της πατρίδας, ενισχύοντας έτσι την ταύτισή τους με την έννοια του "ακρίτα". Αυτός ο συμβολισμός προσέδωσε στους πρόσφυγες μια ιδιαίτερη ταυτότητα, συνδεδεμένη με την ιστορία και τον πολιτισμό τους. Μέσα από την ανάλυση της εφημερίδας, οι συγγραφείς αναδεικνύουν το ρόλο της δημοσιογραφίας ως μέσο πολιτικής διαμόρφωσης και κοινωνικής ενσωμάτωσης σε μια περίοδο έντονων συγκρούσεων και κοινωνικών μεταβολών στην Ελλάδα (Ιλιάδου-Τάχου, Φωτιάδη και Πουγαρίδου, 2012).

Όνομα Εφημερίδας	Χρονολογία Ίδρυσης	Χρονολογία Λήξης
Ηχώ της Μακεδονίας	1913	1947
Ο Εθνικός Στρατός	1948	Άγνωστη
Ελεύθερος Λόγος	1916	1932
Ελεύθερη Ελλάδα	1946	Άγνωστη
Πρωία	1941	Άγνωστη
Ακριτική Φωνή Πτολεμαΐδας	1946	1948
Η Αλήθεια	1944	1967
Η Εστία	1945	Άγνωστη
Η Νίκη	1944	Άγνωστη
Ο Όσιος Νικάνωρ	1944	1947
Η Πατρίς	1944	Άγνωστη
Το Σπίτι Του Φτωχού	1944	Άγνωστη
Εθνικός Αγών	1945	1946
Επαρχιακή Φωνή Πτολεμαΐδας	1930	1952
Αγροτικός Αγώνας	1923	Άγνωστη
Ακρίτες του Βορρά	1944	Άγνωστη
Ελεύθερον Βήμα	1922	Άγνωστη
Εμπρός	1948	Άγνωστη
Επαρχιακή Φωνή	1947	Άγνωστη
Εφημερίδα Αγωνίστρια	1949	Άγνωστη

Εφημερίδα Ένωσις	1950	Άγνωστη
Χριστιανική Σπίθα	1949	Άγνωστη
Το Σπίτι του Φτωχού	1944	Άγνωστη
Ανεξαρτησία	1949	Άγνωστη
Φωνή του Μπούλκες	1946	Άγνωστη
Εφημερίδα Λευτεριά	1883	1949

2.3. Η σχέση της δημοσιογραφίας με την πολιτική και κοινωνική κατάσταση

Η δημοσιογραφία κατά την περίοδο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949) αποτέλεσε βασικό εργαλείο για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, ενώ ταυτόχρονα υπήρξε αντικείμενο χειραγώγησης από τα δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, τον Εθνικό Στρατό και το Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ). Η πολιτική και κοινωνική κατάσταση της εποχής, με έντονες ιδεολογικές διαμάχες και πόλωση, είχε άμεσο αντίκτυπο στον τρόπο που ασκούνταν η δημοσιογραφία, καθώς αυτή διαπλεκόταν με την προπαγάνδα, τη λογοκρισία και τον έλεγχο της πληροφόρησης. Η Ελλάδα βρέθηκε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο αντιμέτωπη με έντονες κοινωνικές αντιθέσεις, αποτέλεσμα τόσο της φτώχειας και των καταστροφών του πολέμου όσο και της ιδεολογικής σύγκρουσης μεταξύ κομμουνισμού και εθνικισμού. Η χώρα βρέθηκε στο επίκεντρο του Ψυχρού Πολέμου, με τις δύο υπερδυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση, να στηρίζουν αντίθετα στρατόπεδα στον ελληνικό εμφύλιο. Η δημοσιογραφία βρέθηκε ακριβώς σε αυτό το σταυροδρόμι των ιδεολογικών συγκρούσεων, καθώς τα μέσα ενημέρωσης χρησίμευαν για την προώθηση των στόχων και των συμφερόντων κάθε πλευράς (Κακαλή, 2023).

Οι εφημερίδες, το βασικό μέσο ενημέρωσης εκείνη την εποχή, ήταν σχεδόν αποκλειστικά υπέρ του ενός ή του άλλου στρατοπέδου. Στα κεντρικά αστικά κέντρα, η πλειονότητα των εφημερίδων υποστήριζε τον Εθνικό Στρατό και το κράτος, αντανακλώντας τη στήριξη της τότε κυβέρνησης και των διεθνών συμμάχων της. Εφημερίδες όπως η *Καθημερινή* και το *Ελεύθερον Βήμα* παρουσίαζαν τον Δημοκρατικό Στρατό και τις κομμουνιστικές δυνάμεις ως απειλή για την εθνική κυριαρχία και τον δυτικό τρόπο ζωής, εναρμονισμένες πλήρως με την αντικομμουνιστική ρητορική του Ψυχρού Πολέμου. Από την άλλη πλευρά, ο Δημοκρατικός Στρατός και το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) διατηρούσαν παράνομες ή ημιπαράνομες εφημερίδες και μέσα ενημέρωσης, τα οποία έπαιζαν κρίσιμο ρόλο στην προσπάθεια να

μεταδοθεί η κομμουνιστική ιδεολογία και να δημιουργηθεί μια αίσθηση δικαιοσύνης και ελπίδας στον πληθυσμό που στήριζε τις αριστερές ιδέες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εφημερίδα *Ριζοσπάστης*, το επίσημο όργανο του ΚΚΕ, η οποία προσπαθούσε να δώσει μια εναλλακτική αφήγηση από αυτήν που κυριαρχούσε στον Τύπο της Αθήνας. Παρόλο που η διανομή της γινόταν υπό συνθήκες άκρας μυστικότητας και κινδύνου, ο *Ριζοσπάστης* συνέχιζε να εκδίδεται, με στόχο να κινητοποιήσει τον πληθυσμό και να υποστηρίξει τον ένοπλο αγώνα του ΔΣΕ (Παπαστάθη, 2017).

Η εφημερίδα *Ελεύθερη Ελλάδα* ήταν ένα ακόμη χαρακτηριστικό παράδειγμα μέσου που υποστήριζε την αριστερά, δημοσιεύοντας ειδήσεις και σχόλια που προωθούσαν τις θέσεις του ΔΣΕ και του ΚΚΕ. Μέσα από τις σελίδες της, προβαλλόταν η αφήγηση ενός λαϊκού αγώνα εναντίον της καταπίεσης, της ξένης επέμβασης και της φτώχειας. Ωστόσο, οι συνθήκες που επικρατούσαν δυσκόλευαν την ελεύθερη κυκλοφορία αυτών των εφημερίδων, ενώ τα αντίποινα από την πλευρά του κράτους ήταν σφοδρά. Η κρατική λογοκρισία και η επιβολή αυστηρών ποινών στους εκδότες και τους δημοσιογράφους των αριστερών μέσων ήταν σύνηθες φαινόμενο, καθιστώντας το έργο τους επικίνδυνο. Παράλληλα, η δημοσιογραφία της εποχής επηρεάστηκε και από τη διεθνή κοινή γνώμη. Οι ξένοι ανταποκριτές, που βρίσκονταν στην Ελλάδα, είχαν συχνά τη δική τους ατζέντα και η προσέγγισή τους απέναντι στα γεγονότα του Εμφυλίου ήταν συνήθως επηρεασμένη από τις ιδεολογικές γραμμές που υπαγόρευαν οι κυβερνήσεις των χωρών τους. Αμερικανοί και Βρετανοί δημοσιογράφοι έτειναν να βλέπουν τον ελληνικό εμφύλιο μέσα από το πρίσμα του Ψυχρού Πολέμου, παρουσιάζοντας τον αγώνα ως μια μάχη μεταξύ της δημοκρατίας και του κομμουνιστικού ολοκληρωτισμού. Από την άλλη, Γάλλοι και Ιταλοί δημοσιογράφοι ήταν πολλές φορές πιο φιλικόι προς την αριστερά, δεδομένων των ισχυρών κομμουνιστικών κομμάτων στις χώρες τους. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα της εμπλοκής της διεθνούς δημοσιογραφίας στον ελληνικό εμφύλιο είναι η περίπτωση του George Polk, ενός Αμερικανού δημοσιογράφου που δολοφονήθηκε στη Θεσσαλονίκη το 1948 υπό αδιευκρίνιστες συνθήκες. Ο Polk είχε ασκήσει κριτική τόσο προς το καθεστώς όσο και προς την αριστερά, γεγονός που προκάλεσε εντάσεις. Η δολοφονία του αποτέλεσε σύμβολο της επικινδυνότητας του επαγγέλματος στην εμπόλεμη Ελλάδα, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκε από την κυβέρνηση για να ενισχύσει την

αντικομμουνιστική προπαγάνδα, κατηγορώντας τον ΔΣΕ για τη δολοφονία, αν και τα ακριβή αίτια και οι υπαίτιοι παραμένουν αμφισβητούμενοι (Chandrinou, 2024).

Η δημοσιογραφία κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου, παρά την πολυφωνία που σε κάποιες περιπτώσεις υπήρχε, χαρακτηριζόταν από έντονη λογοκρισία και έλεγχο της πληροφόρησης. Η κυβέρνηση του Θεμιστοκλή Σοφούλη και στη συνέχεια του Αλέξανδρου Παπάγου εφάρμοσαν αυστηρά μέτρα λογοκρισίας, επιβάλλοντας αυστηρούς περιορισμούς στη δημοσιογραφική κάλυψη. Η δημοσίευση πληροφοριών που κρίνονταν επικίνδυνες για την εθνική ασφάλεια ήταν παράνομη, ενώ πολλοί δημοσιογράφοι συνελήφθησαν ή εκδιώχθηκαν εξαιτίας των απόψεών τους. Η επιβολή αυτών των μέτρων δικαιολογήθηκε στο όνομα της προστασίας του κράτους από την "κομμουνιστική απειλή", δημιουργώντας ένα κλίμα καταπίεσης που έπληξε τη δυνατότητα των μέσων ενημέρωσης να λειτουργούν ελεύθερα. Ταυτόχρονα, η κοινωνική κατάσταση της εποχής αντανακλούσε την ένταση των ιδεολογικών συγκρούσεων και είχε άμεσο αντίκτυπο στη δημοσιογραφία. Η φτώχεια, η ανεργία και οι κοινωνικές ανισότητες, που είχαν οξυνθεί μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, τροφοδότησαν τις συγκρούσεις μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Ο πληθυσμός της υπαίθρου, που συχνά ταυτιζόταν με την αριστερά, βρισκόταν σε αντιπαράθεση με τις αστικές ελίτ, που υποστήριζαν το κράτος και την καθεστηκία τάξη. Η δημοσιογραφία, όντας μέσο διαμόρφωσης της κοινής γνώμης, δεν μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από αυτές τις κοινωνικές διαφορές. Οι εφημερίδες και οι ραδιοφωνικοί σταθμοί χρησιμοποιούνταν για να μεταφέρουν την αντίστοιχη ιδεολογία κάθε πλευράς, συχνά διχάζοντας περαιτέρω τον ήδη κατακερματισμένο κοινωνικό ιστό. Ειδικά η ραδιοφωνία, η οποία άρχισε να παίζει πιο σημαντικό ρόλο κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, αποτέλεσε κρίσιμο εργαλείο προπαγάνδας. Το Εθνικό Ίδρυμα Ραδιοφωνίας (ΕΙΡ) υπό κρατικό έλεγχο μετέδιδε μηνύματα που ενίσχυαν την αντικομμουνιστική ρητορική και παρουσίαζαν τον Εθνικό Στρατό ως τον εγγυητή της ελευθερίας και της τάξης. Αντίθετα, οι σταθμοί που ελέγχονταν από τους αντάρτες του ΔΣΕ προσπαθούσαν να διαδώσουν τις κομμουνιστικές ιδέες και να προσελκύσουν υποστηρικτές στον αγώνα τους (Κακαλή, 2023).

Η δυναμική της δημοσιογραφίας κατά την περίοδο του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, επομένως, συνδέθηκε άρρηκτα με την πολιτική και κοινωνική κατάσταση της εποχής. Η δημοσιογραφία έγινε πεδίο μάχης, όπου οι δύο αντίπαλες ιδεολογίες

προσπαθούσαν να κερδίσουν την κοινή γνώμη και να επιβάλουν τις απόψεις τους. Σε ένα κλίμα ακραίας πόλωσης, η δημοσιογραφία έχασε σε πολλές περιπτώσεις τον ανεξάρτητο και ενημερωτικό της ρόλο, καθώς μετατράπηκε σε όργανο προπαγάνδας και καταστολής. Ωστόσο, δεν μπορεί να παραβλεφθεί ότι υπήρχαν και δημοσιογράφοι που, παρά τις δύσκολες συνθήκες, προσπάθησαν να μεταδώσουν αντικειμενικές ειδήσεις και να εκφράσουν εναλλακτικές φωνές. Αυτές οι φωνές, αν και περιορισμένες, συνέβαλαν στη διατήρηση μιας στοιχειώδους πολυφωνίας και στη δημιουργία ενός διαλόγου που ξεπερνούσε τα στενά όρια της κρατικής ή κομματικής προπαγάνδας. Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος αποτέλεσε μια από τις πιο δύσκολες περιόδους της σύγχρονης ιστορίας της Ελλάδας, και η δημοσιογραφία διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο σε αυτήν τη σύγκρουση. Μέσα από τα γεγονότα και τα παραδείγματα της εποχής, γίνεται σαφές ότι η δημοσιογραφία δεν ήταν απλώς ένας ουδέτερος θεατής, αλλά ενεργό μέρος του πολιτικού και κοινωνικού γίγνεσθαι. Η εμπλοκή της στην ιδεολογική μάχη που εκτυλίχθηκε στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου αποδεικνύει τη δύναμη της πληροφορίας και την ικανότητά της να επηρεάζει τις εξελίξεις μιας χώρας σε κρίσιμες στιγμές της ιστορίας της (Μουζακίτης, 2005).

2.4. Σύγκριση μεταξύ των τοπικών και εθνικών αφηγήσεων

Η σύγκριση μεταξύ των τοπικών και εθνικών αφηγήσεων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου αναδεικνύει σημαντικές διαφορές, αλλά και κοινά σημεία, όσον αφορά την κάλυψη των γεγονότων και τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Ενώ οι εθνικές εφημερίδες επικεντρώνονταν περισσότερο στις γενικές εξελίξεις και στην προώθηση συγκεκριμένων πολιτικών γραμμών, ο τοπικός τύπος είχε μια πιο προσωπική προσέγγιση, εστιάζοντας στα ζητήματα που άγγιζαν άμεσα τους κατοίκους της περιοχής. Οι εθνικές εφημερίδες, ιδιαίτερα οι μεγάλες εκδόσεις στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη, παρουσίαζαν τον Εμφύλιο Πόλεμο ως μια σύγκρουση ιδεολογιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Από τη μία πλευρά, οι δεξιές εφημερίδες τόνιζαν την ανάγκη να διαφυλαχθεί η Ελλάδα από τον "κομμουνιστικό κίνδυνο", προβάλλοντας την αντιπαράθεση ως μέρος του παγκόσμιου αγώνα μεταξύ του "ελεύθερου κόσμου" και του κομμουνισμού, μια προέκταση του Ψυχρού Πολέμου. Οι αντάρτες του ΔΣΕ παρουσιάζονταν ως ξένοι πράκτορες, υποκινούμενοι από την ΕΣΣΔ και άλλες κομμουνιστικές δυνάμεις, και η υποστήριξη της κυβέρνησης από τις δυτικές δυνάμεις (κυρίως τις ΗΠΑ) εμφανιζόταν ως αναγκαία για την επιβίωση της χώρας. Οι εθνικές εφημερίδες έδιναν έμφαση στις ευρύτερες στρατηγικές και πολιτικές εξελίξεις, όπως

τις διεθνείς σχέσεις της Ελλάδας, τη στρατιωτική βοήθεια από τις ΗΠΑ μέσω του Σχεδίου Μάρσαλ, καθώς και τις πολιτικές εξελίξεις που αφορούσαν τις συμμαχίες και την πολιτική της κυβέρνησης στην Αθήνα. Υπήρχε έντονη ρητορική γύρω από τον πατριωτισμό και την εθνική ενότητα, με την κατηγορία της προδοσίας να αποδίδεται συνεχώς στην αριστερά και τους αντάρτες του ΔΣΕ (Παπαστάθη, 2017).

Από την άλλη πλευρά, οι αριστερές εφημερίδες, παρά τις έντονες πιέσεις της λογοκρισίας και των διώξεων, προσπαθούσαν να προβάλλουν το αφήγημα της κοινωνικής δικαιοσύνης και των αιτίων που οδήγησαν στο ξέσπασμα του πολέμου. Παρουσίαζαν τη σύγκρουση ως έναν αγώνα των φτωχών και καταπιεσμένων λαϊκών στρωμάτων, όπως οι αγρότες και οι εργάτες, εναντίον μιας καταπιεστικής άρχουσας τάξης. Η προοπτική του λαϊκού μετώπου ενάντια στις ανισότητες και στην αδικία βρισκόταν στο επίκεντρο των αριστερών αφηγήσεων. Στον τοπικό τύπο, όπως στην Κοζάνη, οι εφημερίδες είχαν μια πιο προσωπική και τοπική προσέγγιση στα γεγονότα. Αν και οι αφηγήσεις σε γενικές γραμμές ακολουθούσαν τις εθνικές πολιτικές γραμμές, υπήρχε μεγαλύτερη έμφαση στις καθημερινές συνέπειες του πολέμου για τους κατοίκους της περιοχής. Ο τοπικός τύπος κάλυπτε λεπτομερώς τις στρατιωτικές επιχειρήσεις, τις συγκρούσεις στα βουνά γύρω από την Κοζάνη (όπως στον Γράμμο και στο Βίτσι), τις καταστροφές χωριών και τις διώξεις των αμάχων. Οι εφημερίδες όπως η *Πατρίς* έδιναν έμφαση στις νίκες του εθνικού στρατού και στην επιτυχή καταστολή του ΔΣΕ στην περιοχή, ενώ παρουσίαζαν τους αντάρτες ως απειλή για την τοπική κοινωνία και οικονομία. Συχνά υπήρχε μεγάλη λεπτομέρεια για τις καταστροφές που προκαλούσαν οι συγκρούσεις και τις επιπτώσεις στους τοπικούς πληθυσμούς, δημιουργώντας μια αφήγηση φόβου και ανασφάλειας που ενίσχυε τη στήριξη προς τις κυβερνητικές δυνάμεις. Αντίθετα, οι πιο αριστερές εφημερίδες, όπως η *Πρωία*, προσπαθούσαν να αναδείξουν την κοινωνική αδικία και τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης των κατοίκων της Κοζάνης, με έμφαση στις κακουχίες που αντιμετώπιζαν οι άμαχοι λόγω των πολεμικών επιχειρήσεων και των διώξεων. Οι τοπικές αυτές αφηγήσεις είχαν μεγαλύτερη ευαισθησία στις άμεσες επιπτώσεις του πολέμου στην κοινότητα, κάτι που συχνά απουσίαζε από τις εθνικές αφηγήσεις (Κακαλή, 2023).

Η βασική διαφορά μεταξύ των τοπικών και εθνικών αφηγήσεων έγκειται στο επίπεδο της ανάλυσης και της εστίασης. Οι εθνικές εφημερίδες ασχολούνταν

περισσότερο με τις μακροπολιτικές διαστάσεις του πολέμου, ενώ οι τοπικές εφημερίδες επικεντρώνονταν στις επιπτώσεις των συγκρούσεων στην τοπική κοινωνία και οικονομία. Οι εθνικές αφηγήσεις ήταν περισσότερο ιδεολογικές και στρατηγικές, ενώ οι τοπικές αφηγήσεις πιο πρακτικές και άμεσες, δίνοντας έμφαση στις ανθρώπινες ιστορίες και τα καθημερινά προβλήματα των κατοίκων. Ωστόσο, υπήρχαν και κοινά σημεία. Ο τοπικός τύπος αναπαρήγαγε πολλές φορές τις κεντρικές αφηγήσεις της Αθήνας, ειδικά όταν επρόκειτο για θέματα εθνικής πολιτικής ή στρατιωτικών επιτυχιών. Επιπλέον, η προπαγανδιστική λειτουργία του τύπου, τόσο σε εθνικό όσο και σε τοπικό επίπεδο, ήταν εμφανής, καθώς και οι δύο πλευρές επιδίωκαν να επηρεάσουν την κοινή γνώμη και να ενισχύσουν τις πολιτικές τους θέσεις (Μουζακίτης, 2005).

2.5. Αναφορές για τη ζωή των πολιτών, τις κακουχίες και το ηθικό

Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου, η ζωή των πολιτών στην Κοζάνη, όπως και σε όλη την Ελλάδα, βίωσε τεράστιες αναταράξεις και κακουχίες. Ο τοπικός τύπος ανέδειξε πολλές φορές τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι κάτοικοι, οι οποίοι βρέθηκαν ανάμεσα σε δύο αντιμαχόμενες πλευρές και συχνά έγιναν τα θύματα των συγκρούσεων, των στρατιωτικών επιχειρήσεων και των πολιτικών διώξεων. Οι εφημερίδες της Κοζάνης κατέγραψαν την ανθρώπινη πλευρά του πολέμου, περιλαμβάνοντας αναφορές σε προβλήματα επιβίωσης, εκτοπίσεις πληθυσμών και το σπάσιμο του κοινωνικού ιστού. Ένας σημαντικός τρόπος με τον οποίο εκφράζονταν οι πολίτες και οι ανησυχίες τους ήταν μέσω των επιστολών προς τον εκδότη και των άρθρων που αντικατόπτριζαν τις απόψεις της κοινής γνώμης. Οι επιστολές προς τον εκδότη στις τοπικές εφημερίδες της Κοζάνης αποτελούσαν σημαντικό μέσο έκφρασης των πολιτών. Μέσα από αυτές τις επιστολές, οι κάτοικοι μοιράζονταν τις εμπειρίες τους από τον πόλεμο, τις κακουχίες που αντιμετώπιζαν και τις ανησυχίες τους για το μέλλον. Συχνά οι επιστολές αυτές ήταν γεμάτες από έντονα συναισθήματα, φόβο και αγωνία, αντικατοπτρίζοντας το σκληρό καθημερινό αγώνα για επιβίωση σε μια εμπόλεμη ζώνη (Κωστόπουλος, 2006).

Μία από τις συχνές αναφορές στις επιστολές προς τον εκδότη ήταν η έλλειψη τροφίμων και βασικών αγαθών. Η διακοπή του εμπορίου και οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, καθώς και η καταστροφή των καλλιεργειών από τις συγκρούσεις, οδήγησαν σε σοβαρές ελλείψεις σε τρόφιμα. Πολλοί κάτοικοι της Κοζάνης βρέθηκαν αντιμετώπι με την πείνα, και οι επιστολές εξέφραζαν συχνά την αγωνία των πολιτών

για το πώς θα εξασφαλίσουν την επιβίωση των οικογενειών τους. Αναφορές για καμένες καλλιέργειες, λεηλατημένα χωριά και καταστροφές υποδομών ήταν συχνές, με τους πολίτες να ζητούν βοήθεια από την κυβέρνηση και τις τοπικές αρχές. Επιπλέον, οι επιστολές συχνά αναφέρονταν στις διώξεις και τις εκτοπίσεις που υπέστησαν οι κάτοικοι. Οι κυβερνητικές δυνάμεις, προσπαθώντας να εξουδετερώσουν τον ΔΣΕ, πραγματοποιούσαν μαζικές εκτοπίσεις πληθυσμών από τα χωριά που θεωρούνταν ως εστίες υποστήριξης των ανταρτών. Πολλοί κάτοικοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους και να μεταφερθούν σε αστικές περιοχές ή σε στρατόπεδα, αφήνοντας πίσω τους τις περιουσίες και τις καλλιέργειές τους. Οι επιστολές αυτές εξέφραζαν το αίσθημα απελπισίας και αδικίας, καθώς πολλές οικογένειες βρίσκονταν ξαφνικά χωρίς μέσα επιβίωσης και υπό τη συνεχή απειλή διώξεων. Μία άλλη σημαντική θεματική στις επιστολές ήταν η έντονη πόλωση που υπήρχε στην τοπική κοινωνία. Οι πολίτες εξέφραζαν τις πολιτικές τους απόψεις και την απογοήτευσή τους για την κατάσταση που επικρατούσε, με την τοπική κοινωνία να είναι βαθιά διχασμένη. Οι δεξιοί πολίτες αναφέρονταν με οργή στον ΔΣΕ και ζητούσαν περισσότερη προστασία από τις κυβερνητικές δυνάμεις, ενώ οι αριστεροί υποστήριζαν τις θέσεις της κοινωνικής δικαιοσύνης και αναδείκνυαν τις αδικίες και τις διώξεις που υπέστησαν από το κράτος (Κυρατζόπουλος – Φωτεινός, 2004).

Το ηθικό των πολιτών ήταν συχνά θέμα που αναφερόταν τόσο στις επιστολές όσο και στα άρθρα των εφημερίδων. Η αίσθηση της απογοήτευσης και της αβεβαιότητας για το μέλλον κυριαρχούσε σε πολλά κείμενα. Οι πολίτες ένιωθαν απομονωμένοι και εγκαταλελειμμένοι από τις αρχές, ενώ το συνεχές περιβάλλον βίας και απειλής είχε εξασθενήσει το ηθικό της τοπικής κοινωνίας. Η ελπίδα για ειρήνη και αποκατάσταση της κοινωνικής τάξης ήταν συχνό αίτημα, αλλά η πραγματικότητα του πολέμου και οι βαθιές πολιτικές διαφορές καθιστούσαν την επίτευξη αυτής της ειρήνης φαινομενικά αδύνατη. Σημαντική ήταν επίσης η αναφορά στις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες και τα παιδιά κατά τη διάρκεια του πολέμου. Πολλοί άνδρες είχαν φύγει για να πολεμήσουν είτε στον εθνικό στρατό είτε στον ΔΣΕ, και οι γυναίκες έπρεπε να αναλάβουν την ευθύνη της φροντίδας των οικογενειών τους σε ιδιαίτερα δύσκολες συνθήκες. Οι επιστολές και τα άρθρα συχνά αναδείκνυαν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι γυναίκες στην εξασφάλιση τροφής και στέγης, ενώ τα παιδιά υπέφεραν από την έλλειψη εκπαίδευσης και τις άθλιες συνθήκες διαβίωσης. Η κοινή γνώμη, όπως εκφραζόταν μέσα από τις εφημερίδες της Κοζάνης, αντικατόπτριζε το

βαθύ πολιτικό και κοινωνικό διχασμό της εποχής. Οι εφημερίδες, όπως η *Πατρίς* και η *Πρωία*, δημοσίευαν συχνά άρθρα και επιστολές που ενίσχυαν τις θέσεις της πολιτικής παράταξης που υποστήριζαν, εντείνοντας το πολωμένο κλίμα. Οι συντηρητικές εφημερίδες προωθούσαν το μήνυμα της ανάγκης για τάξη και εθνική ενότητα υπό την ηγεσία της κυβέρνησης, ενώ οι αριστερές εφημερίδες υπογράμμιζαν την αδικία και την ανισότητα που κυριαρχούσαν στην κοινωνία. Συχνά, υπήρχε έντονη αντιπαράθεση μεταξύ των επιστολών που δημοσιεύονταν από υποστηρικτές των δύο πλευρών, ενισχύοντας έτσι το κλίμα διχασμού. Οι πολίτες, μέσα από τις επιστολές τους, είτε υποστήριζαν ανοιχτά την κυβερνητική παράταξη και τον εθνικό στρατό είτε εξέφραζαν την αντίθεσή τους στις διώξεις και τις καταπιέσεις που βίωναν από το κράτος. Αυτή η αντιπαράθεση αντικατόπτριζε τη γενικότερη ατμόσφαιρα της πόλωσης που επικρατούσε στην ελληνική κοινωνία κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Μέσα από τις σελίδες των εφημερίδων, αναδύεται η εικόνα μιας κοινωνίας που υποφέρει από κακουχίες, βία και διώξεις, ενώ ταυτόχρονα προσπαθεί να επιβιώσει και να βρει μια διέξοδο από την πολιτική και κοινωνική καταστροφή που την περιβάλλει. Οι πολίτες, μέσα από τις επιστολές τους, μοιράζονταν τις αγωνίες τους, εκφράζοντας την απογοήτευση και την ελπίδα τους, δημιουργώντας έτσι ένα πολύτιμο αρχείο για την κατανόηση του ανθρώπινου παράγοντα σε καιρούς πολέμου (Κακαλή, 2023).

2.6. Στρατιωτικές Εξελίξεις και Εκθέσεις

Η κάλυψη των στρατιωτικών εξελίξεων κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου υπήρξε κεντρικό στοιχείο των τοπικών εφημερίδων στην Κοζάνη. Οι μάχες, οι κινήσεις στρατευμάτων και οι στρατηγικές που ακολουθούσαν οι αντιμαχόμενες πλευρές αποτελούσαν σημαντικό κομμάτι της ειδησεογραφίας, με τους δημοσιογράφους να αναμεταδίδουν πληροφορίες για τις επιτυχίες ή τις αποτυχίες στο πεδίο της μάχης. Συχνά, οι εφημερίδες έδιναν έμφαση στη σημασία των τοπικών μαχών, καθώς η περιοχή της Κοζάνης ήταν στρατηγικά κρίσιμη, λόγω της γεωγραφίας της και της εγγύτητάς της με τα σύνορα. Ο τοπικός τύπος στην Κοζάνη κάλυπτε τις μάχες με λεπτομέρειες, αναφέροντας τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τις κινήσεις των αντιμαχόμενων δυνάμεων. Οι εφημερίδες όπως η *Πατρίς* και άλλες παρόμοιες έδιναν έμφαση στις επιτυχίες των κυβερνητικών δυνάμεων, δημοσιεύοντας αναφορές για τις μάχες στα βουνά του Γράμμου και του Βίτσι. Για παράδειγμα, στην κάλυψη της μάχης του Βίτσι το 1948, η εφημερίδα ανέφερε τη χρήση βαρέως πυροβολικού και αεροπορικών επιθέσεων από τον εθνικό στρατό για την εκκαθάριση των περιοχών που

βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του ΔΣΕ. Οι κινήσεις στρατευμάτων περιγράφονταν με μεγάλη λεπτομέρεια, δίνοντας έμφαση στη στρατηγική αξία των επιχειρήσεων. Η κυβέρνηση χρησιμοποιούσε αυτές τις αναφορές για να προβάλει την αποτελεσματικότητα των δυνάμεών της και να διατηρήσει το ηθικό των πολιτών. Οι κυβερνητικές επιχειρήσεις περιγράφονταν ως καλά οργανωμένες και επιτυχημένες, με την υποστήριξη των συμμάχων της Ελλάδας, όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, να παρουσιάζεται ως καθοριστικός παράγοντας για τη νίκη (Διβάνη, 1991).

Αντίθετα, οι αριστερές εφημερίδες, όπως η *Πρωία*, προσπαθούσαν να αναδείξουν την αντίσταση του ΔΣΕ και τη δυσκολία των κυβερνητικών δυνάμεων να ελέγξουν τις ορεινές περιοχές. Αν και η πρόσβαση σε ακριβείς πληροφορίες ήταν περιορισμένη λόγω λογοκρισίας και ελέγχου, οι εφημερίδες αυτές συχνά ανέφεραν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι κυβερνητικές δυνάμεις στα ορεινά περάσματα και την ικανότητα του ΔΣΕ να ελίσσεται γρήγορα μέσα στα βουνά. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα κάλυψης ήταν η μάχη του Γράμμου το 1949, μια από τις σημαντικότερες και καθοριστικές μάχες του Εμφυλίου. Ο εθνικός στρατός είχε συγκεντρώσει μεγάλες δυνάμεις και χρησιμοποίησε προηγμένη στρατιωτική τεχνολογία, με την υποστήριξη της αεροπορίας και του πυροβολικού, για να εξοντώσει τις αντάρτικες δυνάμεις που είχαν οχυρωθεί στα βουνά του Γράμμου. Οι εφημερίδες παρουσίασαν την επιχείρηση ως μια αποφασιστική νίκη για τον εθνικό στρατό, τονίζοντας τη σημασία της για το τέλος του πολέμου. Αναφορές στα στρατιωτικά τεχνάσματα, όπως η αποκοπή των γραμμών ανεφοδιασμού του ΔΣΕ και η χρήση χημικών όπλων, δημοσιεύτηκαν στις εφημερίδες, ενισχύοντας το αφήγημα της επιτυχίας (Κακαλή, 2023).

Εικόνα 3. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΔΡΑΣΗ

Η δημοσιογραφική κάλυψη συχνά περιλάμβανε μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων και συνεντεύξεις με στρατιώτες, προκειμένου να δοθεί μια πιο άμεση και προσωπική εικόνα της κατάστασης. Αυτές οι μαρτυρίες προσέδιδαν ρεαλισμό στις αναφορές και συνέβαλαν στην ενίσχυση του ηθικού των αναγνωστών. Στις εφημερίδες της εποχής δημοσιεύονταν συχνά συνεντεύξεις με στρατιώτες του εθνικού στρατού, που περιέγραφαν τις εμπειρίες τους από τις μάχες. Αυτές οι συνεντεύξεις και μαρτυρίες λειτουργούσαν ως εργαλείο προπαγάνδας, ενισχύοντας την εικόνα του εθνικού στρατού ως υπερασπιστή του έθνους και προωθώντας τη νίκη του κυβερνητικού στρατού ως αναπόφευκτη. Οι μαρτυρίες που αφορούσαν τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι στρατιώτες έδιναν έμφαση στην αυτοθυσία και τον πατριωτισμό τους, ενώ οι αναφορές στις σκληρές συνθήκες επιδίωκαν να κινητοποιήσουν την υποστήριξη της κοινής γνώμης. Από την πλευρά των αριστερών εφημερίδων, οι συνεντεύξεις με αντάρτες ή οι περιγραφές μαρτύρων ήταν λιγότερο διαθέσιμες λόγω

της έντονης λογοκρισίας, αλλά κάποιες φορές κατάφερναν να δημοσιεύσουν ανώνυμες μαρτυρίες ατόμων που έβλεπαν τις συγκρούσεις ως έκφραση αντίστασης και αγώνα για κοινωνική δικαιοσύνη. Σε μια αναφορά στην *Πρωία*, βρισκόταν η μαρτυρία ενός ανώνυμου πολίτη που παρακολουθούσε τις συγκρούσεις: *«Από το χωριό μας μπορούμε να δούμε τις μάχες στα βουνά. Οι αντάρτες συνεχίζουν να αντιστέκονται, παρά τις επιθέσεις του στρατού. Ακούσαμε ότι οι δυνάμεις τους υποχωρούν, αλλά η πίστη τους στην ελευθερία και στη δικαιοσύνη παραμένει αδιάσπαστη. Τα χωριά μας είναι κατεστραμμένα, όμως συνεχίζουμε να ελπίζουμε ότι η δικαιοσύνη θα επικρατήσει»*. Αυτές οι μαρτυρίες έδιναν μια διαφορετική εικόνα του πολέμου, προβάλλοντας την αντίσταση των ανταρτών και τη θυσία τους ως αναγκαία για την υπεράσπιση των λαϊκών συμφερόντων. Αν και οι εφημερίδες αντιμετώπιζαν σοβαρές προκλήσεις στη δημοσίευση τέτοιων μαρτυριών, αυτές κατάφεραν να φέρουν στην επιφάνεια τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι απλοί πολίτες και την εμπειρία τους από τον πόλεμο (Παπαστάθη, 2017).

Κεφάλαιο 3. Ανάλυση περιεχομένου του τοπικού τύπου

3.1. Ο ρόλος της εκκλησίας και του μητροπολίτη Κοζάνης στον εμφύλιο

Κατά τη διάρκεια της ελληνικής κατοχής της Κοζάνης, το μονοπώλιο των συσσιτίων ήταν μείζον ζήτημα, που οδήγησε σε αντιπαραθέσεις και ιδεολογικούς ανταγωνισμούς. Νομάρχης Κοζάνης ήταν αρχικά ο συνταγματάρχης Κωνσταντίνος Γεωργαντάς, τον οποίο αργότερα διαδέχθηκε ο αξιωματικός της Χωροφυλακής Άγγελος Καρατζάς. Ο Μητροπολίτης Ιωακείμ δημιούργησε συσσίτια απόρων για την αντιμετώπιση της πείνας στην Κοζάνη, που οδήγησε σε αντιπαραθέσεις με τους Μαυραγορίτες. Επίσης, ίδρυσε μια επιτροπή για την προμήθεια αλευριού και τη διανομή ψωμιού στους φτωχούς και ένα παράρτημα της ΕΟΧΑ για την παροχή συσσιτίου στα παιδιά. Η αλληλοβοήθεια των πολιτών απέτρεψε τους θανάτους από την πείνα στην Κοζάνη και μοιράστηκαν σιτάρι, καλαμπόκι και χοιρινό για να αποτρέψουν την πείνα. Επιστρέφοντας στην Κοζάνη, ο Ιωακείμ άρχισε κηρύγματα για να αναπτρώσει το ηθικό του λαού, να καταγγείλει τη δουλεία των πλουσίων, να προωθήσει την αλληλεγγύη και να αναδείξει τη δημοκρατική και επαναστατική συνείδηση του πληθυσμού. Η Μητρόπολη έγινε επαναστατικό κέντρο, γεμάτο όπλα και στρατολόγησε τους πρώτους έμπιστους συνεργάτες στη μυστική αντιστασιακή οργάνωση. Με τον

ερχομό του νέου νομάρχη Γεωργαντά οργάνωσε περιοδεία στην επαρχία και οργάνωσε δίκτυο συλλογής εγκαταλελειμμένων όπλων του Ελληνικού Στρατού από την ύπαιθρο. Ο Ιωακείμ με τη βοήθεια εκπαιδευμένων μαέστρων τους έκρυψε σε επιλεγμένα σημεία της Μακεδονίας. Αντάλλαξε όπλα με αλάτι στην Κατερίνη και δύο φορτία που κατασχέθηκαν από χωροφύλακες σώθηκαν πριν τα αρπάξουν οι Γερμανοί. Παρά την εντολή των κατοχικών αρχών να παραδώσει οπλισμό και ασυρμάτους, η ανυπακοή της οδήγησε στον θάνατο (Φίτζιος, 2018).

Οι πρώτες απόπειρες αντίστασης στην περιοχή τιμωρήθηκαν ανελέητα από τις γερμανικές δυνάμεις, με το χωριό Μεσόβουνο να καταστρέφεται στις 23-10-1941 και να εκτελούνται 165 κάτοικοι. Ο Ιωακείμ πήρε την έγκριση να παρατείνει τη λειτουργία του εργοστασίου ηλεκτρικής ενέργειας κατά τρεις ώρες τα πρώτα Χριστούγεννα της Κατοχής για να τελέσει την εορταστική θεία λειτουργία. Όμως ο Τσούμης αρνήθηκε λόγω ανεπαρκούς λαδιού. Όταν η κοινότητα Ποντοκόμης εντάχθηκε στη Μητρόπολη Κοζάνης τον Σεπτέμβριο του 1935, ο Μιχαήλ Σουμελίδης, μέλος του ΚΚΕ, συνδέθηκε με τον Ιωακείμ. Μετά την απελευθέρωσή του από την Ακροναυπλία το 1938, δραστηριοποιήθηκε έντονα στο κόμμα και στρατολόγησε μέλη για τη νέα αντιστασιακή οργάνωση. Ο Παπακωνσταντίνου, διερμηνέας τότε στη γερμανική φρουρά Κοζάνης, θεώρησε τη συνομιλία που είχε τον Αύγουστο του 1941 με τον Σουμελίδη ως την πρώτη ένδειξη και εκδήλωση απόπειρας αντίστασης κάποιου (Σιώζος, 2000).

Εικόνα 4. Ο μητροπολίτης Κοζάνης Ιωακείμ ομιλεί στο Α΄ Συνέδριο της ΕΠΟΝ. [Νέα Γενιά, αρ. φολ.63 (1945), σ. 3]

Ο Παπακωνσταντίνου υπέθεσε ότι ο τελευταίος είχε επαφή με τον Ιωακείμ και το ίδιο αντιλήφθηκε και ο Ιωακείμ. Στο διάλογο, ο Σουμελίδης δήλωσε ότι θα έκανε τα πάντα για την Ελλάδα, αλλά όχι για τους κομμουνιστές, για να λάβει την απάντηση ότι «και οι κομμουνιστές θα δουλέψουν για την Ελλάδα». Ο Σουμελίδης χρησιμοποίησε το προσωνύμιο Βορράς και επηρέασε τον Ιωακείμ. Ο Ιωακείμ δεν ήταν αριστερός και στο παρελθόν είχε εκφράσει την άποψη ότι ο κομμουνισμός, το αντίθετο του Χριστού, είναι η διαστρέβλωση της κοινωνικής διδασκαλίας. Απέπεμψε τον Γεώργιο Ξυλοφόρο, υποψήφιο κλητήρα του ΙΜΣΚ, επειδή προερχόταν από τις τάξεις των αριστερών. Ανέφερε επίσης την άνοδο του κομμουνισμού ως αδυναμία του κοινοβουλευτισμού και τον παρομοίασε με έναν «παμφάγο δράκο που απειλεί να καταβροχθίσει ό,τι έχει απομείνει στον τόπο» (Καθημερινή (9/14-10- 1951), σ. 2).

Ο Ιωακείμ, εξέχουσα προσωπικότητα του κινήματος της ελληνικής αντίστασης, συνάντησε για πρώτη φορά τους αντάρτες του ΕΛΑΣ τον Φεβρουάριο του 1942 στην Οξυά. Συνάντησε το τμήμα του Θεόδωρου Αμάρμπεη και ενημερώθηκε για την ίδρυση του ΕΑΜ που άκμασε στην περιοχή. Ο Ιωακείμ, που ήταν ο Πνευματικός Αρχηγός του αγώνα, πίστευε ότι ο μόνος τρόπος για να σωθεί η χώρα ήταν ένας αδιάκοπος αγώνας ενάντια στους κατακτητές με όλα τα μέσα και τις δυνάμεις. Τον Μάρτιο και τον Ιούνιο συναντήθηκε με τον Μητροπολίτη Γεννάδιο στη Θεσσαλονίκη για να συζητήσουν τη δημιουργία του αντιστασιακού κινήματος και να τον ενημερώσουν για τις προσωπικές του ενέργειες και προθέσεις. Έβλεπε τον αδιάκοπο αγώνα ως τον μόνο τρόπο για να σώσει τη χώρα και προσπάθησε να πείσει και να μετατρέψει τους παράγοντες της πόλης σε αυτή την προοπτική (Καλλιανιώτης, 2006).

Τον Σεπτέμβριο του 1942, ο καπετάν Γρηγόριος Γερούκης εξορίστηκε στην Κοζάνη από τους Γερμανούς, οδηγώντας στη δημιουργία του πρώτου αντιστασιακού πυρήνα με μέλη όπως ο Μητροπολίτης Ιωακείμ, ο Διονύσιος Μανέντης, ο Γεώργιος Τάλιος και ο Καπετάν Γρηγόριος Γερούκης. Ο Γερούκης, αρχηγός νεοσύστατης αντίστασης, δραπέτευσε από την Κοζάνη τον Φεβρουάριο του 1943 αλλά δεν αναφέρθηκε ως πρωταγωνιστής στα γεγονότα της αντίστασης στην Κοζάνη ούτε συμμετείχε στις συσκέψεις για το σύμφωνο συνεργασίας. Το φθινόπωρο του 1942, η απόπειρα ανατίναξης μιας γέφυρας στη Γευγελή ανησύχησε τους Γερμανούς, οι οποίοι είδαν την επέκταση των ανταρτών τόσο στις κατεχόμενες από την Ιταλία όσο και στις γερμανικές περιοχές. Συνεδρίασε το συμβούλιο Θεσσαλονίκης, υπό την προεδρία του

γενικού διοικητή Μακεδονίας Σιμωνίδη, με ένα μοναδικό και επείγον θέμα: την προοπτική της Μακεδονίας να πυροδοτηθεί από τη δράση των ανταρτών της ΕΛ.ΑΣ και τη βάνουση καταστολή κάθε κινήματος με γερμανικό τρόπο. Το φθινόπωρο του 1942 ο Ιωακείμ συμμετείχε στο ΕΑΜ και μίλησε για το κίνημα για την ελευθερία του λαού. Ανέλυσε τους στόχους του ΕΑΜ, ανέφερε τις στρατιωτικές επιτυχίες και τους ηγέτες των ανταρτών και τον αντίκτυπο στον λαό ως υπέρμαχος του αντιστασιακού κινήματος. Ο επίσκοπος Ολύμπου Καλλίνικος προειδοποίησε τον Ιωακείμ ότι είναι πολύ επικίνδυνο να τα ξέρει όλα αυτά και για να δουν πώς θέλει να φύγει από εδώ. Τελικά αποφασίστηκε να καταβληθούν προσπάθειες για να αποτραπεί η εξάπλωση του κινήματος στις κατεχόμενες από τους Γερμανούς περιοχές (Ζιώγα, 1999).

Ο Ιωακείμ εντάχθηκε στο ΕΑΜ το φθινόπωρο του 1942 από τον Χρυσόχοου, ο οποίος είχε συμμετάσχει ως αντιπρόσωπος στο συμβούλιο της Θεσσαλονίκης και ενημέρωσε εμπιστευτικά τον γενικό επιθεωρητή Νομαρχιών για την ύπαρξη του αγώνα του κινήματος. Ωστόσο, ενημερώθηκε από τον επιθεωρητή «για την εμπλοκή του ΕΑΜ με το ΚΚΕ» και σχολίασε την πλάνη, «αν μπορούσαν να πέσουν οι αθώου». Αυτή ήταν μια διπλωματική απάντηση γιατί ο Ιωακείμ γνώριζε τη σύνθεση του ΕΑΜ. Ο Καλλιανιώτης (2006) πίστευε ότι η θεσσαλική προέλαση έγινε μετά από πρόσκληση του ΕΑΜ/ΚΚΕ Κοζάνης, για να αποδείξει το μέγεθος της δύναμης των επαναστατών και να αναγκάσει τους αξιωματικούς της Κοζάνης να ενταχθούν στον ΕΛΑΣ 1062. Η εμφάνιση των ανταρτών κοντά στην Κοζάνη με την ταυτόχρονη η απουσία του Γερμανού γκαρντ ανησύχησε τους ηγέτες της οργάνωσης. Μετά από καταγγελία στο ΕΑΜ Ολύμπου, στάλθηκε αντάρτικο τμήμα με επικεφαλής τον Γιατρό. Μετά από συμφωνία στο χωριό Κήπος, οι επαναστάτες του Σαράντη επέστρεψαν στον Όλυμπο. Με πρωταγωνιστή τον Ιωακείμ υπογράφηκε το πρωτόκολλο συνεργασίας που οδήγησε στην υπογραφή του πρωτοκόλλου συνεργασίας στις 25-1-1943. Κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων, ο Ιωακείμ επεσήμανε με αγανάκτηση στους αξιωματικούς ότι η εκκλησία και το έθνος του έχουν εμπιστευτεί την εξουσία να τη χρησιμοποιεί όταν η χώρα του και το έθνος βρίσκονται σε κρίση και ότι εσείς ως αξιωματικοί, που μελετήσατε για να χρησιμοποιήσετε την τέχνη του πολέμου υπέρ του λαού, έχετε υποχρέωση να τον βοηθήσετε να απελευθερωθεί» (Καλλιανιώτης, 2006).

Την επόμενη μέρα ο Ιωακείμ ταξίδεψε στη Σερβία, όπου εργάστηκε στην εορτή των Τριών Ιεραρχών. Είπε ότι το Στάλινινγκραντ και το Ελ-Αλαμείν έδειξαν ότι οι

Γερμανοί ήταν κουρασμένοι και ότι θα χάσουν τον πόλεμο και ότι ο λαός πρέπει να ξεσηκωθεί ενάντια στον κατακτητή. Αφού οι αντάρτες έκαψαν τη γερμανική και την ιταλική σημαία, ο Ιωακείμ κατευθύνθηκε προς το Polytracho-Tranovalt 1079. Στην Κοζάνη ο Ιωακείμ συγκάλεσε σύσκεψη στη Μητρόπολη στα τέλη Φεβρουαρίου με τη συμμετοχή αξιωματικών του στρατού και της Χωροφυλακής, εκπροσώπων του ΕΑΜ. Διέταξε τον Σακαλή να πάρει τον Παπαλιούλια και να πάει στην Επιθεώρηση Χωροφυλακής. Από τη συνάντηση με τον συνταγματάρχη Παπαδημητρίου στάλθηκαν μόνο ρουχισμός και μισθοδοσία στην υποδιοίκηση χωροφυλακής Σιατίστης, ενώ γνώριζε ότι η χωροφυλακή του Σιατίστη είχε ενταχθεί στο ΕΑΜ. Στις 14 Μαρτίου 1943 η εφημερίδα Αντάρτης ανακοίνωσε εμμέσως την παρουσία του Ιωακείμ στο βουνό. Το ανυπόγραφο πρωτοσέλιδο δημοσίευμα, «Κάθε κορφή καί αντάρτης» πιστεύεται ότι είναι του Ιωακείμ. Η φρασεολογία και η χρήση φράσεων από τα κηρύγματά του υποστηρίζουν την άποψη ότι είναι ώρα για εκδίκηση ενάντια στις ταπεινώσεις, τις δολοφονίες και τις σφαγές των δειλών και δολοφόνων τυράννων. Η αναφορά αναφέρει επίσης αξιωματικούς που τους πίεσαν να ανέβουν στο βουνό και τους επέπληξαν για δισταγμό. Στους αξιωματικούς υπενθύμισε την έκταση του κανιβαλισμού και της εγκληματικής βαρβαρότητας που έφτασαν ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι, και ότι η σωτηρία βρέθηκε στους οδηγούς των ανταρτών στο βουνό. Το βουνό είναι ίδιο για κάθε κορυφή και επαναστάτη, όπως κάθε πέτρα είναι από έναν τάφο των φασιστικών ορδών. Στις 23-3-1943 ο Μητροπολίτης Ιωακείμ έστειλε επιστολή στον Χρυσόχοου στη Θεσσαλονίκη, ζητώντας να επιστρέψει στην έδρα του. Ζήτησε από τον Σιμωνίδη να τον πάρει και μετέφρασε την επιστολή στις γερμανικές αρχές. Ο Ιωακείμ δήλωσε ότι οι ενέργειές του αποσκοπούσαν στην εφαρμογή των αποφάσεων του Εθνικού Συμβουλίου σχετικά με την αποτροπή των ανταρτών στα κατεχόμενα από τους Γερμανούς εδάφη. Παρά τις προσπάθειες μεταφοράς του στη Θεσσαλονίκη και την Κοζάνη, ο Ιωακείμ αρνήθηκε να φύγει από τα Σέρβια (Παπαστάθης Κτενάς, 1979).

Η άνοδος του Ιωακείμ δεν ήταν ένα τυχαίο γεγονός αλλά μια μεθοδική ενέργεια. Δωρεές επιστολών, κηρύγματα, συναντήσεις με Άγγλους αξιωματικούς και αντάρτες, πιέσεις σε αξιωματικούς να υπογράψουν πρωτόκολλα, επαφές με τοπική ηγεσία του ΕΑΜ και του ΚΚΕ, οι διάλογοι με τον Παπακωνσταντίνου για φυγή σε ελεύθερες περιοχές και δηλώσεις στην εφημερίδα *Λαϊκή Φωνή* δείχνουν την πρόθεσή του να ανέβηκε στο βουνό, όπου αναγκάστηκε να παραμείνει. Η υπόθεση της ένταξης σε άλλες ομάδες ανταρτών, όπως ο ΕΔΕΣ υπό τον Ζέρβα, είναι ένα ιστορικό ερώτημα,

αλλά θα είχε προσχωρήσει σε οποιαδήποτε ομάδα με προσανατολισμό της Βενεζουέλας που δραστηριοποιείται στην περιοχή χωρίς δυσκολία. Είχε επιφυλάξεις και αμφιβολίες για τους αξιωματικούς του ΕΑΜ και ήθελε να επιστρέψει στην Κοζάνη, αλλά η παρουσία του λειτούργησε ως εγγύηση της συμφωνίας. Ο Κυρατζόπουλος (2004) χαρακτήρισε τον Μητροπολίτη Ιωακείμ ως έναν από τους πιο εξαιρετικούς πατριώτες και ιεράρχες της Ελληνικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, συμβάλλοντας τα μέγιστα στην επιτυχία και την ανάπτυξη του αντιστασιακού κινήματος. Όλη του η ζωή ήταν αφιερωμένη στο έθνος και το λαό και έμεινε πιστός στις ιδέες και στους αγώνες του μέχρι το τέλος της ζωής του (*Η Νίκη* (Όργανο του Συνασπισμού Κομμάτων του ΕΑΜ Κοζάνης), 1945 – 1946).

Ο λαός και ο στρατός τον σεβάστηκαν και τον αγάπησαν και έγινε το είδωλο του λαού. Ωστόσο, η ανώτατη ηγεσία του αγώνα δεν εκτίμησε τον πατριωτισμό και τις ικανότητές του, περιορίζοντας τις πράξεις του, φοβούμενος ότι μπορεί να τις επισκιάσει. Αυτή η κακοτυχία επηρέασε το Ε.Α.Μ και το έθνος. Η άνοδος του Ιωακείμ ήταν μια σημαντική μαρτυρία για τους αντάρτες του ΕΛΑΣ και την οργάνωση του ΕΑΜ, λειτουργώντας ως εργαλείο προπαγάνδας για όσους αντιτίθενται στον κομμουνισμό και τον αστικό κόσμο, ιδιαίτερα τους βενιζελικούς και τους δημοκρατικούς αντιμοναρχικούς. Προσέλκυσε επίσης τον κλήρο που αρχικά είχε επιφυλάξεις για τον κομμουνισμό. Ο Χρυσόχοου, πολέμιος του κομμουνισμού, έγραψε ότι το Ε.Α.Μ. ανάγκασε τον Ιωακείμ να εκτεθεί μέσω ομιλιών και να μετακομίσει στα Χάσια, δήθεν για να ενταχθεί στην εθνικιστική ανταρτική ομάδα του Ζέρβα. Αυτό οδήγησε στο να γίνει η δράση του υπάκουο όργανο του Κ.Κ.Ε με τον τίτλο του Πνευματικού ηγέτη της επανάστασης. Παρά το γεγονός ότι ήταν παγιδευμένος, ελεγχόμενος και φυλασσόμενος, ο Ιωακείμ ήταν πάντα στο πλευρό των επαναστατών και μάλιστα το δημιούργησε ο ίδιος. Είχε κίνητρο τον πατριωτισμό και την κοινωνική δικαιοσύνη, αλλά η μαχητικότητα και το θάρρος του ήταν αδιαμφισβήτητα, αν και κάποιοι το χαρακτήρισαν απερίσκεπτο. Η παρουσία και οι πράξεις του ήταν απόδειξη της δύναμης της αντίστασης και της σημασίας ενός ενιαίου μετώπου ενάντια στον κομμουνισμό (Φίτζιος, 2018).

Το 1943 ο Μητροπολίτης Ιωακείμ διορίζει αντικαταστάτη του στη Μητρόπολη τον Αρχιμανδρίτη Ιωακείμ Λιούλια. Ο Ιωακείμ διατηρεί επαφή με τον αρχιερέα Γεώργιο Χατζή μέχρι τα τέλη Απριλίου 1943, αλλά έκτοτε σταμάτησε τελείως να

επικοινωνεί. Στις 6-5-1943 ο αρχιερέας επίτροπος Γεώργιος Χατζής και ο ιεροκήρυκας Ιωακείμ Λιούλιας συνελήφθησαν από τις γερμανικές αρχές στην Κοζάνη, αφήνοντας τη Μητρόπολη «εντελώς ακυβέρνητη». Την κενή θέση καλύπτει οικειοθελώς ο Πασχάλης Παναγιώτου, ο οποίος περιορίζει τη δραστηριότητά του στην έκδοση αδειών γάμου. Το μητροπολιτικό μέγαρο διοικείται από τις κατοχικές αρχές και οι περιουσίες του μητροπολίτη δημεύονται. Τα αρχεία της Μητρόπολης καταστρέφονται, τρόφιμα λεηλατούνται και έγγραφα πωλούνται σε καταστηματάρχες για τη συσκευασία προϊόντων. Ανακτήθηκαν με αγορά από τον απεσταλμένο του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης στην Κοζάνη, Αρχιμανδρίτη Κωνσταντίνο Πλατή. Στις 5 Ιουνίου 1943, ο αρχιμανδρίτης Ιωακείμ Λιούλιας από το στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη, που πέθανε και βασανίστηκε σκληρά από τους Γερμανούς, απευθύνθηκε στον Μητροπολίτη Κοζάνης. Ένωθε περήφανος που πέθανε για την απελευθέρωση του λαού και εκπροσώπησε τον ελληνικό Λότ με τον ένδοξο που του άφησαν ο Παπαφλέσσας, ο Σαμουήλ και ο Ησαΐας των Σαλώνων (Φίτζιος, 2018).

Ο Λιούλιας εκτελέστηκε στις 2 Ιουλίου στο στρατόπεδο του Παύλου Μελά στη Θεσσαλονίκη μαζί με άλλους 49 πατριώτες. Χατζής ανέλαβε τη διεύθυνση της Μητρόπολης με το μητροπολιτικό συμβούλιο μέχρι την άφιξη του Αρχιμανδρίτη Κωνσταντίνου Πλατή, εκπροσώπου του Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γενναδίου, στο ΙΜΣΚ. Η Ι. Σύνοδος της Ελλάδος απέστειλε επιστολή στον Μητροπολίτη Θεσσαλονίκης Γεννάδιο με την οποία τον προέτρεψε να λάβει προσωρινά μέτρα για να μην μείνει ακυβέρνητη η Μητρόπολη και να εξυπηρετήσει όσο το δυνατόν καλύτερα τους χριστιανούς της. Η γερμανική φρουρά της Φλωρίνης εξέδωσε έγγραφο που απαγόρευε τον εορτασμό του ονόματος του μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ, αναφέροντας αντί αυτού τον αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό. Αυτή ήταν η πρώτη φορά που οι γερμανικές αρχές απαγόρευαν τον εορτασμό του ονόματος ενός μητροπολίτη. Στις 21-11-1943 ο Μητροπολίτης Ξάνθης Ιωακείμ παρουσιάστηκε στην Κοζάνη για να αποκαταστήσει τις εκκρεμότητες. Στην πόλη παρέμεινε ο νέος μητροπολίτης Γρεβενών Θεόκλητος λόγω της αδυναμίας του να μεταβεί στην έδρα του. Ο Θεόκλητος προώθησε τη μετάθεση του δυναμικού ιεροκήρυκα Καντιώτη στη Μητρόπολη Γρεβενών (Καλογρηάς, 2012).

Με επιστολή της Κοζάνης στις 25-4-1944, ο επιθεωρητής Ξάνθης Ιωακείμ ζήτησε από τον κατοχικό πρωθυπουργό Ράλλη να ενισχύσει τη Χωροφυλακή και να

δημιουργήσει ένα τάγμα ευζώνων για την αποτροπή του κομμουνιστικού κινδύνου στη Δυτική Μακεδονία. Επικρότησε την ίδρυση ταγμάτων ασφαλείας και αργότερα κατήγγειλε τον Καντιώτη ως κομμουνιστή. Απαγόρευσε στον Καντιώτη να κάνει κήρυγμα στην πόλη. Στις 9 Μαΐου 1943 πραγματοποιήθηκε το 1ο Επαρχιακό Συνέδριο ή 1ο Επαρχιακό Συνέδριο του ΕΑΜ της επαρχίας Γρεβενών με 600 αντιπροσώπους από 100 χωριά της περιοχής. Ο Μητροπολίτης Ιωακείμ, που είχε φτάσει από τον Όλυμπο και την περιοχή των Χασίων, έδωσε νέα δύναμη στον αγώνα. Το συνέδριο πραγματοποιήθηκε στις αίθουσες του Λυκείου Γρεβενών και συμμετείχαν μέλη της νομαρχιακής επιτροπής του ΕΑΜ Κοζάνης, αντιπροσωπείες των νομαρχιακών επιτροπών ΕΑΜ, ΚΚΕ, Αγροτικού Κόμματος, ΕΑΛ., Γρεβενών, Βοΐου, Σιάτιστας, αντιπροσωπείες του ΕΛΑΣ Πίνδου, Σιάτιστας, Πιερίας. Ο Ιωακείμ εκφώνησε έναν επαναστατικό λόγο, προτρέποντας την πίστη και την αφοσίωση στην αντίσταση. Παρουσίασε εντυπώσεις από τις απελευθερωμένες περιοχές του ΕΑΜ, όπου κυριαρχούσε η τάξη, η αγροτική ασφάλεια, ο πατριωτισμός και η εθνική αλληλεγγύη εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στα ελληνικά χρονικά. Τόνισε τον απόλυτο σεβασμό των εκκλησιαστικών αρχών και της λατρείας των Χριστιανών και ότι δεν τίθεται τίποτα σχετικά με την εκκλησία. Ο Ιωακείμ συμβούλεψε τον λαό να μην επηρεάζεται από την προπαγάνδα και να ενταχθεί στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ για να εξαλείψει την αντίδραση, που ήταν όργανο των Γερμανών και των Ιταλών (Ζιώγα – Παπαδοπούλου, 2012).

Ο Κυρατζόπουλος (2004) χαρακτήρισε το γεγονός ως ένα σημαντικό γεγονός, καθώς ο λαός έδειξε την απόφασή του για τον αγώνα όταν ο ιεράρχης στάθηκε στο πλευρό του αγωνιζόμενου έθνους. Η εμφάνιση του δεσπότη και η συμμετοχή του στον αγώνα συνέτριψε όλες τις συκοφαντίες και τις κατηγορίες κατά του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Κοζάνης πρόσφερε μεγάλες υπηρεσίες στον απελευθερωτικό αγώνα, διαφωτίζοντας τον λαό και παρακινώντας τον να ενταχθεί στο ΕΑΜ-ΕΛΑΣ. Ραδιοφωνική επικοινωνία Ιωακείμ και Γενναδίου Θεσσαλονίκης έγινε στα Γρεβενά, όπου ήταν εμφανείς οι διαφορές τους. Ο Κοζάνης κάλεσε τον Γεννάδιο να υπηρετήσει το έθνος και τον αγώνα, ενώ ο Γεννάδιος του είπε ψέματα και τον εγκατέλειψε για να επιστρέψει στην έδρα του. Ο Ιωακείμ απάντησε τονίζοντας την ηθική υποχρέωση των Συμμάχων να παρέχουν βοήθεια στους κατοίκους της υπαίθρου λόγω της πείνας που μάστιζε τους ανθρώπους. Το 1943, ο Ιωακείμ, εξέχουσα προσωπικότητα του κινήματος της ελληνικής αντίστασης, συμμετείχε σε διάφορα συνέδρια και εκδηλώσεις. Εξελέγη Πνευματικός Αρχηγός της Επανάστασης μετά τη διοίκηση του ΕΛΑΣ, μιας ομάδας

ελληνικών στρατιωτικών μονάδων. Οι ομιλίες του Ιωακείμ επικεντρώθηκαν στην αντίσταση και τον αγώνα κατά των κατακτητών, τις καταστροφές που προκάλεσαν αυτοί και την ανάγκη να ενωθούν οι Έλληνες κάτω από την ομπρέλα του ΕΑΜ. Παρακολούθησε επίσης το 1ο Πανθεσσαλικό Συνέδριο των ανταρτών του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας που έγινε στην Καστανιά Καλαμπάκας. Επέκρινε την Αγγλία για τη μικρή βοήθειά της στον ΕΛΑΣ και τις μηχανορραφίες του, ενώ επαίνεσε την ΕΣΣΔ για τους αγώνες της εναντίον του. Ο Ιωακείμ προέτρεψε τον αρχηγό της αγγλικής αποστολής, ταξίαρχο Έντι Μάγιερς, να υποσχεθεί ότι ο ΕΛΑΣ θα ενισχυθεί με όπλα στο μέλλον (Τσουμής, 1998).

Ο Ιωακείμ εξελέγη επίτιμος αντιπρόεδρος της Παμμακεδονικής συνεδρίασης του ΕΑΜ στις 23-7-1943 στη Σκουτέρνα (Ελατοχώρι) Πιερίας. Ήταν γνωστός για τα ευρήματά του σχετικά με ελεύθερες περιοχές, τη διατήρηση της τάξης, της ασφάλειας, του πατριωτισμού και της εθνικής αλληλεγγύης. Εξέφρασε επίσης την υποστήριξή του στο ΕΑΜ, τη Ρωσία, τον Στάλιν και καταδίκασε τον πρωθυπουργό Παπανδρέου αποκαλώντας τον «παπατζή». Στις 6 Δεκεμβρίου 1944 ο Ιωακείμ εόρτασε την εορτή του Αγίου Νικολάου, του πολιούχου της Κοζάνης και εξέφρασε την υποστήριξή του στο ΕΑΜ, τη Ρωσία και τον Στάλιν. Οι ομιλίες και οι ομιλίες του αντιμετωπίστηκαν με χειροκροτήματα και επευφημίες από τον ελληνικό λαό. Στη διάρκεια των Δεκεμβριανών ο Ιωακείμ προβληματιζόταν από την κατάσταση στην Ελλάδα, καθώς η επικράτηση του ΕΛΑΣ στην ενδοχώρα έπρεπε να επικρατήσει στην Αθήνα. Φιλελεύθεροι όπως ο Παπακωνσταντίου και ο Μανέντης ρώτησαν τον Ιωακείμ για τις απόψεις του, αλλά αυτός δίστασε να απαντήσει ξεκάθαρα. Πείστηκε από τον Βαφειάδη και τον Μπακιρτζή ότι οι Άγγλοι ήταν υπεύθυνοι, αλλά και στήριξαν τους Άγγλους. Ονειρευόταν τη μητροπολιτική έδρα και τις αρχιεπισκοπικές θέσεις, αλλά η πολιτικοστρατιωτική κατάσταση ήταν αρνητική (Θεοχαρίδης, 1968).

Ο Ιωακείμ, εξέχουσα προσωπικότητα της πόλης των Σερβίων, συμμετείχε στα πρώτα στάδια της επανάστασης, συμμετέχοντας σε συνέδρια, συναντήσεις και στέλνοντας επιστολές και τηλεγραφήματα. Εξελέγη εθνοσύμβουλος και αντιπρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου της ΠΕΕΑ. Παρά το γεγονός ότι κατηγορήθηκε ότι επιδίωκε προσωπική προβολή, επαινέθηκε για τον ρόλο του ως πνευματικού ηγέτη κατά τη διάρκεια του αγώνα. Κατά τη διάρκεια της δίκης του έγιναν οργανωμένα συλλαλητήρια στην Κοζάνη, τα οποία όμως δεν απέδωσαν κανένα αποτέλεσμα. Οι κληρικοί της

Επαρχίας Σερβίων και Κοζάνης ζήτησαν την αναθεώρηση της απόφασης της Ι. Συνόδου για καθαίρεση του Ιωακείμ, καθώς προστάτευε ως πνευματικός πατέρας τον κλήρο και τον λαό σε κρίσιμες εθνικές στιγμές. Η εφημερίδα *Ριζοσπάστης* ασκεί κριτική στον Μητροπολίτη Ιωαννίνων Σπυρίδωνα για τον διορισμό του ως προέδρου του συνοδικού δικαστηρίου και τον ρόλο του στη συνθηκολόγηση του Τσολάκογλου στους Γερμανούς. Ως αντεθνική καταγγέλλει τη στάση του «προδότη μητροπολίτη Ιωαννίνων» η αριστερή εφημερίδα *Εστία*. Ο Μητροπολίτης Ιωακείμ αναφέρει τη διαδικασία που ακολούθησε η Ι. Σύνοδος, η οποία καταδικάστηκε αλλά τιμήθηκε επειδή ακολούθησε το παράδειγμα των ιεραρχών του 21ου αιώνα (Ριζοσπάστης, 1944-1947, 1974-1975, 1998-2002, 2004-2005, 2010).

Η Επιτροπή του ΕΑΜ απευθύνεται στον Δαμασκηνό, στην ελληνική κυβέρνηση και στους πρέσβεις της Μεγάλης Βρετανίας, των ΗΠΑ και της Γαλλίας στην Αθήνα, αναφέροντας λεπτομερώς νέες παραβιάσεις της συμφωνίας της Βάρκιζας και παρεκκλίσεις. Αναφέρει τους μητροπολίτες Κοζάνης και Ηλείας, που ήταν εγκλωβισμένοι σε μοναστήρια και δικάστηκαν από προδότες όπως ο Σπυρίδων Ιωαννίνων. Ο Ιωακείμ φτάνει στην Αθήνα στις 9-3-1945, και ο Τύπος τον αναφέρει ως ζωντανή δόξα. Η *Ελευθερία* τον αναφέρει ως ζωντανή δόξα και κατηγορεί τον Σπυρίδωνα των Ιωαννίνων. Ο Ιωακείμ, περισσότερο ως πολιτικός ηγέτης παρά ως θρησκευτικός, δηλώνει την καταγωγή του για να αγωνιστεί για το λαό και του εύχεται πλήρη ελευθερία και ευτυχία. Σε συνέντευξή του στη *Λαϊκή Φωνή*, ο Ιωακείμ καταφέρνει να χρησιμοποιήσει ακραίους και απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς κατά του μητροπολίτη Ιωαννίνων, δηλώνοντας ότι οι προδότες στρατηγοί είναι άξιοι αγχόνης και ότι οι κοινωνίες δεν καθαρίζονται από τη λάσπη όταν υπάρχουν τέλματα προδοσίας και σκορπίζουν τα μικρόβια τους. Τελειώνει την ιστορία του με την ευχή για ελευθερία του λαού και βαριά τιμωρία προδοτών και προδοτών (*Λαϊκή Φωνή* (ΚΚΕ Μακεδονίας), 1944-1945).

Στις 8-4-1945 η κυβέρνηση Πλαστήρα παραιτήθηκε λόγω της δημοσίευσης του Ελληνικού Αίμα επιστολής του Πρωθυπουργού Πλαστήρα, που είχε γράψει στη Γαλλία προς τον Έλληνα πρέσβη στο Βισύ. Ορκίστηκε νέα κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον ναύαρχο Πέτρο Βούλγαρη. Η απόφαση περί απολύσεως των μητροπολιτών επικυρώθηκε στις 12-4-1945 από το Αναθεωρητικό Συνοδικό Δικαστήριο, που νοείται ως περισσότερο πολιτική δίωξη. Ο Ιωακείμ, εξέχουσα φυσιογνωμία των εαμικών

κομμάτων, ταυτίζεται με τις θέσεις των Εαμογενών κομμάτων και υποστηρίζει την εθνική ενότητα. Η ομιλία του είχε ομοιότητες με αυτή της Θεσσαλονίκης και την παρουσία του σημείωσε η εφημερίδα *Καθημερινή*. Επίσης παρέστη στη συνεδρίαση του κεντρικού διοικητικού συμβουλίου της ΕΑΛ στις 30-9-1945 ως εκπρόσωπος Κοζάνης. Με επιστολή του προς την κεντρική επιτροπή του ΕΑΜ, ο Ιωακείμ ανακοίνωσε την απόφασή του να προσφέρει το εγκόλλητό του, αξίας 300.000 δραχμών, για να στηρίξει τους συναγωνιστές του και τις οικογένειές τους κατά τη διάρκεια της πανελληνίας προσφοράς. Η είδηση δημοσιεύτηκε στα πρωτοσέλιδα της εφημερίδας *Ριζοσπάστης* με τον τίτλο «ΕΙΣΦΟΡΑ ΑΜΟΙΒΗΣ. Ο Μητροπολίτης Κοζάνης προσφέρει την υπογραφή του» 1531 (*Νίκη*, (Όργανο Περιφερειακής Επιτροπής ΕΑΜ Ν. Κοζάνης), 1943).

Η δωρεά του Ιωακείμ προκάλεσε καυστικά σχόλια από την εφημερίδα *Εμπρός*, η οποία σχολίασε ότι «αυτός ο «συναγωνιστής αρχιερέας» της Κοζάνης δεν θα μπορούσε να μην έχει αυτή την καταδίκη». Εκμυστηρεύτηκε στον Παπακωνσταντίνου ότι ήταν επώδυνο, αλλά οι ανάγκες των ανθρώπων που διώκονταν ήταν μεγαλύτερες και πιο επείγουσες». Παρευρέθηκε στο 1ο συνέδριο της ΕΠΟΝ στις 13-1-1946 και εξέφρασε την ελπίδα του για μια πιο ευγενική και ευτυχισμένη ζωή στα πλαίσια της παγκόσμιας νεολαίας. Ήλπιζε να δικαιωθεί σύντομα ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας και κανένα παιδί να μην λάμψει από υγεία, χαρά, πολιτισμό και επάρκεια σε όλα. Οι προσπάθειες του Ιωακείμ να στηρίξει το λαό κατά τον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο και τα επακόλουθα γεγονότα του Εαμιακού Κόμματος (ΕΑΜ) καταδεικνύουν τη δέσμευσή του στην υπόθεση της ελληνικής ανεξαρτησίας (Φίτζιος, 2018).

Το 1946, το πρώτο Αντιφασιστικό Πανελλήνιο Συνέδριο στην Κύπρο απευθύνθηκε στη νεολαία της Κύπρου και τα αδέρφια τους που αγωνίζονται για την ανεξαρτησία. Ο ομιλητής εξέφρασε την ελπίδα ότι η ημέρα της ένωσης της Κύπρου με την Ελλάδα δεν θα αργήσει πολύ και ότι οι δημοκράτες της Βρετανίας θα την γιόρταζαν. Στις 19 Ιανουαρίου 1946, ο Αντιβασιλέας Δαμασκηνός υπέγραψε διάταγμα με το οποίο προκηρύσσονται βουλευτικές εκλογές για τις 31 Μαρτίου 1946, θέτοντας την Ελλάδα σε προεκλογική περίοδο. Το ΕΑΜ ζήτησε αναβολή των εκλογών για δύο μήνες, σχηματισμό κυβέρνησης ευρείας δημοκρατικής συναίνεσης, εκκαθάριση του κρατικού μηχανισμού, γενίκευση της αμνηστίας και εκκαθάριση των εκλογικών καταλόγων. Η θέση αυτή έγινε δεκτή και επικυρώθηκε από τη 2η Ολομέλεια της

Κεντρικής Επιτροπής του ΚΚΕ (12-15 Φεβρουαρίου 1946), ενώ ενέκρινε την αποχή από τις εκλογές. Ως ημερομηνία συζήτησης του αιτήματος της ΕΣΣΔ για αποχώρηση των βρετανικών στρατιωτικών δυνάμεων από την Ελλάδα ορίστηκε η 28η Ιανουαρίου 1946. Ο Σοβιετικός επίτροπος Vyshinsky χρησιμοποίησε ένα άρθρο του Joachim για να υποστηρίξει ότι η Ελλάδα ήταν απειλή για τη Βουλγαρία, την Αλβανία και τη γενική ειρήνη και ότι τα βρετανικά στρατεύματα υποστήριζαν τους αντιδραστικούς. Πρότεινε να αποσυρθούν τα στρατεύματα αμέσως και χωρίς όρους. Ο εκπρόσωπος της Μεγάλης Βρετανίας, Bevin, επέκρινε την επιστολή του Vysinsky ως προκατειλημμένη και μη βασισμένη σε γεγονότα. Τόνισε ότι η επίθεση στον Βισίνσκι απέδειξε την ανάγκη αποστολής περισσότερων στρατευμάτων και ότι η ΕΣΣΔ είχε αναγνωρίσει την αγγλική πολιτική απέναντι στην Ελλάδα. Ο Μπέβιν αναφέρθηκε επίσης στα Δεκεμβριανά και την ακραία δραστηριότητα του ΕΑΜ και εστίασε στην ανάγκη επίσπευσης των εκλογών (Φίτζιος, 2018).

Η εφημερίδα *Εμπρός* επικαλείται τις αντιδιαμετρικές θέσεις των Βισίνσκι και Μπέβιν, επικρίνοντας την επιστολή του Ιωακείμ ως ψευδή και αποκαλώντας τον μάρτυρα κατά της Ελλάδας στο πλευρό του Βισίνσκι και αποκεφαλιστή του ΕΑΜ. Ο Ζαφειρόπουλος πιστεύει ότι η επίθεση του Βισίνσκι σχεδιάστηκε σωστά για να αποτρέψει την αποχώρηση των Βρετανών από την Ελλάδα και να αποτρέψει τη σύγκρουση των Σοβιετικών με τους Συμμάχους. Οποιαδήποτε αντιπαράθεση μεταξύ Μόσχας και Λονδίνου για το ελληνικό ζήτημα θα έκρυβε πιέσεις για την εξυγίανση των κομμουνιστικών κομμάτων στη Ρουμανία, την Πολωνία και τη Βουλγαρία και θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αντιπερισπασμός από τον Στάλιν. Η Ι. Σύνοδος ασχολήθηκε με το θέμα του μητροπολίτη Κοζάνης, η επιστολή του οποίου πυροδότησε την επίθεση κατά της Ελλάδας, χωρίς όμως να λάβει απόφαση. Στις 17-2-1946 ο Πατριάρχης Βενιαμίν καθαιρέθηκε και τον διαδέχθηκε ο Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Μάξιμος. Ο χαιρετισμός του Ιωακείμ για την έκδοση της εφημερίδας *Εθνική Αντίσταση* δημοσιεύτηκε στις 10 Φεβρουαρίου, χαρακτηρισμένη ως εφημερίδα των αγωνιστών, με υπεύθυνο τον Σπύρο Μαργετίδη. Πρότεινε να δημοσιευθούν πάρα πολλά για την αντίσταση πολλών εκατομμυρίων δολαρίων, που εξαπλώθηκε στην Ελλάδα, τα Βαλκάνια και τον κόσμο (Εμπρός, 1945-1948).

Οι προβλεπόμενες εκλογές έγιναν στις 31-3-1946 από την κυβέρνηση Σοφούλη, με αποχή των Εαμογενών κομμάτων και κυρίως του ΚΚΕ. Οι εκλογές διεξήχθησαν

υπό διεθνείς παρατηρητές, αλλά δεν αποφεύχθηκαν παρατυπίες και παραλείψεις. Μετά τις εκλογές σχηματίστηκε η κυβέρνηση του Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, που προέκυψε από τη νίκη του Λαϊκού κόμματος. Στις 27 Απριλίου 1946, ένα άρθρο του Ιωακείμ με τίτλο «Ένωσις! - Ένωσις!» δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Νίκη της Κοζάνης*. Η έκδοση λειτούργησε ως μέσο για τη συμμαχία κομμάτων του ΕΑΜ Ν. Κοζάνης. Αναφέρεται στον ελληνικό εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, ο οποίος απέδειξε ότι η ενότητα είναι ο ακρογωνιαίος λίθος σημαντικών επιτευγμάτων μεταξύ όλων των εθνών. Ο Ιωακείμ παρακολούθησε το 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Θυμάτων Κατοχής στην Αθήνα στις 2-6-1946, σηματοδοτώντας την πρώτη μεταπολεμική πρόσκληση στον αντιφασιστικό αγώνα. Συμμετείχε στη συντονιστική επιτροπή των κυπριακών σωματείων στον Παρνασσό στις 7-10-1946, παρά τις κυβερνητικές αντιδράσεις. Η εφημερίδα Εμπρός άσκησε κριτική στους μητροπολίτες που ψήφισαν υπέρ της καθαίρεσης και στήριξαν την αθωωτική ψήφο του Ζιχνών Κύριλλου, υποστηρίζοντας ότι οι πράξεις τους αντικατοπτρίζουν το πνευματικό κίνημα και τη σύγχυση στην Ελλάδα. Το γεγονός ήταν ένα σημαντικό γεγονός στον αντιφασιστικό αγώνα (*Νίκη*, (Όργανο Περιφερειακής Επιτροπής ΕΑΜ Ν. Κοζάνης), 1943).

Το κείμενο περιγράφει τις επιπλήξεις και τις επικρίσεις των τεσσάρων μητροπολιτών, οι οποίοι αθώωθηκαν από τους ρόλους τους στον αγώνα για την ελληνική ανεξαρτησία. Ο συγγραφέας υποστηρίζει ότι δεν ακολουθούσαν τα βήματα του Παλαιών Πατρών Γερμανού, αλλά αντίθετα, κατηγορούσαν τον Ηλία που έμεινε στο ΕΑΜ. Ο Ιωακείμ, ωστόσο, υποστηρίζει ότι ο αγώνας του λαού θα θριάμβευε και τον καλεί να ενωθεί με τους πολεμιστές. Προτείνει να εφαρμοστεί η συνθήκη Βάρκιζας-Γιάλτας και οι κοινοβουλευτικοί θεσμοί να ανοικοδομηθούν σε κατάσταση ισότητας από μια οικουμενική κυβέρνηση. Εάν οι Έλληνες πάρουν τα όπλα για να διαταράξουν την έννομη τάξη, πιθανότατα θα είναι προδότες για ξένα συμφέροντα. Ο Ιωακείμ ως αρχηγός του λαού εναντίον τους θα είναι αρχηγός του λαού εναντίον τους, όπως λέει και ο Αισχύλος «οι προδότες θα μάθουν». Ο συντάκτης αναφέρει επίσης την Κοζάνη ως τον «ιερό κόκκινο πράκτορα» και προτείνει ότι ένα χριστιανικό δάκρυ ή μια λέξη πόνου για τις πράξεις των αδερφών του θα τον εξιλεώσει από την κοινή λογική. Αντίθετα η εφημερίδα *Ελεύθερη Ελλάδα* σε πρωτοσέλιδο άρθρο της σχολιάζει: «ΠΑΡΑΜΕΝΟΥΝ ΙΕΡΑΡΧΑΙ ἄξιοι, σεβαστοὶ καὶ τιμημένοι, ΟΙ ΔΥΟ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΑΣΕΩΣ». Στις 17-6-1947 η ίδια εφημερίδα με νέο πρωτοσέλιδο άρθρο, που τιτλοφορείται: «Τό σκάνδαλο. Ἡ ἀπόφαση τῆς καθαίρεσης τῶν ἀρχιερέων τῆς

αντιστάσεως», δημοσιεύει συνέντευξη με τον μητροπολίτη Κοζάνης Ιωακείμ. Στην εισαγωγή γίνεται λόγος για την έκπληξη που προκάλεσε η απόφαση να καταδικαστούν οι ηλικιωμένοι αρχιερείς στο τέλος της ποινής τους και η απομάκρυνση από το αξίωμα της αρχιερείας για πολιτικούς λόγους. Το Δικαστήριο, σύμφωνα με τον Ν. 5383/1932 και το άρθρο 23, μπορεί να επιβάλει ποινές όπως μομφή, αναστολή από όλες τις θρησκευτικές λειτουργίες έως 6 μήνες, υποβιβασμό από το θρόνο και αφορισμό. Ωστόσο, το Δικαστήριο κατέρριψε αμέσως όλη την κλίμακα των ποινών και επέβαλε τη θανατική ποινή για τους κληρικούς. Ο Ιωακείμ υποστηρίζει ότι η άγνοια και η απάτη των δικαστών οφείλονταν στην έλλειψη νομικής εκπαίδευσης και στη μη ανάγνωση του Ν. 5383/1932. Μια προηγούμενη κυβέρνηση προσπάθησε να εισαγάγει τον θεσμό του Εισαγγελέα Εφετών σε αυτά τα δικαστήρια, αλλά οι ενδιαφερόμενοι αντέδρασαν αρνητικά. Εξηγεί ότι η ποινή του υποβιβασμού επιβλήθηκε γιατί ο Νόμος δεν προέβλεπε άλλη ποινή (Ελεύθερη Ελλάδα, 1947).

Το Δικαστήριο δέσμευσε από την πρωτοφανή καταδίκη των αρχιερέων στη βαριά ποινή της διοικητικής έκπτωσης χωρίς καμία διαδικασία ή κλήτευση, που συνέβη για πρώτη φορά στην Εκκλησία της Ελλάδος και στις Ορθόδοξες Εκκλησίες. Οι ιεροί κανόνες των Αγίων Αποστόλων και οι Οικουμενικές και Τοπικές Συνόδους δίνουν πρωταρχική σημασία στις δίκες των κληρικών και υπάρχουν βασικοί διαδικαστικοί κανόνες που τηρούνται ανά τους αιώνες. Ο συγγραφέας παραθέτει την προσοχή που δόθηκε στο ζήτημα της δικαιοσύνης από την αρχαία Εκκλησία και τη σχέση μεταξύ εκκλησιαστικής και λαϊκής ποινικής διαδικασίας. Το άρθρο 156 του Ν. 5383 ορίζει ότι η άσκηση ποινικής δίκης κατά κληρικού και μοναχού ενώπιον κοινού ποινικού δικαστηρίου δεν εμποδίζει την ταυτόχρονη έναρξη και διεξαγωγή της παρούσας εκκλησιαστικής διαδικασίας. Οι Συνοδικές Πράξεις της κατοχικής Ι. Συνόδου του 1945 καταδίκασαν την καθαίρεση των μητροπολιτών Κοζάνης, Ηλείας και Χίου, μελών του ΕΑΜ, λόγω του αντικομμουνισμού τους. Το ΚΚΕ αποδίδει τον διωγμό και την καθαίρεση αυτών των μητροπολιτών στον αντικομμουνισμό της ηγεσίας της Εκκλησίας και των διαφόρων οργανώσεων. Τον Ιούνιο του 1947, ο Μητροπολίτης Θεσσαλίας Ιεζεκιήλ αρνήθηκε την πρόσκληση του στρατηγού Τσιγκούνη να καταδικάσει την εξέγερση των ανταρτών του Διοικητικού Συμβουλίου και δεν τον συνόδευσε σε περιοδείες σε πόλεις και χωριά για ομιλίες. Η Α' Σύνοδος συνέστησε στον Μητροπολίτη Ιεζεκιήλ να ακολουθήσει την εγκύκλιο που καταδικάζει το στασιαστικό κίνημα ως αντεθνικό και αυταρχικό εγκληματικό (Γρηγοριάδης, 2010).

Το 1948 ο Μητροπολίτης Ηλίας Αντώνιος εκτίμησε ότι ο διωγμός του προήλθε μόνο από εκκλησιαστικούς παράγοντες. Μετά από δύο χρόνια, έγιναν αυτεπάγγελτες έρευνες και η αρχική απόφαση εκμηδενίστηκε. Μετά τις 18-10-1947 ο *Ριζοσπάστης* κυκλοφόρησε ως το τελευταίο νόμιμο φύλλο και έκλεισαν εθνικές εφημερίδες και οργανώσεις. Υπεγράφη η ΑΝ 509/19471724 που απαγορεύει τη λειτουργία του ΚΚΕ, του ΕΑΜ, και της Ε.Α.Ε. Ο Ιωακείμ επανεμφανίστηκε στο προσκήνιο με την ίδρυση κινήσεων ειρήνης, όπως η Παγκόσμια Διάσκεψη Ειρήνης το 1949 και η Διεθνής Διάσκεψη Ειρήνης το 1950. Εγκρίθηκε η «Εκκληση της Στοκχόλμης», καλώντας όλους τους πολίτες να υπογράψουν την απαγόρευση των πυρηνικών όπλων, η οποία ήταν η έναυσμα για την πρώτη οργανωμένη εμφάνιση του ελληνικού κινήματος ειρήνης. Η «Ενωμένη Δημοκρατική Νεολαία Ελλάδος» ιδρύθηκε το 1952 παρά τις αντιδράσεις των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων. Ο Ιωακείμ, το διάστημα αυτό, είχε μεταστραφεί σε θαυμαστή του Τίτο και πρόσφερε εράνους στην κομμουνιστική οργάνωση Αλληλεγγύη (Ζιώγα, 1999).

Στις 20 Μαΐου 1949, σε ηλικία 59 ετών, εκδημεί ο αρχιεπίσκοπος Δαμασκηνός. Ακόμη και η φιλοβασιλική εφημερίδα *Εμπρός* τον χαρακτηρίζει: «*ιέραρχη πρώτης σειράς*». Επίσκοπος ορίζεται ο Μητροπολίτης Ξάνθης Ιωακείμ και αρχιεπίσκοπος εκλέγεται ο Μητροπολίτης Ιωαννίνων Σπυρίδων Βλάχος. Η χρονιά σηματοδοτείται από τον θάνατο του παλιού πρωθυπουργού Σοφούλη, το τέλος των εχθροπραξιών του εμφυλίου πολέμου και τη μεταφορά μαχητών στην Αλβανία και τη Βουλγαρία. Όσο ο Βλάχος είναι αρχιεπίσκοπος, απαγορεύονται οι όποιες σκέψεις για την αποκατάστασή του. Ο Ιωακείμ, ενδιαφερόμενος για την αποκατάσταση, επισκέφτηκε τις διαλέξεις του Μπρατσιώτη αλλά η εκλογή του Βλάχου αποδυνάμωσε την ελπίδα. Ο Ιωακείμ χαρακτήρισε τον Βλάχο προδότη και δοσίλογο και η εμπλοκή του σε ειρηνευτικά κινήματα και η αντίθεση στην πρόταση του ΙΔΕΑ για ανάληψη της εξουσίας με πρωθυπουργό τον Βλάχο έδειξε την απόσταση μεταξύ των δύο ανδρών. Το χάσμα μεταξύ τους καταδεικνύεται από τη δήλωση του βασιλιά Παύλου στη Θεσσαλονίκη, ότι ο συμβιβασμός με κομμουνιστές και συνταξιδιώτες δεν είναι δυνατός. Ο Ιωακείμ στέλνει ένα τηλεγράφημα στον Joliot Curie σχετικά με το Δεύτερο Παγκόσμιο Συνέδριο Ειρήνης στη Βαρσοβία το 1950 (*Εμπρός*, 1945-1948).

Το 1951, το άρθρο του Ιωακείμ για την απελευθέρωση της Αθήνας επικρίθηκε από τον δημοσιογράφο Κατσίγερα ως τραγική ειρωνεία. Υποστήριξε ότι η επέτειος του

1944 χωρίς τον Σαράφη, τους αετούς των βουνών, τους ανάπηρους, τις χήρες και τα ορφανά της γιγαντομαχίας του 1940-1945 ήταν μια τραγωδία. Οι αετοί των βουνών και η ακολουθία τους μετακόμισαν στην Αλβανία και τη Βουλγαρία, όπου προετοιμάζονταν επίσης για έναν τέταρτο γύρο. Ο Πρωθυπουργός Πλαστήρας δήλωσε ότι οι καταδικασθέντες σε θάνατο δεν θα εκτελεστούν, οδηγώντας σε μια παγκόσμια σταυροφορία για τη διάσωσή τους. Ο έκπτωτος Μητροπολίτης Ιωακείμ δήλωσε ότι η δίκη οργανώθηκε και οργανώθηκε από σκοτεινές δυνάμεις του εσωτερικού και του εξωτερικού. Έκανε έκκληση στον ελληνικό λαό να υπερασπιστεί τα αδέρφια του και την ειρήνη του. Στις 14-4-1957 το Συνοδικό Πρωτοδικείο των Αρχιερέων εκδίκασε την ένσταση του πρώην Κοζάνης Ιωακείμ κατά της απόφασης της ποινής της απομάκρυνσής του από το ίδιο Δικαστήριο. Αφού έλαβε υπόψη τη δήλωση μετάνοιας και απολογίας του ίδιου του Ιωακείμ, ακύρωσε την αρχική απόφαση υποβιβασμού και τη μετέτρεψε σε απόλυση από τον μητροπολιτικό θρόνο. Σε ηλικία 79 ετών, ο Ιωακείμ πέθανε από οξύ πνευμονικό οίδημα λόγω καρδιακής προσβολής. Σε συνέντευξή του που δημοσιεύτηκε το 1991, ο μακαριστός Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Σεραφείμ ισχυρίστηκε ότι εκπροσωπούσε την Εκκλησία της Ελλάδος στην Εθνική Αντίσταση. Είχε προαχθεί σε αρχιμανδρίτη το 1942 από τον τότε αρχιεπίσκοπο Δαμασκηνό και τοποθετήθηκε στον Άγιο Λουκά Πατησίων. Η ενεργοποίηση και ένταξη των μητροπολιτών Ηλείας και Κοζάνης, καθώς και των κληρικών Δημάκου και Χολέβα στο ΕΑΜ αναφέρθηκαν ως γεγονότα χωρίς σχόλια, υποδηλώνοντας ότι δεν είχε δημιουργηθεί ακόμη το κατάλληλο κλίμα για την πλήρη αποκατάσταση της Εκκλησίας της Ελλάδος. Στις 18-10-1993 έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Ιωακείμ στην κεντρική πλατεία της Κοζάνης, προκαλώντας διαμαρτυρίες υποστηρικτών και αντιπάλων. Το άγαλμα επικρίθηκε στο περιοδικό Παρέμβαση της Κοζάνης, με Κοζανίτες να εκφράζουν τις απόψεις τους για την προσωπικότητα του Ιωακείμ και την αναγκαιότητα του αγάλματος. Την αποκατάσταση του Ιωακείμ και του Μητροπολίτη Ηλία Αντωνίου αποφάσισε η Ι. Σύνοδος της Εκκλησίας της Ελλάδος, μετά από πρόταση του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου (Φίτζιος, 2018).

Ο Χριστόδουλος δικαιολόγησε την απόφαση αποκατάστασης των δύο Ιεραρχών, δηλώνοντας ότι το πέρασμα των 50 περίπου χρόνων από την απελευθέρωσή τους το 1945 δεν δικαιολογεί τη διατήρηση κλίματος διχασμού και δίνοντας έτσι μήνυμα εθνικής ενότητας και αλληλεγγύης. Ο Δημάκος, ο οποίος είχε δηλώσει το 1977 ότι ο Ιωακείμ Κοζάνης θα τον θυμούνται όπως του αξίζει, υποστήριξε ότι η επίσημη

Εκκλησία θα επικαλεστεί το όνομά του μαζί με τον Ηλία Αντωνίου και μερικούς ακόμη ιεράρχες για να δείξει ότι εκτός από τη μαζική συμμετοχή του κατώτερου κλήρου, επίσης ιερείς που συμμετείχαν ενεργά στην Εθνική Αντίσταση. Ο Ριζοσπάστης σχολίασε την απόφαση, αναφέροντας ότι την ηθική «αποκατάσταση» με την άφεση των αμαρτιών των ΕΑΜιτών μητροπολιτών Κοζάνης Ιωακείμ και Ηλία Αντωνίου αποφάσισε η ΔΙΣ της Εκκλησίας, αποδεχόμενη την πρόταση του Αρχιεπισκόπου Χριστόδουλου (Φίτζιος, 2018).

3.2. Η δράση του Μιχάλαγα

Ο Μιχάλης Παπαδόπουλος, γνωστός και ως Μιχάλαγας, υπήρξε εξέχουσα προσωπικότητα κατά την περίοδο της κατοχής στη Δυτική Μακεδονία και ιδιαίτερα στην Κοζάνη. Ως πρόσφυγας από τον Πόντο, εγκαταστάθηκε στα Σέρβια και ανέπτυξε εμπορική δραστηριότητα με ζώα και αγροτικά προϊόντα. Ήταν γνωστός με το τιμητικό του ψευδώνυμο Αγάς και ήταν φιλικός προς τον φιλελεύθερο χώρο της Βενεζουέλας. Κατά τον αντάρτικο αγώνα στην Κατοχή, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ βοήθησε έμπρακτα χρηματοδοτώντας το ΕΑΜ της Σερβίας και ενισχύοντας τους πρώτους αντάρτες του ΕΛΑΣ στον Όλυμπο. Ωστόσο, οι σχέσεις του Μιχαλάγα με το ΕΑΜ διαλύθηκαν το 1943 εξαιτίας ενός περιστατικού ζωοκλοπής κοντά στον Σαραντάπορο (Καλλιανιώτης, 2012). Οι κομμουνιστές προτίμησαν να καλύψουν τους ζωοκλέφτες παρά να διατηρήσουν τις σχέσεις τους μαζί του. Ο κύριος λόγος αυτής της αλλαγής στάσης ήταν η έλλειψη εμπιστοσύνης στο πρόσωπό του, η οποία οφειλόταν στην αντίθεση της αντιστασιακής οργάνωσης ΕΚΑ (Ένωση Κοινωνικής Άμυνας), που ανταγωνιζόταν το ΕΑΜ στην Κοζάνη. Ο Μιχάλαγας στήριξε τον κουμπάρο του Μιχάλη Πεχλιβανίδη, ο οποίος ήταν αρχικά στον ΕΛΑΣ αλλά έφυγε μετά από ανεπιτυχή δολοφονία του από τον ΕΛΑΣ. Ο Μιχάλαγας και το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ χώρισαν και ο φίλος και χρηματοδότης του τον χαρακτήρισε «συνεργάτη των Γερμανών και της αντίδρασης». Έγινε φανατικός αντικομμουνιστής και εντάχθηκε στο τμήμα Παπαβασιλείου, αξιωματικού της ΠΑΟ, όπου στρατολογήθηκε αντάρτες. Στις 04/09/1943 ο ΕΛΑΣ επιτέθηκε στο χωριό Ίμερα, του οποίου οι κάτοικοι δεν ήταν πλέον φιλικόι προς τον ΕΛΑΣ. Ακόμη και ο πρώην αρχηγός του εφεδρικού ΕΛΑΣ του χωριού Σάββας Θεοδωρίδης στράφηκε εναντίον τους. Οι Ελασίτες δεν πέτυχαν τον στόχο τους να διαλύσουν τις ένοπλες δυνάμεις του χωριού και η μεραρχία Παπαβασιλείου-Μιχάλαγα, συνεργαζόμενη με τους Ημεριώτες, συνέλαβε μια ομάδα επτά κομμουνιστών λίγο έξω από το χωριό στις 10/04/1943 (Καλλιανιώτης, 2018).

Το 1943 ο ηγέτης των Σλαβομακεδόνων Μιχάλαγας αποφυλακίστηκε από τους Γερμανούς και πιθανότατα είχε την πολιτική ευθύνη για τη διάλυση της ΠΑΟ στον Αυγερινό. Επιχείρησε να διαπραγματευτεί με το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ για την ανταλλαγή αιχμαλώτων αλλά απέτυχε, με αποτέλεσμα να εκτελεστούν οι αξιωματικοί στη Βουτορίνα. Ο Μιχάλαγας, μετά από εντολές του ΠΑΟ Κοζάνης, έστησε δικαστήριο ταραχών και εκτέλεσε ως αντίποινα επτά κομμουνιστές. Η εχθρότητα μεταξύ ΕΑΜ/ΕΛΑΣ αυξήθηκε, αναστέλλοντας προσωρινά τη δράση της ένοπλης ομάδας Παπαβασιλείου. Η ΠΑΟ αναδιοργανώθηκε στην περιοχή, ιδρύοντας τον Ιούλιο του 1943 το Αρχηγείο Χάδοβα, στο οποίο περιλαμβάνονταν και το 27ο Σύνταγμα της ΠΑΟ, με επικεφαλής τον Παπαβασιλείου. Το σύνταγμα ανέπτυξε περιορισμένη δράση αντίστασης χτυπώντας γερμανικές φάλαγγες αυτοκινήτων τον Σεπτέμβριο του 1943. Ωστόσο, δύο σημαντικά χτυπήματα κατέστησαν δύσκολη την αναβάθμιση της αντιστασιακής δραστηριότητας, η κατάσχεση υλικού που προοριζόταν για τους αντάρτες του και η σύλληψη του Αστέριου Σιάγκα πριν προλάβει να φέρει ασύρματο για επικοινωνία απευθείας με τα κεντρικά γραφεία της Μέσης Ανατολής. Τα επεισόδια αυτά σε συνδυασμό με την πίεση του ισχυρότερου ΕΛΑΣ κατέστησαν αδύνατη την παραμονή του Μιχάλαγα στην ευρύτερη περιοχή της Κοζάνης. Τον Οκτώβριο του 1943 έφυγε και κατευθύνθηκε στο όρος Κρούσια του νομού Κιλκίς, όπου συνεργάστηκε με το ισχυρό τοπικό τμήμα της ΠΑΟ Μήτσου-Τζαμαλούκα (χαρακτηριστικά ονομάζεται 13ο Σύνταγμα της ΠΑΟ) (Κουμαρίδης, 2002).

Η οικογένεια του Μιχάλαγα εγκαταστάθηκε στα Λεύκαρα μετά το κάψιμο των Σέρβων από τους Ιταλούς τον περασμένο Μάρτιο ως αντίποινα για τη σύλληψη ενός ολόκληρου ιταλικού τάγματος στη μάχη του Φαρδύκαμπου. Λόγω της εχθρότητας του ΕΛΑΣ κινδύνευε η παραμονή του στην περιοχή και γύρω στα τέλη Νοεμβρίου 1943 αναγκάζεται να μετακομίσει με την οικογένειά του στη Θεσσαλονίκη. Το 1944 ο Μιχάλαγας επέστρεψε στην Κοζάνη με επίκεντρο τα χωριά Σκάφη, Ίμερα και Λεύκαρα. Στη Ζαρκαδόπετρα ύψωσε τη σημαία της επανάστασης κατά του ΕΛΑΣ, η οποία συνάντησε αντίσταση από ντόπιους. Οι επιθέσεις του ΕΛΑΣ συνεχίστηκαν, με πολλά χωριά να χτυπιούνται και την ευρύτερη περιοχή να υφίσταται εμφύλιες συγκρούσεις. Το καλοκαίρι του 1944 ο Μιχάλαγας μετακόμισε στη Θεσσαλονίκη μαζί με άλλους διοικητές συντονίζοντας τις ενέργειές τους με τον αρχηγό του ΕΕΣ Κίσα Μπατζάκ. Ταξίδεψαν στη Βιέννη τον Ιούλιο για συνομιλίες με τους Γερμανούς για να εξασφαλίσουν περισσότερες στρατιωτικές ενισχύσεις. Στις 31/08/1944 ορίστηκε η

διοίκηση της ΕΟΚ και ο Μιχάλαγας ανέλαβε οικονομικός διευθυντής. Παρά την επιφανειακή συνεργασία με τους Γερμανούς, ο Μιχάλαγας είχε ανοιχτό διάλογο επικοινωνίας με τον ευρύτερο αντιστασιακό χώρο. Προσπάθησε να συνεργαστεί με τον ΕΔΕΣ αλλά χωρίς επιτυχία. Κατά τη διάρκεια της παραμονής του στη Θεσσαλονίκη απάντησε θετικά σε διερευνητική πρόταση του γενικού επιθεωρητή νομαρχιών Μακεδονίας Αθανασίου Χρυσόχου σχετικά με την απόσχιση από τους Γερμανούς και τη στροφή εναντίον τους. Το σχέδιο ήταν να ενωθούν όλες οι εθνικές δυνάμεις της Βόρειας Ελλάδας υπό τις διαταγές των αξιωματικών της οργάνωσης της Ιεραρχίας και της κυβέρνησης του Καΐρου, με στόχο να στραφούν κατά των Γερμανών. Ο Μιχάλαγας επέστρεψε στην Κοζάνη τον Σεπτέμβριο, όπου οι επιθέσεις του ΕΛΑΣ ξανάρχισαν εντονότερα εναντίον ένοπλων χωρικών (Gvardis, 2016).

Περιστατικό σημειώθηκε όταν στρατιώτες χτύπησαν κατά λάθος ομάδα Άγγλων έξω από το Μαυροδένδρι, σκοτώνοντας έναν και τον Έλληνα οδηγό του. Οι Άγγλοι ήταν πρόθυμοι να μεσολαβήσουν για συνάντηση ΑΗΚ με ΕΛΑΣ, αλλά ο ΕΛΑΣ δεν συμφώνησε, οδηγώντας σε άκαρπες μάχες. Οι Γερμανοί παρέμειναν θεατές σε όλη αυτή την ενδοελληνική σύγκρουση και οι χωρικοί υπερασπίστηκαν με επιτυχία τα σπίτια τους ενάντια στον ΕΛΑΣ. Μετά την αποχώρηση των Γερμανών από την Κοζάνη στις 28/10/1944, οι βρετανικές δυνάμεις ξεκίνησαν διαπραγματεύσεις μεταξύ ΕΛΑΣ και ΕΕΣ. Οι Άγγλοι ζήτησαν από τους ηγέτες της ΕΟΚ να αποπλιστούν και να παραδοθούν, αλλά φοβήθηκαν ότι οι Άγγλοι δεν θα μπορούσαν να τους προστατέψουν από τον ΕΛΑΣ που είχε προκαθορίσει τη μοίρα τους. Η μάχη στο Κιλκίς έληξε με τη σφαγή χιλιάδων αιχμαλώτων της ΕΟΚ που παραδόθηκαν στον ΕΛΑΣ, προκαλώντας φόβους στους άνδρες της ΕΕΣ Κοζάνης για τη μεταχείρισή τους από τον ΕΛΑΣ. Η επίθεση του ΕΛΑΣ άρχισε στις 24/11/1944 και οι εχθροπραξίες διήρκεσαν δύο μέρες μέχρι τις 26/11. Πολλοί άνδρες του ΕΕΣ δεν άντεξαν την πίεση του ΕΛΑΣ, με αποτέλεσμα πολλοί να παραδοθούν ή να τραπούν σε φυγή για να αποφύγουν τη σύλληψη. Οι Ελασίτες έκαναν μαζικές εκτελέσεις στα χωριά που κυριαρχούσαν, με 437 άτομα να εκτελούνται στην Ίμερα, 83 στα Πετράνα και 43 στον Βαθύλακκο. Τα κατεχόμενα πεδινά χωριά της Κοζάνης είχαν περισσότερους νεκρούς από τις ελασιώτικες θηριωδίες παρά από τους Γερμανούς. Ο Μιχάλαγας συνελήφθη στις 17/12/1944 στη Ζαρκαδόπετρα μετά από συμπλοκή που κόστισε τη ζωή σε πέντε Ελασίτες. Μεταφέρθηκε στην Κοζάνη, όπου φυλακίστηκε. Ακόμη και οι Ελασίτες τον κοίταζαν, καθώς οι ηγετικές του ικανότητες ήταν γενικά αναγνωρισμένες. Δεν πέρασε

από δίκη και μετά τη συμφωνία της Βάρκιζας αφέθηκε ελεύθερος. Πέθανε κάτω από αδιευκρίνιστες συνθήκες στη Θεσσαλονίκη το 1946 (Gvardis, 2016).

Ο Μιχάλαγας ήταν μια χαρακτηριστική περίπτωση πρόσφυγα στρατηγού που έδρασε στην κατεχόμενη Μακεδονία για προσωπικούς λόγους, στρεφόμενος κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ για καθαρά προσωπικούς λόγους. Ο ΠΑΟ στον οποίο εντάχθηκε αποδείχθηκε πολύ αδύναμος για να τον προστατεύσει από την επιθετικότητα του ΕΛΑΣ, έτσι όπως ήταν φυσικό πλησίασε τους Γερμανούς ελλείψει άλλης επιλογής. Δεν είχαν πρόβλημα να τον οπλίσουν, καθώς τους ωφέλησε να υποδαυλίσουν ενδοελληνικές διαμάχες. Ο Μιχάλαγας εκμεταλλεύτηκε τη γερμανική βοήθεια για να προστατευτεί και να πολεμήσει κατά του ΕΛΑΣ, καθώς ήταν ο αδιαμφισβήτητος αρχηγός 2.500 ένοπλων χωρικών στην περιοχή της Κοζάνης που πολεμούσαν κατά του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ. Οι ενέργειές του δεν πρέπει να κατακριθούν, καθώς διέπραξαν το «αμάρτημα» να καταφύγουν σε μικρή γερμανική βοήθεια (Καλλιανιώτης, 2018).

3.3 Το μονοπώλιο του ΕΑΜ στην Κερασιά

Το μονοπώλιο του ΕΑΜ στην Κερασιά έσπασε το καλοκαίρι του 1945, όταν συγκροτήθηκαν τα αντίστοιχα αντικομμουνιστικά αποσπάσματα. Σε αυτά τα αποσπάσματα περιλαμβάνονταν ντόπιοι που είχαν διωχθεί από τον ΕΛΑΣ, πρόσφυγες της περιοχής και άτομα που δεν ήθελαν να ενταχθούν στον ΔΣΕ. Ένα τέτοιο πρόσωπο ήταν ο Κωνσταντίνος Νιζάμης, 29χρονος πρώην διαφωτιστής της ΕΛΑΣ, όπως και εκείνοι που χρησιμοποίησαν τον αγώνα ως πρόσχημα για να επιβάλλουν προσωπικές τιμωρίες σε άλλα άτομα ή άλλα χωριά. Ο Χαρίσιος Τούνας από την Κάτω Κώμη και ο Κωνσταντίνος Καρακώστας από το Σπάρτη, πρώην μέλη του ΕΕΣ και θύματα των επιθέσεων του ΕΛΑΣ, διοικούσαν το αντικομμουνιστικό απόσπασμα στην περιοχή και ήταν γνωστοί στους Κερασιώτες. Αμέσως μετά, οι ίδιοι αυτοί άνδρες ίδρυσαν τις Μονάδες του Αποσπάματος Δίωξης, με επικεφαλής τον Ταξίαρχο Νικόλαο Παναγόπουλο στο νομό Κοζάνης, και τις Μονάδες Εκδίωξης Ανταρτών, τα μέλη των οποίων φορούσαν στρατιωτικές στολές, βασιλική κορώνα στο δίκολο και λευκά περιβραχιόνια που έφεραν το μπλε λογότυπο «Εθνικός Στρατός». Κατά τις επιχειρήσεις κατά των εξεγερμένων, στο ΠΔΠ και στο ΜΕΑ δίνονταν 100 δραχμές κάθε μέρα και 100 δραχμές τη νύχτα (*Νέα Ευρώπη*, ημερησία πρωινή εφημερίς εν Θεσσαλονίκη, 1941).

Οι ένοπλοι άμαχοι, που κατανοούσαν τη θέση τους, έκαναν τη ζωή πολύ σκληρή για τους αντάρτες, ακόμα κι αν η μαχητική τους αξία μειώθηκε. Για το λόγο αυτό, χρησιμοποιούσαν συχνά βία κατά τα ταξίδια τους στα χωριά ή για να εναντιωθούν στις πολιτικές επικοινωνίες του ΔΣΕ και σχεδόν όλοι οι ηγέτες του χαρακτηρίζονταν ως «εγκληματίες» στα κομμουνιστικά γράμματα. Κάτω από το ψεύτικο πρόσχημα ότι ψάχνουν για κρυμμένα όπλα, ορισμένοι αντικομμουνιστές έκλεψαν ακόμη και γυναικεία ρούχα ή προίκες κοριτσιών από τους αγρότες σε μια προσπάθεια να ανακτήσουν τα δικά τους (και αργότερα των συγγενών τους) χαμένα οικογενειακά περιουσιακά στοιχεία. Η πλειονότητα όσων ζούσαν σε ελεγχόμενες από τους αντάρτες, δυσπρόσιτες περιοχές και δεν ήθελαν να τους βοηθήσουν, εγκαταστάθηκαν στην Κοζάνη με τις οικογένειές τους αναζητώντας προστασία. Ως αποτέλεσμα, ο πληθυσμός της περιοχής αυξήθηκε με εκπληκτικούς ρυθμούς λόγω της εισροής νέων χωρικών που είτε πρόθυμα είτε αναγκαστικά εγκατέλειψαν τα σπίτια τους για να αποφύγουν την επίθεση ή τη στρατολόγηση των ανταρτών, καθώς και των παλιών χειμερινών κατοίκων της κατοχής (*Επαρχιακή Φωνή*, Εβδομαδιαία ανεξάρτητος τοπική εφημερίς εν Πτολεμαΐδι, 1947).

Το καλοκαίρι του 1947, ο πληθυσμός των αυτοκινήτων της πόλης αυξήθηκε σε τέτοιο βαθμό που ψηφίστηκαν για πρώτη φορά τα τέλη στάθμευσης σε μια προσπάθεια να καθαριστούν οι δρόμοι. Δηλωτικά της ευημερίας ήταν η απόφαση του Δήμου Κοζάνης να μετονομάσει την εμπορική εκδήλωση της πόλης τον Οκτώβριο από «Αϊδιμίτρη – Παζάρ» σε φεστιβάλ «Άγιος Δημήτριος», να παρατείνει τη διάρκειά της από δύο σε πέντε ημέρες και να τη μεταφέρει σε μεγαλύτερο χώρο με μόνιμα περίπτερα κι εκθέτες. Ο αριθμός των Κερασιωτών που απείχαν από τις βουλευτικές εκλογές του Μαρτίου 1946 είναι ασαφής. Αλλά είναι πολύ πιθανό να το έκανε τουλάχιστον ένας, δηλαδή ο Ηλίας Καλλίνης, ο προηγούμενος επικεφαλής του ΕΑΜ. Οι άλλοι ψήφισαν ως συνήθως, ανίκανοι να σκύψουν το κεφάλι τους προς τον Βορρά, αν το ήθελαν, λόγω των επίμονων αντικομμουνιστικών πανό που ήταν τοποθετημένα στο γραφείο όπου βρίσκονταν οι κάλπες. Αν τα «ανατρεπτικά στοιχεία» πίεζαν για αποχή στους ορεινούς οικισμούς της περιοχής όπως ο Βελβεντός, ο Μεταξάς ή το Τρανόβαλτο, μια παράλληλη αντικομμουνιστική αλλά ένοπλη ομάδα υπήρχε στα πεδινά όπως η Κερασιά. Είναι άγνωστο πόση ακριβώς υποστήριξη παρείχε ο βρετανικός στρατός στα γεγονότα, ούτε πόσο συνέβαλαν στην ασφάλεια της περιοχής τα τάγματα 158 και 605 της Εθνικής Φρουράς του Εθνικού Στρατού (Κορκάς, 2008).

Επιπλέον, δεν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες για τη συμμετοχή του λαού στο δημοψήφισμα του Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους (73,2% του νομού ψήφισε υπέρ της επιστροφής του βασιλιά). Η Αιανή χρησίμευσε ως εκλογικό κέντρο για την Καισαρεία, την Κερασιά, τον Κήπο, το Σπάρτο, το Χτένι και το Χρώμιο ήταν η Αιανή. Το Σπάρτο προστέθηκε στη λίστα για να εγγυηθεί ότι τα ένοπλα, ένθερμα μέλη της Βασιλικής Εθνικής Νεολαίας θα παρείχαν ένα άνετο αποτέλεσμα για το ίδρυμα. Οι Κερασιώτες και άλλοι κάτοικοι των παράνομων χωριών Κοζάνης-Χρώμιου ζήτησαν λεωφορείο για να τους μεταφέρει από και προς την πόλη της Κοζάνης για πρώτη φορά τον Μάιο του 1947. Δεν είναι σαφές εάν πρόοδοι όπως η κατασκευή ενός υδραγωγείου και ο καθαρισμός των τάφρων που οδηγούσαν στον οικισμό εφαρμόστηκαν στην πράξη. Από την άλλη πλευρά, η ελεύθερη ή μειωμένη προσφορά τιμής προκάλεσε εκτεταμένο ενθουσιασμό. Για παράδειγμα, τον Ιούνιο του 1949 η Κερασιά πήρε από την Ούνρα 762 οκάδες σιτάρι αξίας 2.038.400 δραχμών. Η Ελληνική Κοινωνική Πρόνοια ίδρυσε τη δική της επιτροπή σε κάθε πόλη τον Σεπτέμβριο του 1946 σε μια προσπάθεια να συνεργαστεί με την αμερικανική ομάδα. Προφανώς όμως υπήρξαν και διαφωνίες, αφού ακριβώς δύο χρόνια αργότερα αναδιοργανώθηκε η τοπική επιτροπή στην Κερασιά. Τον τελευταίο χρόνο του μεγάλου Εμφυλίου, ο στρατός πύκνωσε τα στρατιωτικά οχήματα, περιορίζοντας τους αντάρτες του ΔΣΕ και επιταχύνοντας τις μάχες, γεγονός που προκάλεσε ταραχή στους αντάρτες λόγω έλλειψης τροφής και ευχάριστων συγκοινωνιών. Στη συνέχεια άρχισαν να κλέβουν κοπάδια ζώων για τροφή, αλλά επέλεξαν ευκολότερα θηράματα αφού η Κερασιά προστατεύονταν από τα αποσπάσματα Χωροφυλακής Αιανής και Κάτω Κώμης. Τον Ιανουάριο του 1949 πήραν μερικά κοπάδια, ή ίσως όλα, από το Χτένι, με κόστος ανθρώπων όπως τη χήρα Αικατερίνη Παρασκευά. Μετά την ήττα των ανταρτών του ΔΣΕ τον Αύγουστο του 1949, το κοινοτικό συμβούλιο Κερασιάς υπέστη τροποποιήσεις. Η κοινότητα είχε εξαντληθεί από την αντιμετώπιση των ανταρτών του ΔΣΕ, όπως φαίνεται από την εκτεταμένη επικοινωνία της με το κράτος της Αθήνας (225 συμμετοχές το 1946, 81 σε 47, 99 σε 48 και 57 σε 49) (Καλλιανιώτης, 2004, σελ.105-184).

3.4. Η κατάσχεση ζώων στην Κοζάνη κατά τον εμφύλιο

Πριν από την Κατοχή και τον Εμφύλιο, πολλά σπίτια διατηρούσαν άλογα στην ύπαιθρο, στα πρωτεύοντα χωριά και στην πόλη της Κοζάνης. Μόνο 600 άλογα έμειναν πριν τον πόλεμο και ό,τι είχε απομείνει πουλήθηκε σε παζάρια στα Σέρβια ή στο κέντρο της Βεγγείας. Τα πιο δυνατά και όμορφα άλογα τα καβαλούσαν για μεταφορά. Οι

χειμερινές εποχές συνέβαλαν στην εξαφάνιση της ιπποτροφίας, καθώς οι κυβερνήσεις πίεζαν ευρέως για τη συγκρότηση ιππικού και τις ανάγκες των αξιωματικών και των υπολοχαγών τους. Άλογα και μουλάρια καταγράφηκαν με ευθύνη των προέδρων και των δασκάλων, μαζί με κάρα. Η πιο εμπεριστατωμένη κατάταξή τους έγινε το 1938 και τα ζώα των κατοίκων του χωριού, συν αυτά των γειτονικών κοινοτήτων του Χρώμου και της Κερασιάς, μεταφέρθηκαν στο κέντρο της Αιανής για καταγραφή (Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης, Φ.70/Β/15).

Οι πωλήσεις στην αγορά αφορούσαν κυρίως την κατοχή αδέσποτων αλόγων, με εντολή νωρίτερα από τον Ελληνικό Στρατό, και όχι την απαλλοτρίωση τους από κάθε λογής ανθρώπους. Απαγορεύτηκε η φυγή αλόγων εκτός νομού και άνοιξαν πλειστηριασμοί πρώτα στην πόλη και μετά στα χωριά της πρωτεύουσας. Οι Γερμανοί κράτησαν μερικά για δική τους χρήση και η αγωνία των Γερμανών για άλογα και μουλάρια αυξήθηκε όταν ο ΕΛΑΣ περικύκλωσε την πόλη της Κοζάνης. Η έλευση του ΕΑΜ/ΕΛΑΣ διέλυσε τις παραδοσιακές σχέσεις ιδιοκτησίας στην Ελλάδα, οδηγώντας στον δανεισμό αλόγων σε στελέχη των επαναστατών για μεταφορά ή διαδηλώσεις. Οι ιδιοκτήτες αλόγων πιθανότατα δάνειζαν άθελά τους τα ζώα τους σε στελέχη των επαναστατών, κάτι που επηρέασε τους περισσότερους ιδιοκτήτες. Μια μοναδική ιππομαχία σχεδιάστηκε να γίνει στο χωριό Αιανή, όπου μια ομάδα ανταρτών ετοιμαζόταν να μπει στο χωριό και να επιτεθεί με άλογα. Η ιππομαχία ακυρώθηκε λόγω της παρουσίας Γερμανών που είχαν έρθει για να αγοράσουν αυγά από τα κοντινά ορυχεία της Ροδιανής. Την πρώτη φορά αντάρτικο ιππικό εμφανίστηκε στο οροπέδιο, ιδιαίτερα γυναικείο, τον Μάιο του 1938. Τη δεύτερη φορά η ταξιαρχία ιππικού του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας ίππευσε από τη Σερβία ακολουθώντας τους Γερμανούς που υποχωρούσαν. Υπήρχαν Ιταλοί ιππείς στη μονάδα αλόγων του ΕΛΑΣ Θεσσαλίας που είχαν παραιτηθεί και ενώθηκαν με τους επαναστάτες. Τον Οκτώβριο του 1944 πήγαν από τα Σέρβια για να ακολουθήσουν τους Γερμανούς που δραπέτευαν. Μίλησαν για το πέρασμα του ποταμού για να επιτεθούν στο το αντικομμουνιστικό χωριό Ίμερα ενώ έμειναν τη νύχτα στο Βελβεντό. Ωστόσο, το έργο ματαιώθηκε από τους τουρκόφωνους κατοίκους του χωριού στόχου. Έτσι, η ταξιαρχία συγκέντρωσε 500 στρατιώτες από το Βελβεντό την επόμενη μέρα, οι οποίοι άνοιξαν μια διαδρομή γύρω από τις επάλξεις των Πιερίων και μακριά από τη φλεγόμενη όχθη του ποταμού (Σελίδης, 2024).

Δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα αφηγείται ο Γρηγόρης Καλλιανιώτης. Πλατεία Αιανής καλοκαίρι 1943 και το ζώο ανήκε σε καπετάνιο του ΕΛΑΣ. Αφήγηση πρώτη:

«Καθόμουν με ένα Γερμανό επιλοχία έξω από το μαγαζί. Έρχεται μια μαυροφόρα. Είμαι από τη Σαρακίνα, λέει, και οι Γερμανοί με πήραν το γομάρι. [Το] λέω στον επιλοχία κι αυτός φωνάζει τους εργάτες που πότιζαν τα ζώα στο σιντριβάνι, ήταν από τη Σίνδοαυτοί, κι έδωσαν πίσω το γομάρι» (Καλλιανιώτης, 2007).

Στροφή Ροδιανής άνοιξη 1944 με άλογα χωριανών του. Αφήγηση δεύτερη:

«Ήρθε στη Ροδιανή ο Αχιλλέας του Γκούνα με έναν άλλον, δεν τον θυμάμαι, και με λεν ότι οι Παοτζήδες τους πήραν τα άλογα. Λέω στον λóιτναντΜίλες [υπολοχαγό Μίλες], κι αυτός με λέει πάρε τον Μίχελς [λοχία των SS] με τη μοτοσυκλέτα και πάτε πάρτε τα. Κατεβαίνουμε στη στροφή, οι Παοτζήδες έρχονταν από το Χτένι. Μόλις μας είδαν πρότειναν τα όπλα. Τραβάει ο Γερμανός το πιστόλι κι αρχινάει να τους βρίζει. Τα πήραμε τα ζώα πίσω».

Ελάχιστοι μάλλον είχαν τέτοια τύχη να ξαναπάρουν το τετράποδο βίος πίσω. Συνήθως τα συγκεντρωθέντα ζώα τα πωλούσαν στη μαύρη αγορά ή τα μοίραζαν στα πληγέντα από τους αντάρτες χωριά (Ιδιωτική Συλλογή Κοσμά Προκοπίδη –Επαρχιακή Φωνή [Πτολεμαΐδας] 342 (16.2.36).

Προετοιμαζόμενο το ΕΑΜ/ΕΛΑΣ για επίθεση στην Ήπειρο εναντίον του ΕΔΕΣ εξέδωσε την 1η Δεκεμβρίου 1944 αυστηρή διαταγή παρουσίας των τετράποδων και τετράτροχων ορεινών μεταφορικών μέσων στην λαχαναγορά Κοζάνης. Και λίγες μέρες αργότερα νέα εντολή της ΕΤΑ Σερβίων και Κοζάνης για την περισυλλογή αδέσποτων αλόγων. Στην Αιανή ως στάβλος τους ορίστηκε η αυλή της οικογένειας Παπατάτσιου. Λίγες μέρες αργότερα οι αντάρτες του ΕΛΑΣ εξεστράτευσαν με άλογα και μουλάρια ΝΔ προς διάσχιση της Πίνδου (ΑΜΣ Ελιμειακός Κερασιάς, 2004).

3.5. Η Σιάτιστα την περίοδο του Εμφυλίου

Υπήρχε ένα έντονο συναίσθημα μεταξύ των ντόπιων της Σιάτιστας που αντίκεινται στους στόχους του ΚΚΕ για τους σλαβόφωνους της περιοχής. Ο καθηγητής Αναστασιάδης είχε δηλώσει προηγουμένως ότι αποδέχεται την παιδαγωγική θεωρία και αρχές του «Νέου Σχολείου» και επανέλαβε την απόφαση του παιδαγωγικού συνεδρίου της Σιάτιστας που ανέφερε ότι «δεν υπήρχε σλαβομακεδονικό στοιχείο στην

περιοχή της Σιάτιστας». Σε αντίθεση με ό,τι είπαν τα στελέχη του ΚΚΕ, αυτή η άποψη υποστήριζε ότι αυτή η ομάδα ήταν πρωτίστως γλωσσική και όχι εθνική λόγω των προηγούμενων πρακτικών του ελληνικού κράτους. το δυτικό μισό αυτής της περιοχής, μεταξύ Φλώρινας και Καστοριάς. Διακηρύσσοντας την ίδρυση της «δημοκρατικής Μακεδονίας» στις 2 Αυγούστου, μια αντιφασιστική συνέλευση για την απελευθέρωση της Μακεδονίας ήλπιζε ότι αυτό θα ήταν η αφετηρία μιας Δημοκρατίας που θα έφερε κοντά Μακεδόνες από τη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και την Ελλάδα (Τσοπανάκης, 1989).

Στην πραγματικότητα, οι ειδικοί συμφωνούν ότι μετά τη συμφωνία της Καζέρτας, οι Σλάβοι του ΕΛΑΣ τάχθηκαν στο πλευρό των Γιουγκοσλάβων και ότι όταν ο ΕΛΑΣ προσπάθησε να επιστρέψει στην Ελλάδα για να καλλιεργήσει εκεί το αλυτρωτικό του μήνυμα, αντιμετώπισαν αντίσταση. Για να αποτρέψουν τις τυπικές καταγγελίες για προδοσία, οι αξιωματούχοι του ΕΛΑΣ απαγόρευσαν στους οπαδούς του στην ανατολική πλευρά της Μακεδονίας να πολεμήσουν τους Γερμανούς με τα βουλγαρικά τάγματα πιστά στη νέα διοίκηση του Πατριωτικού Μετώπου. Στις 10 Απριλίου 1949, κάτοικοι της Κοζάνης, μια περιοχή στενά συνδεδεμένη με τον ΕΔΕΣ, επαναστάτησαν κατά του ΚΚΕ ως απάντηση στην υπεράσπιση των Ελλήνων κομμουνιστών του δικαιώματος αυτοδιάθεσης των σλαβόφωνων Μακεδόνων (Χατσιούλης, 2012).

Μετά τη στάση του για το Μακεδονικό, η στάση του ΚΚΕ στο θέμα εδραίωσε την αποξένωση της μετριοπαθούς αριστεράς από το κόμμα, που είχε ξεκινήσει με την αυξανόμενη επιρροή των Ελλήνων κομμουνιστών στο ΕΑΜ. Το 1949, οι λόγοι κατά της Γιουγκοσλαβίας ήταν λιγότερο ουσιώδεις λόγω της στάσης του ΚΚΕ και της έντονης ρητορικής των Βουλγάρων, επομένως η ελληνική κυβέρνηση δεν απαιτούσε μια σαφή στρατηγική για το γιουγκοσλαβικό τμήμα του Μακεδονικού Ζητήματος. Τα ίδια άτομα που πρωτοστάτησαν στην αντίσταση κατά των εισβολέων πρωτοστάτησαν και κατά τον Εμφύλιο, με τη βοήθεια του ΕΛΑΣ. Ιδιαίτερα αξιοσημείωτες είναι οι επιθέσεις στο Λιτόχωρο και άλλες σημαντικές νίκες κατά της χωροφυλακής που ηγήθηκε ο Αλέξανδρος Ρόσιος από τη Σιάτιστα ως επικεφαλής των ανταρτών Αυτοάμυνας το φθινόπωρο του 1946. Ο Δημήτρης Χαρισιάδης (Καραϊσκάκης) και ο Θωμάς Βενετσανόπουλος (Κυπαρίσσιος) είναι δύο ακόμη πρώην Σιατιστές που τώρα πολεμούν για τον ΕΛΑΣ και εξαπολύουν επιθέσεις στους στρατιώτες της

χωροφυλακής. Υπό τις διαταγές του Αλέξιου Ρώσιου, οι σίτες του ΕΛΑΣ ξεκίνησαν τον αντάρτικο αγώνα στο όρος Βούρινο τον Μάιο του 1947, μετά τη μετεγκατάσταση των ανταρτών σε ορεινές περιοχές. Η αποστολή της ομάδας ήταν να διατηρήσει ένα δίκτυο πληροφοριών για τον ΕΛΑΣ σε λειτουργία στην εχθρική πόλη της Κοζάνης. Λόγω των κακών συνθηκών διαβίωσής τους, οι αντάρτες αντιμετώπισαν αρκετές προκλήσεις και το μεγάλο πεδίο δράσης ανέδειξε τον σχετικά περιορισμένο αριθμό μελών του ΔΣΕ σε σύγκριση με τον ΕΛΑΣ (Κακούλη, 2022).

Τα πράγματα έγιναν πολύ χειρότερα για τους εγκλωβισμένους τον Σεπτέμβριο του 1949, με την τεράστια εκκένωση των ανταρτών του ΔΣΕ στην Αλβανία. Το να πάνε στο Σινιάτσικο και τα σύνορα ήταν η μόνη τους επιλογή για να φύγουν από εκεί. Η οπτική των σλαβόφωνων για την ιστορική εξέλιξη είναι εξίσου κρίσιμη. Χάνουν την υποστήριξη μεταξύ των Σιατιστιών λόγω των δεσμών τους με το ΚΚΕ και της υπεράσπισης τους για ένα ενωμένο κράτος της Γιουγκοσλαβίας. Αυτό θα οδηγήσει σε μια σειρά από ήττες, όπως αυτές στο Βίτσι και στο Γράμμο (1949), και τελικά, στην έξοδο των ηρώων της Κατοχής στα κομμουνιστικά καθεστώτα, που θα γράψει ένα νέο κεφάλαιο στην ιστορία της περιοχής (Κακούλη, 2022).

Η εφημερίδα «ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ», Νοέμβριος 1997. Στη δεύτερη σελίδα κάτω δεξιά αναφέρεται η δράση του Σιατιστινού στρατιώτη Γ. Τριανταφύλλου. (Πηγή: Ιωάννης Τριανταφύλλου, γιος του).

Εικόνα 5. Εφημερίδα ΦΩΝΗ ΤΟΥ ΑΠΟΚΟΡΩΝΟΥ

3.6. Η εκκένωση της υπαίθρου και η μετεμφυλιακή επιρροή

Η επιστροφή στην κανονικότητα και η βελτίωση των σχέσεων με τους ελληνόφωνους δεν θα μπορούσε να σηματοδοτηθεί μόνο από το δημοψήφισμα, ακόμα κι αν τελικά οι σλαβόφωνοι προσηλυτίστηκαν. Επιπλέον, η άνοδος μιας νέας ένοπλης ομάδας, του ΝΟΦ (Λαϊκό Απελευθερωτικό Μέτωπο στα Ελληνικά), τον Απρίλιο του 1945 για να τους υπερασπιστεί από την επίθεση των διωγμών και οι επακόλουθες

ενέργειές του, μόνο σκληρύνουν την ατμόσφαιρα εναντίον τους. οι εκκλήσεις για εκδίωξή τους από τη χώρα άρχισαν να αποκτούν δυναμική ήδη από το 1946. Η ακόλουθη δήλωση δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Ελληνική Φωνή* της Φλώρινας στις 7/6/1946: «Αυτός ο τόπος δεν θα ειρηνεύσει ποτέ, αν δε ληφθούν γρήγορα και αποτελεσματικά μέτρα». Πλήθος σλαβόφωνων εντάχθηκαν στον ΔΣΕ και συμμετείχαν στον Εμφύλιο Πόλεμο, ο οποίος το μόνο που έκανε ήταν να επιδεινώσει την κατάσταση. Στην 5η Ολομέλεια του ΚΚΕ το 1949, η οργάνωση άλλαξε τη δεδηλωμένη στάση της για τη μακεδονική γλώσσα από «πλήρη ισότητα για τις μειονότητες που ζούσαν στην Ελλάδα» στην αυτοδιάθεση («πλήρη εθνική αποκατάσταση») των σλαβόφωνων (Κολιόπουλος, 1995).

Περίπου 30.000 άνθρωποι, κυρίως σλαβόφωνοι, είχαν εγκαταλείψει τα σπίτια τους μεταξύ Φλώρινας και Καστοριάς μέχρι τη στιγμή που τελείωσε ο Εμφύλιος Πόλεμος τον Αύγουστο του 1949. Πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους κατέληξαν ως πολιτικοί πρόσφυγες στη Γιουγκοσλαβία και σε άλλα έθνη του ανατολικού μπλοκ. Ωστόσο, η μετεγκατάσταση των κατοίκων από τις "ανασφαλείς" ή "ανταρτοκρατούμενες" περιοχές ήταν μια άλλη συνέπεια του Εμφυλίου, που επιβλήθηκε κυρίως από τις κρατικές αρχές. Πάνω από το 10% από τους 700.000 εκτοπισμένους στην Ελλάδα την άνοιξη του 1949 ήταν από τη Δυτική Μακεδονία, η οποία έγινε το επίκεντρο του φαινομένου και συνέχισε να έχει 20.000 εκτοπισμένους μέχρι τον Δεκέμβριο του 1949. Υπήρξε μια αξιοσημείωτη άνοδος στον αστικό και ημιαστικό πληθυσμό στην Απογραφή του 1951 (+25,9% στην Κοζάνη, +14,2% στην Πτολεμαΐδα, +9% στα Γρεβενά) αφού πολλοί από αυτούς τους ανθρώπους δεν επέστρεψαν ποτέ στα αρχικά τους σπίτια και μετακόμισαν στις γειτονικές πόλεις. Οι επαρχίες Καστοριάς (-32%), Φλώρινας (-21,1%) και Γρεβενών (-20,4%) ήταν οι επαρχίες που επλήγησαν περισσότερο, συμβάλλοντας στη μείωση κατά 14,7% του συνολικού πληθυσμού της Δυτικής Μακεδονίας. Μεταξύ 1951 και 1940 σημειώθηκε μέση πτώση 18,8% στα χωριά που προσδιορίστηκαν ως προπύργια της Αποχής του 1946 (ανατολικά της Πτολεμαΐδας, περιοχή Σερβίων- Βελβεντού και Σμόλικα). Τέλος, για τους εκτοπισμένους που κατέληξαν εκτός Δυτικής Μακεδονίας, ιδιαίτερα για όσους αναζήτησαν καταφύγιο στις μεγάλες πόλεις της χώρας (κυρίως Θεσσαλονίκη ή Αθήνα), αυτός ο εκτοπισμός ήταν ουσιαστικά ο ίδιος με την άρνηση του δικαιώματος ψήφου για παρατεταμένη περίοδο (Ανδρέου, Ηλιάδου-Τάχου, 2008).

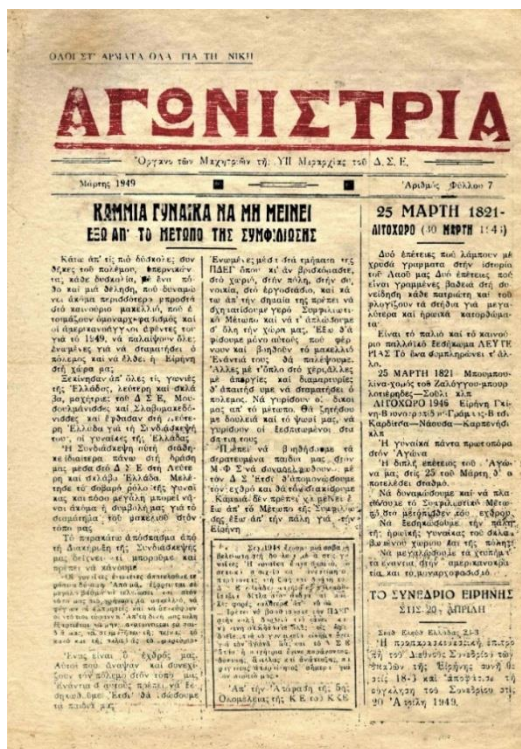
Η σχεδόν ολοκληρωτική εξάλειψη της Αριστεράς από την ύπαιθρο και η (αν και μέτρια) ανάβασή της στη μητρόπολη ήταν δύο προφανείς τρόποι με τους οποίους αυτά τα γεγονότα επηρέασαν τον εκλογικό χάρτη. Το 1951 η ΕΔΑ έλαβε το 20,6% των ψήφων στην Κοζάνη, που ήταν υψηλότερο από τον εθνικό μέσο όρο στα αστικά κέντρα της χώρας (17,5%). Ωστόσο, από τα προπολεμικά οχυρά του Παλλαϊκού Μετώπου τη μεγαλύτερη απήχηση είχε η Σιάτιστα (17,7%), που δεν θεωρούνταν προπύργιο της Αποχής. Ωστόσο, ορισμένες κωμοπόλεις ή πόλεις με αιματική κληρονομιά και υψηλή αποχή το 1946 (Γρεβενά) άρχισαν να παρουσιάζουν σημάδια ανάκαμψης στη δυναμική της ξεκινώντας το 1958. Είναι ενδιαφέρον ότι μετά τις τολμηρές εκλογές του 1961, τα ποσοστά της ΕΔΑ έμοιαζαν να παραμένουν αμετάβλητα στο περιοχές όπου συνδυάστηκε με σημαντική προπολεμική επίδραση (Σέρβια, Ποντοκώμη). Σε ευρύτερη κλίμακα, όμως, οι δημογραφικές αλλαγές που επέφερε ο Εμφύλιος Πόλεμος οδήγησαν τελικά στη μεταφορά της κυριαρχίας της Αριστεράς από τις δυτικές επαρχίες (Καστοριά, Βόιο, Γρεβενά) στις νοτιοανατολικές (Εορδαία, Κοζάνη, Γρεβενά), όπου ήταν πιο επιτυχημένη εκλογικά από το 1958 μέχρι πολύ πρόσφατα. Μεταξύ αυτών, βρίσκουμε το περίπλοκο σύστημα κοινωνικού ελέγχου, τα πολλά κύματα διώξεων που άρχισαν με το έτος εκλογών του 1946 και συνεχίστηκαν στη δεκαετία του 1960 και τη μαζική εισροή αναγκαστικών μεταναστών, πολλοί από τους οποίους κατέληξαν να εργάζονται σε γερμανικά εργοστάσια, κάτι που ήταν ιδιαίτερα καταστροφικό για τη Δυτική Μακεδονία (Κουστένης, Τσιδεμιάδου, 2019).

3.7. Οι γυναίκες στον εμφύλιο

Η συμμετοχή των γυναικών στον ΕΛΑΣ έγινε σε δύο φάσεις. Στην πρώτη, οι γυναίκες πολεμούσαν μεμονωμένα μαζί με τους άνδρες, ενώ στη δεύτερη φάση συγκροτήθηκαν αποκλειστικά γυναικείες διμοιρίες. Αυτή η οργανωτική αλλαγή συντελέστηκε το 1943, όταν εκδόθηκε σχετική διαταγή από το Γενικό Στρατηγείο του ΕΛΑΣ. Η διαδικασία οργάνωσης των γυναικείων διμοιριών ολοκληρώθηκε σταδιακά και μέχρι το καλοκαίρι του 1944 οι διμοιρίες λειτουργούσαν σε ορισμένα συντάγματα και τάγματα του ΕΛΑΣ. Η συμμετοχή των γυναικών στον ΔΣΕ είχε διαφορετική δυναμική. Οι γυναίκες που εντάχθηκαν στον ΔΣΕ διακρίνονταν σε εθελόντριες και επιστρατευμένες, με τις επιστρατευμένες να αποτελούν την πλειοψηφία. Η στρατολόγηση των γυναικών στο ΔΣΕ δεν γινόταν πάντα οικειοθελώς, αλλά συχνά

κάτω από τις συνθήκες αναγκαστικής επιστράτευσης που επικρατούσαν λόγω των αναγκών του πολέμου. Η μαζική συμμετοχή των γυναικών στο ΔΣΕ, ιδιαίτερα από το 1948 και μετά, οδήγησε στη συγκρότηση μικτών τμημάτων που πολεμούσαν μαζί με τους άνδρες, σε αντίθεση με την οργανωτική διάρθρωση του ΕΛΑΣ, όπου υπήρχαν ξεχωριστές γυναικείες ομάδες (Παπαϊωάννου, 2020).

Στην Κοζάνη και τη Δυτική Μακεδονία, όπου η συμμετοχή των γυναικών στον ΕΛΑΣ και τον ΔΣΕ υπήρξε ιδιαίτερα έντονη, δημιουργήθηκαν γυναικείες διμοιρίες. Η Κοζάνη, ούσα στην καρδιά των εξελίξεων, αποτέλεσε σημαντικό κέντρο των αντάρτικων δράσεων, με τις γυναίκες της περιοχής να παίζουν καθοριστικό ρόλο στις επιχειρήσεις. Αναφέρεται συγκεκριμένα η συμμετοχή της Λίζας Θεοδωρίδου από την Κοζάνη, η οποία υπηρέτησε ως διοικήτρια της γυναικείας διμοιρίας της Χ Μεραρχίας του ΕΛΑΣ. Η Θεοδωρίδου, σε συνέντευξή της, σημείωσε ότι οι γυναίκες του ΕΛΑΣ είχαν τη δική τους «φωτιά» και ότι η συμμετοχή τους ήταν απαραίτητη, καθώς δεν μπορούσαν να παραμείνουν εκτός του αγώνα. Επιπλέον, στον Πεντάλοφο έλαβε χώρα η κατάταξη των γυναικών στην εν λόγω διμοιρία, τονίζοντας τη στρατηγική σημασία της περιοχής για τον αντάρτικο στρατό. Ο Πεντάλοφος, ένα ορεινό χωριό της Δυτικής Μακεδονίας, υπήρξε βάση επιχειρήσεων του ΕΛΑΣ και αργότερα του ΔΣΕ, προσφέροντας καταφύγιο και υποστήριξη στους αντάρτες, τόσο στους άνδρες όσο και στις γυναίκες (Ερευνών, Ε. Ι. Ε. Ι. Ν. & Ερευνών, Ε. Ι. Ε. Ι. Β., 2008).

Εικόνα 6. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΑΓΩΝΙΣΤΡΙΑ

Η ένταξη των γυναικών στον αντάρτικο στρατό συνοδευόταν από προκλήσεις, ιδιαίτερα λόγω των κοινωνικών προκαταλήψεων της εποχής, που αφορούσαν τον ρόλο της γυναίκας. Παρά τις αντιστάσεις, οι γυναίκες απέδειξαν τις ικανότητές τους στη μάχη, με τη συμμετοχή τους να είναι σημαντική για την εξέλιξη του πολέμου. Στη διάρκεια του Εμφυλίου, ο αριθμός των γυναικών στον ΔΣΕ αυξήθηκε κατακόρυφα. Το καλοκαίρι του 1948 οι γυναίκες αποτελούσαν περίπου το 9% των στρατευμένων δυνάμεων, αλλά μέχρι το τέλος του χρόνου το ποσοστό αυτό είχε φτάσει στο 15%. Το 1949, κατά τη διάρκεια των τελικών μαχών, οι γυναίκες αντιστοιχούσαν στο 22% έως 29% των στρατευμένων δυνάμεων του ΔΣΕ. Παράλληλα με τη συμμετοχή τους στις ένοπλες επιχειρήσεις, οι γυναίκες στον ΔΣΕ ανέλαβαν και βοηθητικούς ρόλους, όπως στην υγειονομική περίθαλψη, την επιμελητεία και τη διαχείριση των ανεφοδιασμών. Παρότι οι θέσεις αυτές θεωρούνταν υποτιμημένες σε σχέση με τη μαχητική υπηρεσία, οι γυναίκες κατάφεραν να αποδείξουν την αξία τους και σε αυτούς τους τομείς. Στη Μονάδα Εφοδιασμού του Γράμμου, το καλοκαίρι του 1949, οι γυναίκες αποτελούσαν το 40% του συνολικού προσωπικού. Η παρουσία των γυναικών στον ΔΣΕ δεν περιορίστηκε μόνο σε απλούς μαχητικούς ή βοηθητικούς ρόλους, αλλά πολλές από αυτές ανέλαβαν και ηγετικές θέσεις. Συνολικά, στον ΔΣΕ καταγράφηκαν 476

αξιωματικές, με τις περισσότερες να έχουν το βαθμό του Ανθυπολοχαγού, ενώ μόνο μία γυναίκα αναφέρεται ότι έφτασε μέχρι τον βαθμό του Ταγματάρχη (Μπαρτζιώτα - Μπέικου, 1949).

Εικόνα 12. Το πρώτο πανελλαδικό συνέδριο γυναικών (Εφημερίδα Ελευθερη Ελλάδα, 1946)

Εικόνα 13. Αντάρτες και αντάρτισσες (Εφημερίδα Ελευθερη Ελλάδα, 1947)

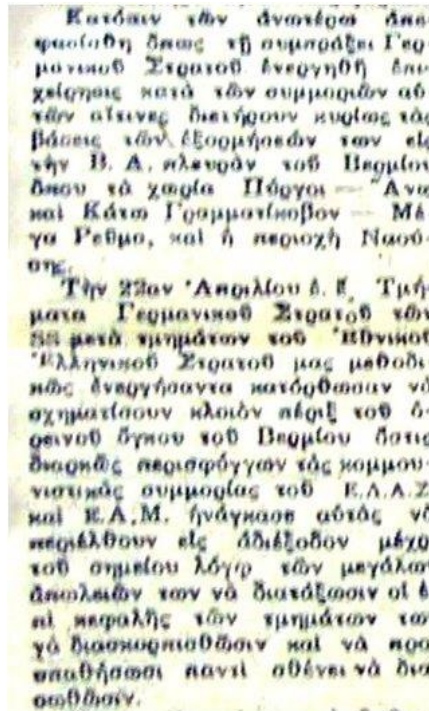
3.8. Η εφημερίδα Πατρίς και η καταστροφή της Ερμακιάς και των Πύργων

Η εφημερίδα *Πατρίς* εκδόθηκε με γερμανικά έξοδα στην Κοζάνη και ξεκίνησε στις 21 Μαΐου 1944. Η εφημερίδα, υπό τη διεύθυνση μιας πολιτικοστρατιωτικής επιτροπής, είχε τον τίτλο «Δεκαμηνιαίος Αντικομμουνιστικός Αγώνας των Εθνικών και Σοσιαλιστικών Αρχών. Επίσημο όργανο της του Εθνικού Στρατού (Ε.Ε.Σ.)». Το πρώτο φύλο της εφημερίδας εντόπισε ο Νίκος Χατζηδημητράκος στο Αρχαιολογικό Μουσείο Κοζάνης. Στις 22 Απριλίου 1944, ο γερμανικός στρατός των SS και ο Ελληνικός Εθνικός Στρατός κατάφεραν να δημιουργήσουν κλοιό γύρω από το Βέρμιο,

διαλύοντας τους αντάρτες του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ, προκαλώντας μεγάλες απώλειες. Ο στρατιωτικός κλοιός, στον οποίο αναφέρεται η εφημερίδα δεν είναι άλλος από το γνωστό σχέδιο «Falke» που αργότερα μετονομάστηκε «Maigewitter». Η επιχείρηση αυτή οδήγησε στο ολοκαύτωμα της Ερμακιάς, του Πύργου και του Μεσοβούνου και στη δημιουργία στρατοπέδου συγκέντρωσης αιχμαλώτων πολέμου στην Πτολεμαΐδα. Οι Γερμανοί βοηθήθηκαν από τους άνδρες του Μιχαήλ Αγά στην επιχείρηση, συμπεριλαμβανομένης της κλοπής πολύτιμων αντικειμένων, των βιασμών γυναικών, της δολοφονίας αθώων, της καύσης σπιτιών μαρτύρων και της μεταφοράς και φύλαξης κρατουμένων στο χάνι της Δέσποινας (Σουχάμβαλη, 2020).

Εικόνα 14. Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας που εντόπισε στα ΓΑΚ Κοζάνης ο ερευνητής Νίκος Χατζηδημητράκος

Εικόνα 15. Απόσπασμα της εφημερίδας όπου ανακοινώνεται ὅ,τι στις 22 Ἀπριλίου 1944 τμήματα του Γερμανικοῦ στρατοῦ των SS μαζί με τμήματα του Ἐθνικοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐνεργώντας με μεθοδικότητα κατόρθωσαν να δημιουργήσουν κλοιὸ γύρω ἀπὸ το Βέρμιο και να διασκορπίσουν τις ομάδες των ανταρτῶν του ΕΛΑΣ και του ΕΑΜ που βρισκόταν ἐκεῖ, ἐπιφέροντας τους μεγάλες ἀπώλειες

3.9. Η ἰδρυση της εφημερίδας *ἘΝΩΣΙΣ*

Στις 25 Ἰουνίου 1950, ἡ Κοζάνη, μια πόλη με 17.000 κατοίκους, γνώρισε ἕνα σημαντικό γεγονός ὅταν ανακοινώθηκε ἡ ἔκδοση μιας νέας εφημερίδας, ἡ *Ἐνωσις*. Ἡ εφημερίδα, ἡ οποία ἦταν ἀπάντηση στις δύο εβδομαδιαίες εφημερίδες «Ἑλληνική Μακεδονία» και «Δυτική Μακεδονία», κυκλοφόρησε το πρώτο ἐξάμηνο του 1950. Ἡ χρονική στιγμή της *Ἐνωσις* ἐπιλέχθηκε καθὼς ἦταν μια κρίσιμη στιγμή για την Κοζάνη. Ἡ χώρα προσπαθοῦσε να ἀνασυνταχθεῖ μετὰ ἀπὸ μια καταστροφική δεκαετία ἐχθροπραξιῶν και ἐμπόλεμης κατάστασης. Ἡ παρουσία της εφημερίδας στη δημόσια ζωὴ της χώρας ἦταν ιδιαίτερα σημαντική αὐτὴν περίοδο, καθὼς ἡ χώρα χρειαζόταν καθαρὰ μυαλά, υγιεῖς σκέψεις, ὀρθολογικές φωνές, συντονισμένες και γρήγορες ἀποφάσεις για την επανεκκίνηση του τοπικοῦ και κρατικοῦ μηχανισμοῦ. Το τελευταίο φύλλο της *Ἐνωσις* κυκλοφόρησε ἀπὸ τις ἐκδόσεις Δημ. Ἀβάνια στις 19 Σεπτεμβρίου 1965. Ἡ *Ἐνωσις* ἦταν μια ἀπὸ τις δυνατές «φωνές» που ἄρχισαν να ἀκούγονται ἀπὸ

τον Ιούνιο του 1950 και μετά, συμβάλλοντας στην επίλυση των περισσότερων προβλημάτων της χώρας (Χρόνος, 2024).

Εικόνα16. Εφημερίδα ΕΝΩΣΙΣ

3.10. Η υποδοχή του βασιλιά Παύλου στη Φλώρινα – Σεπτέμβριος 1947

Στις 25 Σεπτεμβρίου 1947, ο βασιλιάς Παύλος Α' επισκέφτηκε τη Φλώρινα, κατά τη διάρκεια του δεύτερου έτους του φονικού εμφυλίου πολέμου. Είχε τοποθετηθεί στον θρόνο του Βασιλείου της Ελλάδας μόλις μετά τον αιφνίδιο θάνατο του αδελφού του Γεωργίου Β' την 1η Απριλίου 1947. Η επίσκεψη συνέπεσε με την έγκριση του «Σχεδίου Λίμνες» από την 3η ολομέλεια της ΚΕ του ΚΚΕ στην Πρέσπα 11-12 Σεπτεμβρίου. Η εφημερίδα *Ελληνική Φωνή* ανέφερε ότι ο Βασιλιάς, συνοδευόμενος από διάφορους αξιωματούχους, έφτασε αεροπορικά από τη Λάρισα. Τον υποδέχθηκαν ο Νομάρχης, ο Επιτελάρχης της 15ης Μεραρχίας, ο Ταξίαρχος Δ.Χ., ο Επιτελάρχης της Ταξιαρχίας και ο Αρχηγός του Επιτελείου Ταξιαρχίας. Τον Βασιλιά υποδέχθηκαν ο Δήμαρχος, το Δημοτικό Συμβούλιο, οι βουλευτές Σπυρόπουλος και Τζόρτζης και ο ιερατικός επίτροπος Παπαδράμης. Στη συνέχεια επιθεώρησε στρατιωτική μονάδα στην κεντρική πλατεία, το Στρατιωτικό Νοσοκομείο και τα

κλιμάκια σε φυλάκια έξω από την πόλη, ιδιαίτερα τη Διμοιρία Καλλινίκης και το φυλάκιο Νίκης. Στη Λέσχη Δημοσίων Υπαλλήλων παρατέθηκε γεύμα προς τιμήν του Βασιλιά και της συνοδείας του πριν αναχωρήσουν με αεροπλάνο για την Κοζάνη (Floriniotika, 2022).

Εικόνα 17. Φωνή της Φλωρίνης 1947

3.11. Οι χριστιανικές εφημερίδες κατά τον εμφύλιο

Κατά τη διάρκεια του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου (1946-1949), οι χριστιανικές εφημερίδες είχαν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης και στη στήριξη των πολιτικών και κοινωνικών απόψεων που ευθυγραμμίζονταν με τις χριστιανικές αξίες. Στην πλειονότητά τους, αυτές οι εφημερίδες υποστήριζαν την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης και εναντιώνονταν στον κομμουνισμό, τον οποίο θεωρούσαν απειλή για την εκκλησία και τις παραδοσιακές χριστιανικές αρχές. Η Ορθόδοξη Εκκλησία είχε κεντρικό ρόλο στην κοινωνία και στις εφημερίδες αυτές. Υποστήριζαν τη διατήρηση της θρησκευτικής παράδοσης ως αντίβαρο στην αθεΐα που συχνά συνδεόταν με τον κομμουνισμό. Πολλές από αυτές τις εφημερίδες ήταν έντονα αντικομμουνιστικές και παρουσίαζαν την κομμουνιστική απειλή ως καταστροφική για την ηθική τάξη και τις οικογενειακές αξίες, που ήταν στενά συνδεδεμένες με την

ορθόδοξη πίστη. Συνδύαζαν το χριστιανικό ήθος με τον πατριωτισμό, παρουσιάζοντας τον αγώνα κατά των κομμουνιστών ως έναν αγώνα για την υπεράσπιση του έθνους και της πίστης. Παρείχαν ηθικές κατευθύνσεις στο λαό, τονίζοντας την ανάγκη για πίστη στο Θεό και στους θεσμούς του κράτους, προβάλλοντας το μήνυμα της ενότητας απέναντι στην κομμουνιστική απειλή. Σε μια εποχή μεγάλης διαίρεσης και συγκρούσεων, οι χριστιανικές εφημερίδες καλούσαν συχνά σε ειρήνη και ενότητα, πάντα όμως υπό την προϋπόθεση της επικράτησης του εθνικού στρατού και της προστασίας των χριστιανικών αξιών. Με την ευρύτερη έννοια, οι χριστιανικές εφημερίδες εκείνης της περιόδου επιχείρησαν να ενδυναμώσουν την πίστη και τις παραδοσιακές αξίες, ενώ παράλληλα επιδίωξαν να ενισχύσουν την υποστήριξη προς τις κυβερνητικές δυνάμεις στον εμφύλιο πόλεμο, αντιπαραθέτοντας τον κομμουνισμό ως εχθρό της θρησκείας και του έθνους (Τζαβάρια, 2010).

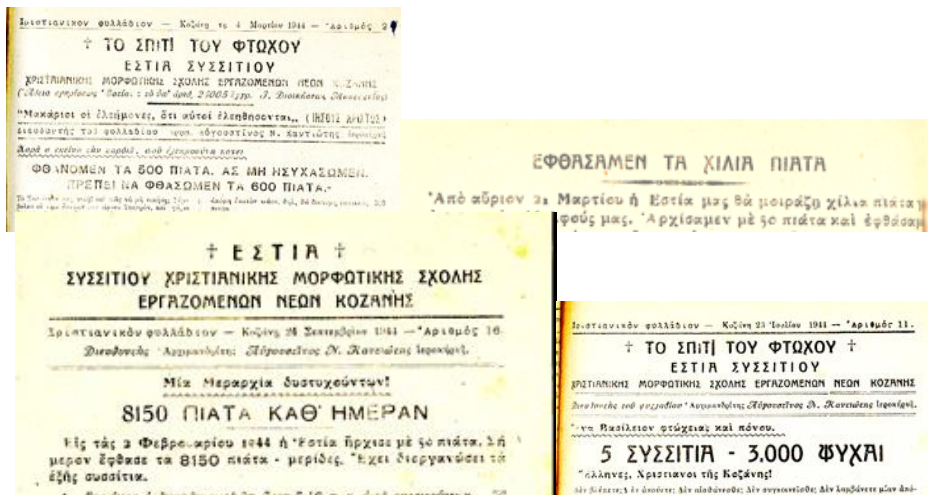
Εικόνα 18. Εφημερίδα ΕΜΠΡΟΣ 1948

Εικόνα 19. Εφημερίδα ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΣΠΙΘΑ 1949 (ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΥΠΟ ΟΜΑΔΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΝΕΩΝ ΚΟΖΑΝΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΝΕΜΕΤΑΙ ΔΩΡΕΑΝ)

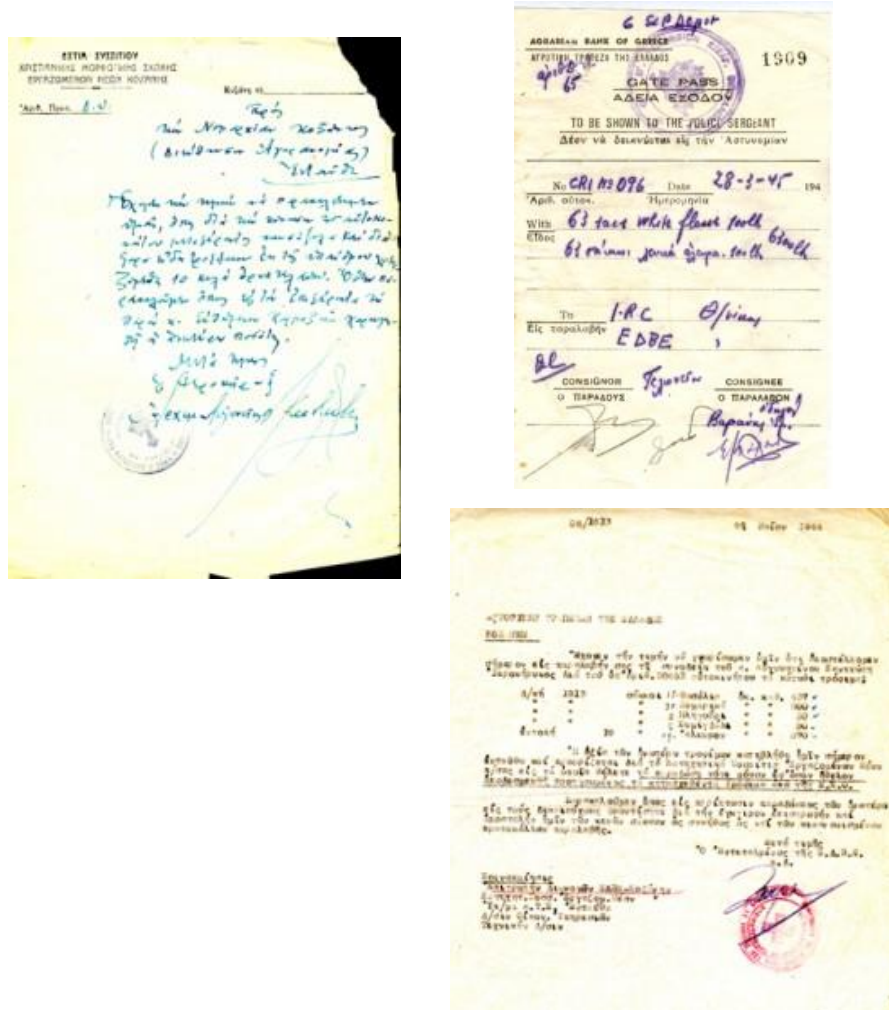
Εικόνα 20. Εφημερίδα ΕΝΩΣΙΣ 1950

Εικόνα 21. ΕΣΤΙΑ & ΤΟ ΣΠΙΤΙ ΤΟΥ ΦΤΩΧΟΥ

Τα πύρινα λόγια, το γραπτό κήρυγμα και το ιερό παράδειγμα του Αυγουστίνου ήταν οι κύριοι παράγοντες που δημιούργησαν το θαύμα του Οίκου των Φτωχών στην Κοζάνη επί Κατοχής. Η Εστία του π. Ο Αυγουστίνος έφτασε τα 8.150 γεύματα καθημερινά, μαζεύοντας υλικά και ξύλα για αυτά τα γεύματα. Ο π. Ο Κωνσταντίνος Γαζής, σε τραπεζικό μνημόσυνο, εξήρε το έργο του π. Αυγουστίνου, που έσωσε κόσμο και κοσμάκη από πολλά θύματα. Ο Ερυθρός Σταυρός με επικεφαλής τον π. Ο Αυγουστίνος Καντιώτης, ήταν φίλος της Εστίας του Ερυθρού Σταυρού, βλέποντας το φιλανθρωπικό έργο της Εστίας στην Κοζάνη και την ανιδιοτέλεια των μελών της. Ο κ. Βέγκερ, εκπρόσωπος της Ελβετίας, επισκέφτηκε την Εστία κατά τη διανομή φαγητού και εξέφρασε τη θερμή υποστήριξή του στην Εστία. Αναφέρθηκε επίσης στην παρουσία εκκλησίας στην Εστία και εξέφρασε ευγνωμοσύνη προς την Εστία εκ μέρους των φροντιστών φτωχών. Στις 13 Αυγούστου 1944, το *ΣΠΙΤΙ ΤΩΝ ΦΤΩΧΩΝ* δημοσίευσε μια έκθεση για 200 ασθενείς, μεταξύ των οποίων νέοι και παιδιά, που δείχνει τους πρόδρομους της αχαλίνωτης νόσου της φθίσης. Ο Δ. Ε. Σταύρος ίδρυσε το δικό του παράρτημα στη Θεσσαλονίκη για την προστασία της νεολαίας και η Εστία, χάρη στο ειδικό μνημόσυνο του ιεροκήρυκα της στον μεγάλο φιλέλληνα κ. Βέγκερ, κατάφερε να λειτουργήσει κέντρο προστασίας νέων στην Κοζάνη με προσωπική ευθύνη του ιεροκήρυκα. Ο π. Αυγουστίνος συνόδευε πάντα τις αποστολές τροφίμων του Ερυθρού Σταυρού από τη Θεσσαλονίκη, με προορισμό την Κοζάνη. Αυτό το θαύμα είναι μια απόδειξη της δύναμης του π. Αυγουστίνου και του Ερυθρού Σταυρού στην

παροχή βοήθειας σε όσους είχαν ανάγκη την περίοδο της Κατοχής (Καπλάνογλου, 2003).

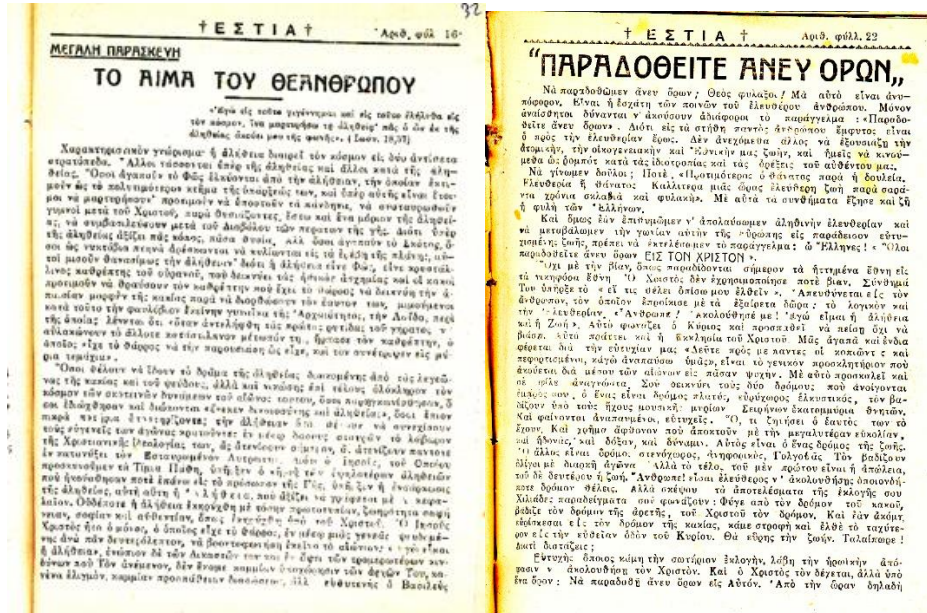

Εικόνα 22. Έγγραφο του Ερυθρού Σταυρού, που συνόδευαν τις αποστολές

Σε κείμενο στην εφημερίδα *ΕΣΤΙΑ*, ο Αυγουστίνος Καντιώτης αναφέρει «*Ηρθε σήμερα κάποιος από την Κοζάνη. Ήτο μικρό παιδί τότε και ενθυμείτο λεπτομέρειες της ζωής μας. Υπήρχε μεγάλη αγωνία τότε. Υπήρχε τόσο μεγάλη πείνα, που τα μικρά πτωχά παιδιά ερχόταν εκεί στο προαύλιο της Εστίας – Εστία Συσσιτίων, έτσι το ονόμασε ο Δήμος, τιμής ένεκεν – και τα έβλεπες σκυμμένα κάτω, σάλιωναν τα δάκτυλά τους και μάζευαν τα ψίχουλα από τα τραπέζια. Τέτοια μεγάλη πείνα υπήρχε. Ενώ τώρα βλέπετε έχουν όλα τ' αγαθά της γης. Σαρανταπέντε χρόνια πέρασαν, και είχα πει τότε το εξής, το οποίο κατόπιν το βρήκα στον Χρυσόστομο. Είπα: Αν είχα την εξουσία, θα σας υποχρέωνα όλους, με συμφωνητικό, να έχουμε ένα συσσίτιο όλοι μας. Πλην των ασθενών που θα πει ο γιατρός ότι έχουν ανάγκη ιδιαίτερας περιποιήσεως και ορισμένων άλλων περιπτώσεων,*

όλοι οι άλλοι θα έχωμεν κοινό συσσίτιο... όλοι ανεξαιρέτως. Θα έχωμεν ρούχα και υποδήματα τα ίδια. Εγώ σας υπόσχομαι ότι 3 χρόνια θα ζήσωμε θαυμάσια εδώ στην Κοζάνη. Τώρα ο ένας τρώει με δέκα στόματα και ο άλλος δεν έχει να φάει. Το σύστημα το κομμουνιστικό – κομμούν θα πει κοινωνία – αλλά ο κομμουνισμός ήταν εκφυλισμός της κοινωνίας. Θέλησαν να κάνουν κοινωνία χωρίς Θεό και την φτιάζανε χωρίς Θεό, και τώρα ομολογεί ο Γκορμπατζώφ, ο οποίος πήρε πλειοψηφία ότι «εναυαγήσαμε ο κομμουνισμός», καθ' ον χρόνο εδώ ένας δικός μας κομμουνιστής, λέει... «Εγώ τον Λέλιν τον έχω σαν εικόνη». Κοινωνία λοιπόν, κοινωνία Θεού. Ο Χρυσόστομος λέει... «Εάν θα ζήσω θα πραγματοποιήσω το όνειρο αυτό. Θα δημιουργήσω μια κοινωνία τέτοια, που θα εξυπηρετεί όλες τις πραγματικές και φυσικές ανάγκες του ανθρώπου». Διότι τώρα δημιουργήθηκε ένας κόσμος περιττών αναγκών. Πρώτα τα επαγγέλματα της ανθρωπότητας ήταν δύο... ήταν ο γεωργός και ο βοσκός. Αυτά τα επαγγέλματα, δυστυχώς, σβήσανε σε μια τεχνουργό εποχή. Εάν είσαι ασκητής βλέπεις τα πράγματα διαφορετικά. Οι ασκηταί φτάσανε 105 ετών. Ζήσανε έτη πολλά, με την άσκηση και χωρίς να έχουν τα αναγκαία. Και εγώ τώρα, εάν έφτασα στα 85 έτη το οφείλω στην έλλειψη παλαιότερα φαγητού. Εάν κοιτάξετε το βιβλίο «Αντίσταση της Αγάπης», ήμουν κάτισχνος, κολυμπούσαν τα ράσα επάνω μου... δεν είχα τότε συσσίτιο. Τραγικά ημέραι Η Εστία των συσσιτίων ήτο θαύμα, το οποίο επετέλεσεν η αγάπη των κατοίκων της πόλεως. Αλλά φεύ! Εναντίον της Εστίας ξεσηκώθη θύελλα παθών. Θλιβερά ιστορία, ανάξια μνημονεύσεως. Τούτο μόνον λέγομεν ότι ο ιεροκήρυξ διέτρεξε τον έσχατον των κινδύνων. Ισχυροί της ημέρας μας κατεδίωξαν απηνώς, μας κατεβίβασαν εκ του άμβωνος. Αλλ' ο ευγενής λαός της πόλεως ηγέρθη ως ένας άνθρωπος, και ο ιεροκήρυξ επανήλθε εις τα καθήκοντά του. Περάσαμε τραγικάς ημέρας. Εζήσαμεν το αποστολικό «Καθ' ημέραν αποθνήσκω» (Α' Κορ. 15,31). Το πώς εσώθημεν αποτελεί θαύμα, το οποίο αποδίδομεν εις τον άγιον Νικόλαον. Ουδέποτε θα λησμονήσω μιαν φοβεράν νύκτα, κατά την οποία εκινδύνευα να συλληφθώ και να εκτελεσθώ. Αλλ' εσώθην, διότι ευσεβής κάτοικος της πόλεως, αψηφώντας κάθε κίνδυνο, με ειδοποίησε να εγκαταλείψω την οικίαν εις την οποία διέμενα. Ο γενναίος αυτός άνθρωπος ζει σήμερον εις βαθύτατον γήρας. Πλησιάζει τα 100. Και ασφαλώς ευρίσκεται κατά την ώρα αυτή εν μέσω του εκκλησιάσματος χαίρων και αγαλλόμενος. Της αγάπης αυτού ως και τόσων άλλων εκλεκτών τέκνων της Κοζάνης, οι οποίοι ποικιλοτρόπως με εβοήθησαν εις το έργον, μνησθείη Κύριος ο Θεός».

Τα φύλλα της *Εστίας* τυπώνονταν και κυκλοφορούσαν στην Κοζάνη το 1945, ενώ ο π. Αυγουστίνος βρισκόταν στα Γρεβενά. Μετέπειτα, η εφημερίδα μετονομάστηκε σε *Χριστιανική Σπίθα*.

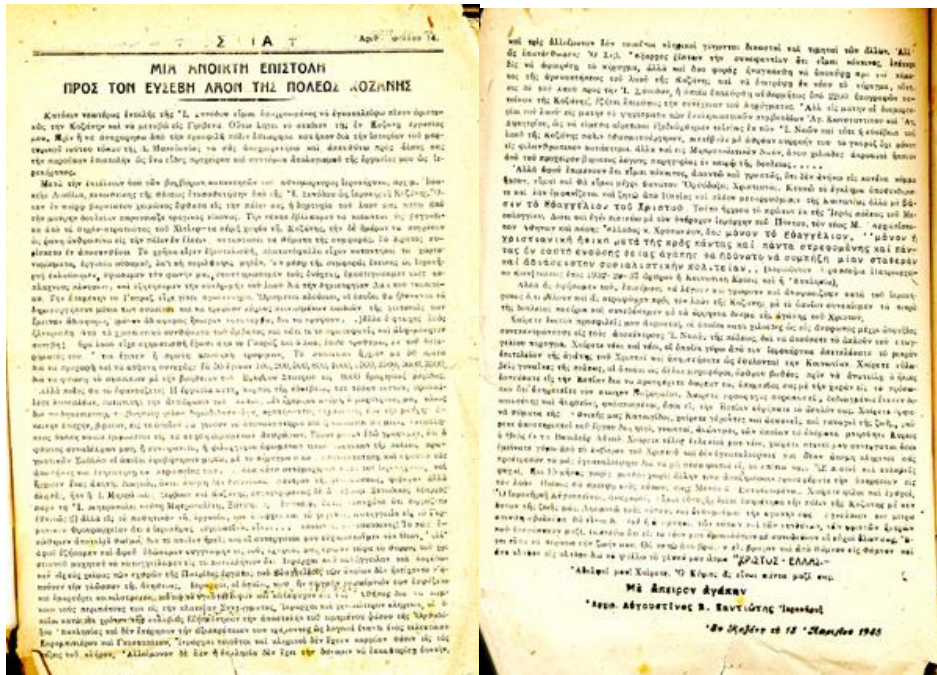
Εικόνα 23. *ΕΣΤΙΑ* & *ΣΠΙΘΑ*

Με μια ανοικτή επιστολή προς τον ευσεβή λαόν της πόλεως Κοζάνης, ο π. Αυγουστίνος εξηγεί στην εφημερίδα *ΕΣΤΙΑ* την αποχώρησή του από την Κοζάνη και τη μετάβασή του στα Γρεβενά. «Κατόπιν νεωτέρας εντολής της Ι. Συνόδου είμαι υποχρεωμένος να εγκαταλείψω πλέον οριστικώς την Κοζάνη και να μεταβώ εις Γρεβενά. Ούτω λήγει το στάδιον της εν Κοζάνη εργασίας μου. Πριν η αναχωρήσω από την προσφιλή πόλιν, θεώρησα καθήκον δια την ιστορίαν του μαρτυρικού τούτου τόπου της Δ. Μακεδονίας να σας αποχαιρετήσω. Και απευθύνω προς όλους σας την παρούσαν επιστολήν, ως ένα είδος προχείρου και συντόμου απολογισμού της εργασίας μου ως ιεροκήρυκος. Μετά την εκτέλεσιν υπό των βαρβάρων κατακτητών του εθνομάρτηρος ιεροκήρυκος αρχμ. Ιωακείμ Λιούλια, κενωθείσης της θέσεως ετοποθετήθη υπό της Ι. Συνόδου ως ιεροκήρυξ Κοζάνης. Όταν εν καιρώ βαρυντάτου χειμώνος έφθασα εις την πόλιν σας, η δυστοχία του λαού μας κάτω από την μαύρην δουλείαν παρουσίαζε τραγικάς

εικόνας. Την νύκτα εβλέπαμεν να καίονται ως βεγγαλικά από τα θηρία – στρατιώτας του Χίτλερ – τα περίξ χωριά της Κοζάνης, την δε ημέραν να συρρέουν ως ράκη ανθρώπινα εις την πόλιν εν ελεεινή καταστάσει τα θύματα της συμφοράς. Το Κράτος ευρίσκετο εν αποσυνθέσει. Το χρήμα είχεν εξευτελισθή, πλατανόφυλλα είχαν κατανήσει τα χαρτονομίσματα, εργασία ουδαμού, λαϊκή περίθαλψις μηδέν. Εν μέσω της συμφοράς εκείνης ως ιεροκήρυξ εκλαύσαμεν, υψώσαμεν την φωνήν μας, εκαυτηριάσαμεν τους ενόχους, εμαστιγώσαμεν τους ασπλάχνους πλουσίους, και εξητήσαμεν την συνδρομήν του λαού δια την δημιουργίαν λαϊκού συσσιτίου. Την επομένην το γκαράζ είχε γίνει προσκύνημα. Ωρισμένοι πλούσιοι, οι οποίοι θα ηδύναντο να δημιουργήσουν μόνοι των συσσίτια και να τρέφουν λόχους πεινασμένων παιδιών της γειτονιάς των, έμειναν αδιάφοροι (Μόνον αδιάφοροι; Ηνοιγαν κατακόμβας, δια να κρύψουν...). Αλλά ο πτωχός λαός ηλεκτρίσθη από τα χριστιανικά συνθήματα του άμβωνος και κάτι τι το πρωτοφανές και αλησμόνητον συνέβη: ουρά λαού είχε σχηματισθή έξω από το γκαράζ και ο λαός έδιδε προθύμως εκ του υστερήματός του. Έτσι έγινε η πρώτη αποθήκη τροφίμων. Το συσσιτίον ήρχισε με 50 πιάτα, δια να προχωρή και να αυξάνη συνεχώς. Τα 50 έγιναν 100, 200, 500, 800, 1000, 1500, 2500, 3000, 3500, δια να φθάση το συσσίτιον με την βοήθειαν του ερυθρού σταυρού εις 8000 ημερισίας μερίδας. Αλλά ποιος θα εφαντάζετο; Η εργασία αυτή, καρπός της ευσέβειας του τόπου τούτου, προκάλεσε λυσσαλέαν, σατανικήν την αντίδρασιν του κακού. Δεν ηρέμησε, ακόμη ο μαρτυρικός μας τόπος δια να δημοσιεύσω, την βοήθεια του φίλου δημοδιδασκάλου, κρατήσαντος σημειώσεις από την μαύρην εκείνην εποχήν, βιβλίον, εις το οποίον θα γίνουν τα αποκαλυπτήρια και η κοινωνία θα μείνει κατάπληκτος, οπόση κακία εμφωλεύει εις τα στήθη ωρισμένων ανθρώπων. Τόσον μόνον εδώ γράφωμεν, ότι ο φθόνος συναδέλφων μου, η συκοφαντία, η φιλαργυρία ωρισμένων τινών πλουσίων της πόλεως, πραγματκών Σαϋλόκ, οι οποίοι εφοβήθησαν μήπως με το κήρυγμα ο λαός επαναστατήση και θραύση τας αποθήκας και λεηλατήση τας περιουσίας των..., όλα αυτά συνεμάχησαν κατά του ιεροκήρυκος και ήρχισεν ένας απηνής διωγμός, όστις ακόμη δεν τελείωσε. Κεντρικόν της αντιδράσεως, φοβερόν αλλά αληθές, ήτο η ι. Μητρόπολις Σερβίων και Κοζάνης, συγκεκριμένως δε ο Σεβασμιώτατος Συνοδικός έξαρχος παρά τη Ι. Μητροπόλει ταύτη Μητροπολίτης Ξάνθης κ. Ιωακείμ, όστις εκαυχάτω ότι ειργάζετω εθνικώς(!), αλλ' εις το παθητικόν της εργασίας του υπάρχει και το γεγονός: Κατήγγειλεν εις το Γερμανικόν Φρουραρχείον, ότι ο ιερικήρυξ Αυγουστίνος είναι... κόκκινος, κατακόκκινος! Το πώς εσώθημεν αποτελεί θαύμα, δια το οποίον ημείς και οι συνεργάται μου ευχαριστούμεν τον Θεόν. Αλλ' αφού εξήσαμεν και αφού εδώσαμεν συγγνώμην εις τους εχθρούς μας, έχομεν τώρα το θάρρος

του χριστιανού μαχητού να καταγγείλωμεν εις το πενελλήνιον ότι ιεράρχαι, που κατήγγειλαν και παρέδωκαν εις τας χείρας των εχθρών της πατρίδος εργάτας του ευαγγελίου, των οποίων δεν ηνείχοντο να ακούουν την γλώσσαν της αληθείας ιεράρχαι, οι οποίοι, καθ' ήν στιγμήν το ποίμνιόν των εσφάζετο και εμαρτύρει ποικιλοτρόπως, αυτοί το εγκατέλειψαν και κατέφυγαν εις τας Αθήνας δια να κάμνουν τους περιπάτους των εις την πλατείαν Συντάγματος, ιεράρχαι και γενικότερον κληρικοί, οι οποίοι κατά τον χρόνον της σκλαβιάς ελησμόνησαν την αποστολήν του τιμημένου ράσου της Ορθοδόξου Εκκλησίας και δεν ετήρησαν την αξιοπρέπειάν των, τρέμοντες ως λαγωοί έναντι ενός τελευταίου καραμπινιέρου και γκεσταπίτου, ιεράρχαι και κληρικοί τοιούτοι δεν έχουν καμίαν θέσιν εις τας τάξεις του κλήρου. Αλοίμονον δε εάν η εκκλησία δεν έχη την δύναμιν να εκκαθαρίση εαυτήν, και τρεις αλοίμονον εάν τοιούτοι κληρικοί γίνωνται δικασταί και τιμηταί των άλλων. Αλλ' ας επανέλθωμεν. Ο Σεβ. Έξαρχος, ρίπτων την συκοφαντίαν ότι είμαι κόκκινος, επέτυχε δις να αφαιρέση το κήρυγμα, αλλά και δυο φορές ηναγκάσθη να υποκύψη προ του κύμματος της αγανακτήσεως του λαού της Κοζάνης και επιτρέψη εκ νέου το κήρυγμα. Αίτησις δε του λαού, προς την Ι. Σύνοδον, η οποία εκαλύφθη αυθορμήτως υπό 2200 υπογραφών κατοίκων της Κοζάνης, εζήτει επιμόνως την συνέχειαν του κηρύγματος. Αλλ' ης μάτην αι διαμαρτυρίαι του λαού, εις μάτην τα ψηφίσματα των εκκλησιαστικών συμβουλίων Αγ. Κωνσταντίνου και Αγ. Δημητρίου, ως να ήμεθα αιρετικοί, εξεδιώχθημεν τελείως εκ των Ι. Ναών. Και τότε η ευσέβεια του λαού της Κοζάνης πάλιν εθαυματούργησε. Μετέβαλεν με αθρώα συρροήν του το γκαράζ όχι μόνον εις φιλανθρωπικόν κατάστημα, αλλά και εις Μητροπολιτικόν Ναόν, όπου χιλιάδες ακροαταί ήκουον από του προχείρου βήματος λόγους παρηγορίας εν καιρώ δουλείας... Αλλ' αφού επιμένουν, ότι είμαι κόκκινος, απαντώ και γραπτώς, ότι δεν ανοίκω εις κανένα κόμμα. Ήμουν, είμαι και θα είμαι μέχρι θανάτου Ορθόδοξος Χριστιανός. Κτυπώ το έγκλημα οποθενδήποτε και εάν εμφανίζεται και ζητώ από ΙΘετίας και πλέον μεταρρυθμισιν της κοινωνίας αλλά με βάση το Ευαγγέλιον του Χριστού. Τούτο ήρχισα το πρώτον εκ της ιεράς πόλεως του Μεσολογγίου. Διότι και εγώ πιστεύω μαζί με τον υπέροχον ιεράρχην του Πόντου, τον τέως Μακ. Αρχιεπίσκοπον Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χρύσανθον, ότι μόνον το Ευαγγέλιον, «μόνον η χριστιανική ηθική μετά της προς πάντας και πάντα στρεφομένης και πάντας εν εαυτή ενούσης θείας αγάπης θα ηδύνατο να συμπτήξη μιαν σταθεράν και αδιάσειστον σοσιαλιστικήν πολιτείαν» (περοδικόν «ορθοδοξία» Πατριαρχείου Κων/πόλεως, έτος 1932-29-37 άρθρον «Η Κοινωνική Κρίσις και η Εκκλησία»). Αλλ' ας αφήσωμεν τους επισήμους να λέγουν και να γράφουν και αποφασίζουν κατά του ιεροκήρυκος ότι θέλουν, και ας στραφώμεν προς τον

λαόν της Κοζάνης, με τον οποίον συνεπίομεν τα πικρά της δουλείας ποτήρια και συνεδέθημεν με τα άρρηκτα δεσμά της αγάπης του Χριστού. Χαίρετε λοιπόν, προσφιλείς μου ακροαταί, οι οποίοι κατά χιλιάδας ως εις άνθρωπος μέχρι ασφυξίας συνεκεντρωεσθε εις τους απόκεντρους Ι. Ναούς της πόλεως, δια να ακούσετε το απλούν του Ευαγγελίου κήρυγμα. Χαίρετε, νέοι και νέαι, οι οποίοι γύρω από τον ιεροκήρυκα αποτελέσατε το μικρόν επιτελείον της αγάπης του Χριστού και υπηρετήσατε ως εθελονταί την κοινωνίαν. Χαίρετε, ευλαβείς γυναίκες της πόλεως, αι οποίαι ως άλλαι μυροφόροι, όρθου βαθέος, πριν να ανατείλη ο ήλιος, εσπεύδατε εις την Εστίαν δια να προσφέρετε δωρεάν τας υπηρεσίας σας με την χαράν εις το πρόσωπον ότι υπηρετείτε τον πτωχόν Ναζωραίον. Χαίρετε, πρόσφυγες πυροπαθείς, δεδιωγμένοι ένεκεν δικαιοσύνης και αληθείας, φυλακισμένοι, όσοι εις την Εστίαν ευρίκατε το άσυλόν σας. Χαίρετε ορφανά θύματα της Εθνικής μας Καταγίδος. Χαίρετε γέροντες και ασθενείς και ναυαγοί της ζωής. Χαίρετε υποστηρικταί του έργου, δωρηταί, γνωστοί, ανώνυμοι, των οποίων τα ονόματα μνησθήτω Κύριος ο Θεός εν τη Βασιλεία Αυτού. Χαίρετε, τέλος, εκλεκτοί μου νέοι, χαίρετε στενοί μου συνεργάται, όσοι εμείνατε γύρω από το λάβαρον του Χριστού και δεν εγκαταλείψατε και όταν ακόμη κληρικοί σας προέτρεπον να μας εγκαταλείψητε δια να μη πέση φωτιά εις τα σπίτια σας. Ω πισταί και ευλαβείς ψυχαί! Επί 15 μήνας χωρίς μισθόν, χωρίς άλλην τινά αποζημίωσιν, προσεφέρατε την υπηρεσίαν εις τον λαόν. Ποίος θα αμείψη τους κόπους σας; Μόνον ο Εσταυρωμένος. Χαίρετε, φίλοι και εχθροί! Ο ιεροκήρυξ Αυγουστίνος αναχωρεί. Είμαι ευτυχής, διότι υπηρέτησα την πόλιν της Κοζάνης με κίνδυνον της ζωής μας. Λησμονώ του κόπους και ενθυμούμε την αγάπην σας. Εγκόλπιον και μίτρα σπινθηροβολουσα θα είναι δι' εμέ η ανάμνησις των κόπων και των κινδύνων, των φρικτών ημερών που επεράσαμεν μαζί. Πιστεύω, ότι εις το νέον μου δρομολόγιον με συνοδεύουν αι ευχαί όλων σας. Έτσι είπα να περάσω την ζωήν μου. Θα πετώ από βράχον εις βράχον και από θάμνον εις θάμνον και από κλάδον εις κλάδον, δια να ψάλλω το γλυκύ μου άσμα «ΧΡΙΣΤΟΣ – ΕΛΛΑΣ». Αδελφοί μου, χαίρετε! Ο Κύριος σας είναι πάντα μαζί σας. Με άπειρον αγάπην Αρχιμ. Αυγουστίνος Ν. Καντιώτης, Ιεροκήρυξ Εν Κοζάνη τη 18η Απριλίου 1945» (Καπλάνογλου, 2003, σελ. 288).

Εικόνα 24. Μια ανοικτή επιστολή προς τον ευσεβή λαόν της πόλεως Κοζάνης από τον π. Αυγουστίνο στην εφημερίδα ΕΣΤΙΑ

3.12. Γυναίκες στα όπλα

Η Καλλιόπη Λύκα, που εμφανιζόταν στο Έθνος ως η «Μάνα του Στρατιώτη» όταν ήταν ντυμένη με στολή και περικυκλωμένη από μέλη του Εθνικού Στρατού, ήταν μια μοναδική εικόνα μιας γυναίκας που ανέπτυξε έντονη εμπλοκή στις τάξεις του. Από την άλλη πλευρά, εικόνες γυναικών που απεικονίζονταν ως υποδειγματικά παραδείγματα γυναικείας αρετής κυκλοφόρησαν από τον επίσημο Τύπο. Στις παιδικές κατοικίες της βασίλισσας Φρειδερίκης, έκαναν συνήθειες δουλειές όπως η ανατροφή και η φροντίδα των παιδιών ή συμμετείχαν σε διάφορες κοινωνικές δραστηριότητες. Ήταν όλες περιποιημένες, ντυμένες με γούστο κι ένα πλατύ χαμόγελο που ήταν ευγενικό και καλοπροαίρετο. Οι φωτογραφίες των γυναικών που κατατάχθηκαν στα τάγματα μάχης του ΔΣΕ δήλωναν παραστατικά τη συνέχιση του αγώνα για τη διασφάλιση της θέσης και του ρόλου τους στην κοινωνία. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι η συμμετοχή τους στο στρατό και στα κόμματα τους βοήθησε να εισέλθουν στον χώρο της πολιτικής, που είχαν εξαρχής αποκλειστεί (ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΖΩΝΗ, 2024).

Εικόνα 25. Καλλιόπη Λόκα- Έθνος, 1948 ; Βραδονή, 1948; Ανεξαρτησία, 1949

3.13. Το Μακεδονικό στον εμφύλιο

Το Μακεδονικό Ζήτημα έπαιξε σημαντικό ρόλο κατά τον Ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο (1946-1949) και συνέβαλε στην πολυπλοκότητα της σύγκρουσης. Το ζήτημα αυτό αφορά τόσο τη γεωγραφική περιοχή της Μακεδονίας όσο και τη διεκδίκηση της εθνικής ταυτότητας και των εθνοτήτων που κατοικούσαν εκεί. Η Μακεδονία, ως γεωγραφική περιοχή, είχε παραμείνει θέμα εθνικών ανταγωνισμών για πολλές δεκαετίες, ειδικά μετά τους Βαλκανικούς Πολέμους (1912-1913) και την Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1913), που κατένειμαν τη Μακεδονία ανάμεσα στην Ελλάδα, τη Σερβία (μετέπειτα Γιουγκοσλαβία) και τη Βουλγαρία. Στην ελληνική Μακεδονία υπήρχε ένας πληθυσμός με μικτή εθνοτική σύνθεση, που περιλάμβανε σλαβόφωνους, βλάχους, πρόσφυγες από τη Μικρά Ασία, καθώς και ελληνόφωνους (Τζεβελέκης, 2018).

Ο ΔΣΕ, ο ένοπλος βραχίονας του ΚΚΕ κατά τον εμφύλιο, αναζήτησε τη στήριξη των μειονοτήτων που κατοικούσαν στη Μακεδονία, ιδιαίτερα των Σλαβομακεδόνων, προσφέροντας υποσχέσεις για πολιτική αυτοδιάθεση. Το ΚΚΕ, ήδη από τη δεκαετία του 1920, είχε υποστηρίξει την ιδέα της αυτονομίας της Μακεδονίας, αν και στη συνέχεια περιόρισε τη θέση αυτή υπό το βάρος των πολιτικών εξελίξεων και των συμμαχιών. Ωστόσο, κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο, το ΚΚΕ προσπάθησε να εκμεταλλευτεί το ζήτημα της Μακεδονικής ταυτότητας για να ενισχύσει τη βάση

υποστήριξής του στον αγώνα κατά της κυβέρνησης. Ο ΔΣΕ, με την υποστήριξη Σλαβομακεδόνων μαχητών, έλαβε επίσης υποστήριξη από τη Γιουγκοσλαβία του Τίτο, τουλάχιστον μέχρι το 1948, όταν οι σχέσεις Γιουγκοσλαβίας και Σοβιετικής Ένωσης επιδεινώθηκαν. Με την αποστασιοποίηση της Γιουγκοσλαβίας, η στήριξη αυτή μειώθηκε, κάτι που επηρέασε αρνητικά τη στρατηγική του ΔΣΕ. Η ελληνική κυβέρνηση, από την πλευρά της, αντέδρασε έντονα στις προσπάθειες του ΔΣΕ να ενσωματώσει τους Σλαβομακεδόνες στον αγώνα του, θεωρώντας ότι το ΚΚΕ επιδίωκε την απόσπαση της Μακεδονίας από την Ελλάδα. Η κυβέρνηση προπαγάνδιζε την απειλή της διάσπασης της εθνικής ακεραιότητας και υπογράμμιζε ότι οι κομμουνιστές επιθυμούσαν να δημιουργήσουν μία "Ανεξάρτητη Μακεδονία", η οποία θα μπορούσε να ενωθεί με την Γιουγκοσλαβία ή να αποτελέσει ξεχωριστό κράτος. Οι Σλαβομακεδόνες αποτέλεσαν μια κρίσιμη δύναμη για τον ΔΣΕ, καθώς πολλοί από αυτούς στρατολογήθηκαν στις τάξεις του. Για τους Σλαβομακεδόνες, ο εμφύλιος ήταν σε μεγάλο βαθμό και αγώνας για την επιβίωση της ταυτότητάς τους και την απόκτηση δικαιωμάτων, τα οποία τους αρνούνταν η ελληνική κυβέρνηση. Ωστόσο, η ένταξή τους στον αγώνα του ΔΣΕ προκάλεσε εντάσεις και υποψίες από την ελληνική πλευρά ότι επιδίωκαν την απόσχιση της Μακεδονίας από την Ελλάδα (Κωστόπουλος, 2009).

Το Μακεδονικό Ζήτημα εμπλέκεται και στις διεθνείς σχέσεις της εποχής, ιδιαίτερα στις σχέσεις μεταξύ της Γιουγκοσλαβίας και της Σοβιετικής Ένωσης. Η υποστήριξη του Τίτο προς τον ΔΣΕ, καθώς και η στάση της Σοβιετικής Ένωσης, προκάλεσαν περαιτέρω ανησυχίες στην ελληνική κυβέρνηση. Ωστόσο, μετά τη ρήξη του Τίτο με τον Στάλιν το 1948, η Γιουγκοσλαβία περιόρισε την υποστήριξή της προς τους Έλληνες κομμουνιστές, γεγονός που αποτέλεσε καίριο πλήγμα για τον ΔΣΕ. Με την ήττα του ΔΣΕ το 1949, το Μακεδονικό Ζήτημα στην Ελλάδα υποχώρησε, καθώς οι Σλαβομακεδόνες μαχητές είτε κατέφυγαν στη Γιουγκοσλαβία και άλλες χώρες του ανατολικού μπλοκ είτε καταστάλθηκαν. Η ελληνική κυβέρνηση, μετά τον εμφύλιο, υιοθέτησε αυστηρά μέτρα κατά των Σλαβομακεδόνων και άλλων μειονοτήτων που θεωρούνταν "αντιεθνικά στοιχεία". Το Μακεδονικό παρέμεινε, ωστόσο, ένα ανοιχτό ζήτημα, ιδιαίτερα στις σχέσεις μεταξύ της Ελλάδας και της Γιουγκοσλαβίας, και αργότερα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, μετά τη διάλυση της Γιουγκοσλαβίας (Κουμαρίδης, 2002).

3.14. Ο εθνικός τύπος

Ενώ ο τοπικός τύπος όπως φαίνεται ασχολήθηκε με όλα τα ζητήματα που αφορούσαν την περιοχή της Κοζάνης και τους κατοίκους της στο πλαίσιο του εμφύλιου, η εθνικός τύπος ασχολήθηκε περισσότερο με πολιτικής φύσης θέματα τόσο του εσωτερικού όσο και του εξωτερικού. Οι αριστερές εφημερίδες εκείνης της περιόδου εκφράζονταν κυρίως μέσα από τα μέσα που υποστήριζαν το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) και τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ). Αν και οι περισσότερες από αυτές κυκλοφορούσαν σε συνθήκες παρανομίας, ήταν πολύ ισχυρές στο αριστερό ακροατήριο και προσέφεραν εναλλακτική ενημέρωση από την κυρίαρχη κυβερνητική προπαγάνδα. Ο *Ριζοσπάστης* ήταν το επίσημο όργανο του ΚΚΕ και αποτελούσε το κύριο έντυπο μέσω του οποίου εκφράζονταν οι θέσεις του κόμματος. Παρά την παράνομη κυκλοφορία του σε ορισμένες περιόδους, ήταν ιδιαίτερα επιδραστικός στους κύκλους των αριστερών πολιτών και έπαιξε κεντρικό ρόλο στην κινητοποίηση υποστηρικτών του ΔΣΕ (Μουζακίτης, 2005).

Εικόνα 26. Ριζοσπάστης – Ο αριστερός τύπος σε διωγμό

Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, μερικές χιλιάδες ΕΑΜίτες και ΕΛΑΣίτες πέρασαν τα σύνορα και κατέφυγαν στη Γιουγκοσλαβία, τη Βουλγαρία και την Αλβανία. Αυτοί οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν αρχικά σε Μοναστήρι, Στρώμνιτσα,

Τέτοβο, Σκόπια, Πρίλεπ, Βέλες, Κουμάνοβο και αλλού πριν μεταφερθούν στο Μπούλκες στις 11 Ιουνίου 1945. Στα τέσσερα χρόνια της ύπαρξής του, περισσότεροι από 5.000 άνθρωποι πέρασαν από το Μπούλκες, βρίσκοντας καταφύγιο, φαγητό και φροντίδα. Η φιλοξενία πολιτικών προσφύγων από το Γιουγκοσλαβικό κράτος ήταν έκφραση διεθνούς αλληλεγγύης και συμπαράστασης στον αγώνα του λαϊκού κινήματος στην Ελλάδα. Το ΚΚΕ και η ΕΑΜική Αντίσταση συνέβαλαν στην οικονομία της Γιουγκοσλαβίας, σχηματίζοντας μια «Ταξιαρχία Εργασίας» από εκατοντάδες νέους που βοήθησαν σημαντικά στην κατασκευή των Γιουγκοσλαβικών σιδηροδρόμων (Αρμενάκης κ.α., 1996). Οι επιχειρήσεις του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ) στο Βίτσι ήταν από τις τελευταίες και πιο κρίσιμες μάχες του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου, καθώς σηματοδότησαν την τελική φάση της σύγκρουσης. Το Βίτσι, μια ορεινή περιοχή στη Δυτική Μακεδονία, κοντά στα σύνορα με την Αλβανία, αποτέλεσε ένα από τα κύρια οχυρά του ΔΣΕ προς το τέλος του εμφυλίου. Λόγω της δύσκολης γεωγραφίας του, η περιοχή παρείχε φυσική κάλυψη και οχυρωματική ασφάλεια στους μαχητές του ΔΣΕ, ενώ ήταν κοντά στις γραμμές ανεφοδιασμού τους από το ανατολικό μπλοκ. Η μάχη στο Βίτσι έγινε τον Αύγουστο του 1949 και θεωρείται καθοριστική για την έκβαση του Εμφυλίου Πολέμου. Η επιχείρηση του Εθνικού Στρατού, με την

κωδική ονομασία "Πυρσός", ξεκίνησε στις αρχές του Αυγούστου με κύριο στόχο την εκκαθάριση των θέσεων του ΔΣΕ στην περιοχή του Βίτσι και του Γράμμου, δύο περιοχών που αποτελούσαν τα τελευταία οχυρά των ανταρτών. Ο Εθνικός Στρατός

χρησιμοποίησε ισχυρές δυνάμεις, συμπεριλαμβανομένου βαρύ πυροβολικού και αεροπορικής υποστήριξης, ενώ διέθετε και υπεροπλία σε όπλα και ανθρώπινο δυναμικό. Οι δυνάμεις του ΔΣΕ, αν και γνώριζαν ότι βρίσκονταν σε μειονεκτική θέση, αμύνθηκαν με πείσμα, όμως σταδιακά υπέκυψαν υπό την πίεση των κυβερνητικών δυνάμεων.

Εικόνα 28. ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΛΕΥΤΕΡΙΑ

Μετά από σφοδρές μάχες, οι δυνάμεις του ΔΣΕ αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν προς τα βόρεια, κυρίως προς τα αλβανικά σύνορα. Η πτώση του Βίτσι, μαζί με την ταυτόχρονη επιχείρηση στον Γράμμο, οδήγησε στην οριστική ήττα του ΔΣΕ και το τέλος του εμφυλίου πολέμου. Με την πτώση του Βίτσι και του Γράμμου τον Αύγουστο του 1949, ο Δημοκρατικός Στρατός ουσιαστικά διαλύθηκε, και πολλοί μαχητές αναγκάστηκαν να διαφύγουν στο εξωτερικό, ιδιαίτερα σε χώρες του Ανατολικού Μπλοκ. Η μάχη του Βίτσι ήταν στρατηγικά κρίσιμη, καθώς αποτελούσε την τελευταία μεγάλη αντίσταση των κομμουνιστών, και η ήττα τους σηματοδότησε το τέλος της τριετούς ένοπλης σύγκρουσης. Η νίκη της κυβέρνησης ενίσχυσε τη θέση της Ελλάδας στον δυτικό κόσμο, αποτρέποντας την ένταξή της στο ανατολικό μπλοκ (Ριζοσπάστης, 2018).

3.15. Η πολιτική ταυτότητα των προσφύγων του Πόντου κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο: Η περίπτωση της εφημερίδας “Ακρίτες του Βορρά”

Το άρθρο με τίτλο «Η πολιτική ταυτότητα των προσφύγων του Πόντου κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο: Η περίπτωση της εφημερίδας *Ακρίτες του Βορρά*, που παρουσιάστηκε στο 1ο Επιστημονικό Συνέδριο του Ιστορικού Αρχείου Προσφυγικού Ελληνισμού (ΙΑΠΕ), εξετάζει την πολιτική και κοινωνική ταυτότητα των Ποντίων προσφύγων κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου πολέμου (1946-1949) μέσα από την ανάλυση της εφημερίδας *Ακρίτες του Βορρά*. Η μελέτη εστιάζει στην έντονη πολιτικοποίηση των προσφύγων του Πόντου εκείνη την περίοδο, εξετάζοντας πώς οι ιδιαίτερες ιστορικές, κοινωνικές και πολιτισμικές τους εμπειρίες τους οδήγησαν σε συγκεκριμένες πολιτικές θέσεις και πώς εκφράστηκαν μέσα από τα έντυπα και ειδικά την εφημερίδα *Ακρίτες του Βορρά*. Η εφημερίδα αυτή αποτέλεσε ένα σημαντικό μέσο έκφρασης των απόψεων και των προβληματισμών των Ποντίων προσφύγων, ιδιαίτερα σε σχέση με τον εθνικό και κοινωνικό τους ρόλο μέσα στη μετεμφυλιακή Ελλάδα.

Συγκεκριμένα, οι συγγραφείς αναλύουν τη σχέση των Ποντίων προσφύγων με τα πολιτικά κόμματα της εποχής, την ιδεολογία τους και πώς η ιστορία της προσφυγιάς τους και οι μνήμες των διωγμών από τον Πόντο διαμόρφωσαν την ταυτότητά τους και τις πολιτικές τους επιλογές. Η μελέτη αναδεικνύει τις αντιφάσεις και τις εσωτερικές συγκρούσεις μέσα στον ποντιακό προσφυγικό πληθυσμό, καθώς και την πολυμορφία των απόψεων που διαμορφώθηκαν στο πλαίσιο του εμφυλίου πολέμου. Τέλος, η έρευνα επισημαίνει τη σημασία της εφημερίδας ως πηγή πληροφοριών για την ιστορική και πολιτική έρευνα σχετικά με τη συμμετοχή των προσφύγων στην ελληνική πολιτική σκηνή κατά τον 20ό αιώνα και προσφέρει σημαντικές πληροφορίες για τη συλλογική μνήμη και ταυτότητα των Ποντίων προσφύγων (Piadou-Tachou & Fotiadis & Rougaridou, 2012).

3.16. Ο λόγος του Τρούμαν σχολιάζεται από το Ριζοσπάστη

Όταν ο Πρόεδρος Χάρι Σ. Τρούμαν των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής εισήλθε στο βήμα του Κογκρέσου στις 12 Μαρτίου 1947, γύρω στη μία το μεσημέρι τοπική ώρα, απηύθυνε μια από τις πιο σημαντικές πολιτικές ομιλίες που είχαν ακουστεί ποτέ κατά τη διάρκεια ολόκληρο τον 20ό αιώνα. Σύμφωνα με τις συνθήκες, η ηγεσία των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής γνώριζε καλά τη βαρύτητα του γεγονότος για όλη την ανθρωπότητα. Κατά συνέπεια, το δίκτυο των αμερικανικών ραδιοφωνικών σταθμών και τα παραρτήματά του που βρίσκονται σε όλο τον κόσμο συνδέθηκαν με το Κογκρέσο. Την ίδια στιγμή, εκατομμύρια ακροατές τοποθετήθηκαν μπροστά στους ραδιοφωνικούς δέκτες τους, ανυπόμονοι να ακούσουν τι τους επιφύλασσε ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Και σύμφωνα με όσα γράφτηκαν τότε στον Τύπο 3, ο μηχανισμός προπαγάνδας των Αμερικανών ήταν τόσο καλά προετοιμασμένος που οι ισχυρότεροι πομποί στο Μόναχο ήταν έτοιμοι, ώστε μόλις ο Πρόεδρος Τρούμαν άρχισε να μιλάει, μετέδωσαν την ομιλία του στη Σοβιετικό Ένωση, μεταφρασμένο στα ρωσικά. Αυτό έγινε για να δοθεί η εντύπωση ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες ήταν πλήρως προετοιμασμένες. Η ομιλία είχε επίσης προγραμματιστεί να μεταδοθεί από την υπηρεσία εκπομπής της Φωνής της Αμερικής στο σύνολό της σε οκτώ άλλες γλώσσες και σε μια περίληψη σε είκοσι πέντε διαφορετικές γλώσσες είκοσι τέσσερις ώρες μετά την εκφώνησή της. «Κύριε πρόεδρε - άρχισε το λόγο του ο Χ. Τρούμαν - μέλη του Κογκρέσου των Ηνωμένων Πολιτειών η σοβαρότης της καταστάσεως την οποία αντιμετωπίζει σήμερα ο κόσμος, καθιστά αναγκαίαν την εμφάνισίν μου ενώπιον της κοινής συνεδριάσεως του Κογκρέσου. Η εξωτερική

πολιτική και η εθνική ασφάλεια της χώρας ταύτης υφίστανται άμεσον τον αντίκτυπον. Μία άποψη της παρούσης καταστάσεως την οποίαν επιθυμώ να παρουσιάσω προς υμάς κατά την στιγμὴν ταύτην διὰ να χρησιμεύση προς μελέτην και λήψιν αποφάσεως αναφέρεται εις την Ελλάδα και εις την Τουρκίαν» (Ριζοσπάστης, 14/3/1947).

Εικόνα 29. Ριζοσπάστης

Αναφερόμενος στην Ελλάδα, ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειῶν της Αμερικής εἶπε ὅτι ἡ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἔχει υποβάλει ἐπεῖγον αἴτημα γιὰ οικονομικὴ βοήθεια πρὸς τὴν κυβέρνησις τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Αμερικής. Ξεκίνησε περιγράφοντας τὴν καταστροφικὴ οικονομικὴ κατάστασις ποὺ ἀντιμετωπίζει τὴν Ἑλλάδα, καθὼς καὶ τὴν καταστροφὴ ποὺ υπέστη κατὰ τὸν Β' Παγκόσμιον Πόλεμον. Στὴ συνέχεια ολοκλήρωσε ἀναφέροντας τὸν πιο κρίσιμο λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖες πρέπει νὰ παράσχουν βοήθεια. «Αὐτὴ ἡ υπόστασις - εἶπε - τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους ἀπειλεῖται σήμερον ὑπὸ τῆς τρομοκρατικῆς δράσεως χιλιάδων τινῶν ἐνόπλων, διευθυνομένων ὑπὸ κομμουνιστῶν, οἱ ὁποῖοι ἀψηφούν τὴν ἐξουσίαν τῆς κυβερνήσεως εἰς τινὰ σημεῖα τῆς χώρας καὶ ἰδίᾳ κατὰ μῆκος τῶν βορείων συνόρων αὐτῆς... Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν κατάστασιν. Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς εἶναι ολιγάριθμος καὶ πενιχρῶς ἐξοπλισμένος. Χρειάζεται ἐφόδια καὶ ἐξοπλισμόν, εἴναι πρόκειται νὰ ἀποκατασταθῇ ἡ ἐξουσία τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους. Ἡ Ἑλλάς πρέπει νὰ τύχῃ βοήθειᾶς εἴναι πρόκειται νὰ καταστῇ εἰς θέσιν νὰ βοηθήσῃ ἑαυτὴν καὶ νὰ σεβασθῇ τὴν δημοκρατίαν. Αἱ Ἠνωμένες Πολιτεῖαι πρέπει νὰ παράσχουν τὴν βοήθειαν ταύτην...» (Γουίτνερ, 1991).

Εικόνα 30. Ριζοσπάστης

Ο Πρόεδρος Τρούμαν τόνισε τη σημασία της βοήθειας προς την Ελλάδα και την Τουρκία για τη διατήρηση της εθνικής τους ακεραιότητας και την προστασία της τάξης στη Μέση Ανατολή. Αναφέρθηκε σε αυτό ως «Δόγμα Τρούμαν», ένα παγκόσμιο πολιτικό δόγμα που καθόρισε την αμερικανική προοπτική στη μεταπολεμική πραγματικότητα. Το δόγμα είχε στόχο να βοηθήσει τους ελεύθερους λαούς να διατηρήσουν τους θεσμούς τους και την εθνική τους ακεραιότητα ενάντια σε ολοκληρωτικά καθεστώτα που υπονόμειαν τη διεθνή ειρήνη και την ασφάλεια των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι ΗΠΑ ασχολούνταν πρωτίστως με την Ελλάδα και την Τουρκία, καθώς γινόταν μια μάχη καθοριστικής σημασίας για το καθεστώς της καπιταλιστικής Ευρώπης, της Ασίας και ολόκληρου του καπιταλιστικού κόσμου. Μια αποφασιστική προσπάθεια επίλυσης του ελληνικού προβλήματος θα εμπύχωνε τις δημοκρατικές δυνάμεις παγκοσμίως, καθώς η επιδείνωση της γενικής οικονομικής και πολιτικής κατάστασης και η εξάπλωση της βίας και του τρόμου που αποθαρρύνουν τις δημοκρατικές δυνάμεις θα έδιναν τρομακτική ώθηση στα ανατρεπτικά κινήματα σε όλο τον κόσμο. Σε υπόμνημά του προς τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ Μάρσαλ, ο διευθυντής του Γραφείου Ανατολίτικων και Αφρικανικών Υποθέσεων των ΗΠΑ, Λόι Χέντερσον, έγραψε ότι αν οι Ηνωμένες Πολιτείες επέτρεπαν την κατάκτηση της Ελλάδας, οι λαοί της Ευρώπης και της Μέσης Ανατολής θα σχεδίαζαν τα δικά τους συμπεράσματα και να καταληφθεί από ένα αίσθημα αβεβαιότητας και απογοήτευσης, παρόμοιο με αυτό που συναντά κανείς στην Ελλάδα σήμερα. Το Δόγμα Τρούμαν, μια αμερικανική πολιτική που αποσκοπούσε στον έλεγχο της Μέσης Ανατολής και των πετρελαϊκών της πόρων, έγινε νόμος στις 22 Μαΐου 1947 και ισχύει από τότε. Η εφαρμογή της στην Ελλάδα ξεκίνησε με την υπογραφή της Ελληνοαμερικανικής

Συμφωνίας στην Αθήνα στις 20 Ιουνίου 1947. Η συμφωνία παρείχε στην κυβέρνηση των ΗΠΑ τον έλεγχο της διακυβέρνησης της Ελλάδας, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης αμερικανικών κεφαλαίων και ελληνικών πόρων. Η ελληνική κυβέρνηση ήταν υποχρεωμένη να δώσει στους Αμερικανούς ό,τι ζητούσαν, όπως αναφορές και πληροφορίες, ώστε οι ΗΠΑ να φέρουν εις πέρας το καθήκον τους. Το άρθρο 8 της συμφωνίας μετέτρεψε την ελληνική κυβέρνηση σε υπηρέτη του Προέδρου των ΗΠΑ και η κυβέρνηση θα λάμβανε όποια ενέργεια έκρινε απαραίτητη εάν ζητηθεί από τον Πρόεδρο των ΗΠΑ. Το άρθρο 9 προέβλεπε ότι ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιήθηκε η αμερικανική βοήθεια ήταν θέμα αποκλειστικά της αμερικανικής αποστολής. Η συμφωνία προέβλεπε επίσης την ελεύθερη μετακίνηση του προσωπικού της αμερικανικής αποστολής και τη χορήγηση προνομίων, φορολογικών απαλλαγών και ασυλίας όπως αυτά που απολάμβανε το προσωπικό της αμερικανικής πρεσβείας (Ζαφειρόπουλος, 1956).

Η παροχή «βοήθειας» θα μπορούσε να σταματήσει εάν και όποτε ο Πρόεδρος των ΗΠΑ θεωρούσε ότι η παύση είναι προς το συμφέρον των ΗΠΑ. Αυτό σήμαινε ότι ολόκληρη η οικονομική και πολιτική ζωή της Ελλάδας εξαρτιόταν πλήρως από τις διαθέσεις των Αμερικανών, οι οποίοι μπορούσαν να εκβιάσουν σταματώντας τη «βοήθεια» για να πετύχουν τους αντίστοιχους στόχους τους. Η συμφωνία όριζε ότι η Ελλάδα είχε το δικαίωμα να σταματήσει μονομερώς να λαμβάνει «βοήθεια» από τους Αμερικανούς, αλλά αυτή την απόφαση μπορούσε να την πάρει μόνο η κυβέρνηση που θα εκπροσωπούσε την πλειοψηφία του ελληνικού λαού. Αυτός ο όρος ήταν απαράδεκτος, καθώς πρότεινε ότι αυτοί που θα κρίνουν ποια κυβέρνηση εκπροσωπεί την πλειοψηφία του ελληνικού λαού θα ήταν οι ίδιοι οι Αμερικανοί. Η κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών ίδρυσε την Αμερικανική Αποστολή για τη Βοήθεια στην Ελλάδα (A.M.A.G) το 1947 για να εφαρμόσει το Δόγμα Τρούμαν και την Ελληνοαμερικανική Συμφωνία. Επικεφαλής της αποστολής διορίστηκε ο Ντουάιτ Γκρίσγουολντ, πρώην κυβερνήτης της Νεμπράσκα και έφτασε στην Αθήνα στις 14 Ιουλίου 1947. Η αποστολή, μαζί με το ελληνικό καθεστώς, ασκούσε διακυβέρνηση μέσω τριών Αμερικανών: του Ντ. Γκρίσγουολντ, του στρατηγού Λίβσεϊ, επικεφαλής της αμερικανικής στρατιωτική αποστολής και ο Αμερικανός Πρέσβης McVeigh (Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών, 1972).

Οι Αμερικανοί είχαν τον πρώτο λόγο στα ελληνικά πράγματα και μοίρασαν τους ρόλους στα τρία αμερικανικά κέντρα -την οικονομική, στρατιωτική αποστολή και την πρεσβεία- για να αποφευχθεί η σύγχυση των ευθυνών. Οι οδηγίες του Στέιτ Ντιπάρτμεντ σε έγγραφο καθορίζουν τις εξουσίες του Αμερικανού Πρέσβη στην Αθήνα, απαριθμώντας θέματα «μεγάλων πολιτικών αποφάσεων» στις οποίες ο Πρέσβης είχε τον πρώτο λόγο. Μετά το Δόγμα Τρούμαν, η Ελλάδα έπαγε να είναι κυρίαρχο έθνος στην πράξη. Η οικονομία βρισκόταν στα χέρια Αμερικανών ειδικών, τα πολιτικά κόμματα ήρθαν στην εξουσία ή έπεσαν μόνο με την προηγούμενη συγκατάθεση των Ηνωμένων Πολιτειών, η εξωτερική πολιτική διαμορφώθηκε στις αίθουσες και τα γραφεία της αμερικανικής πρεσβείας και της AMAG και ο στρατός άρχισε να εξαρτάται περισσότερο για τους μη Έλληνες για τις καθημερινές της αποφάσεις. Ο αμερικανικός ιμπεριαλισμός ήταν πάντα συνεπής στην πολιτική του ως προς την εξυπηρέτηση των στενών και ευρύτερων ταξικών του συμφερόντων. Το 1974, ο Χένρι Κίσινγκερ δήλωσε ότι το θέμα δεν είναι τι κάνουν οι Αμερικανοί αλλά τι κάνουν (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 13/3/1947). Η Καθημερινή της επόμενης μέρας σηματοδότησε μια καμπή στην εξωτερική πολιτική των ΗΠΑ στις 12 Μαρτίου 1947. Ο Πρόεδρος Χάρι Τρούμαν ζήτησε από το Κογκρέσο «να εγκρίνει οικονομική βοήθεια 400 εκατομμυρίων δολαρίων στην Ελλάδα και την Τουρκία προκειμένου να ενισχυθούν αυτές οι χώρες στην υπεράσπιση των ελευθεριών του τον κόσμο, που απειλούνται από την επίθεση των ολοκληρωτικών καθεστώτων». Από τότε που ξεκίνησε τον Ψυχρό Πόλεμο, η ομιλία για το Δόγμα Τρούμαν ήταν μια κρίσιμη στιγμή.

Εικόνα 31. Καθημερινή

3.17. Οι ελληνικοί πύραυλοι φάντασμα του 1946 στις εφημερίδες *ΑΚΡΟΠΟΛΗ & ΕΜΠΡΟΣ*

Οι ελληνικοί πύραυλοι φάντασμα του 1946 ήταν ένα φαινόμενο που σημειώθηκε στην περιοχή της Μεσογείου, διασχίζοντας τον ουρανό άλλων χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Σκανδιναβίας. Η γενική ερμηνεία της εποχής ήταν ότι ήταν μυστικά όπλα, πιθανότατα σοβιετικής προέλευσης. Ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Τσαλδάρης ανέφερε στις 5 Σεπτεμβρίου 1946 ότι δώδεκα ιπτάμενοι πύραυλοι εντοπίστηκαν στη Βόρεια Ελλάδα, με άγνωστη προέλευση και φύση. Τα αντικείμενα περιγράφηκαν ως φωτοβολίδες που εκπέμπουν λαμπρό λευκό φως και αφήνουν ένα ίχνος καπνού. Οι Βρετανοί ανέφεραν τις θεάσεις στην πρεσβεία τους και ο Ελληνικός Στρατός συνέχιζε τις έρευνες. Την 1η Σεπτεμβρίου 1946 πραγματοποιήθηκε δημοψήφισμα στην Ελλάδα, με τους βασιλόφρονες να κερδίζουν συντριπτική νίκη. Καθώς έκλεισαν οι κάλπες, ήρθαν στο φως πληροφορίες για ρουκέτες φαντάσματα και ξένα αεροσκάφη που πετούσαν πάνω από την πόλη των Σερρών. Υπήρχαν φήμες για την προέλευση των πυραύλων, με την ελληνική Πολεμική Αεροπορία να διαψεύδει κάθε άποψη. Στις 7 Σεπτεμβρίου, «λάμπεις» εμφανίστηκαν σε μεγάλο υψόμετρο πάνω από μια περιοχή κοντά στην Καστοριά, στη δυτική Μακεδονία, που πιστεύεται ότι ήταν φωτοβολίδες που χρησιμοποιούσαν κομμουνιστές αντάρτες για επικοινωνία. Η βρετανική πρεσβεία στην Αθήνα απέρριψε τις αναφορές, δηλώνοντας ότι τα αντικείμενα ήταν πιθανότατα φωτοβολίδες χαμηλού υψομέτρου. Στις 8 Σεπτεμβρίου, ένας πύραυλος εξερράγη πάνω από τον Θερμαϊκό Κόλπο, την Κοζάνη και τα Σέρβια (*ΑΚΡΟΠΟΛΗ & ΕΜΠΡΟΣ*, 7 & 6.9.1946).

Στις 11 Σεπτεμβρίου, η εφημερίδα *ΕΜΠΡΟΣ* ανέφερε τρεις πιθανότητες σχετικά με την προέλευση των μυστηριωδών ρουκετών: εκτοξεύτηκαν από κομμουνιστές αντάρτες που λαμβάνουν στρατιωτική βοήθεια από γειτονικές χώρες, από εξελιγμένες εγκαταστάσεις κοντά στα ελληνικά σύνορα ή από αεροσκάφη που πετούσαν σε μεγάλα ύψη. Το περιστατικό ήταν ένα σημαντικό γεγονός στην ένταση μεταξύ Ελλάδας και Γιουγκοσλαβίας. Ο Paul Santorinis, αναπληρωτής καθηγητής Εφαρμοσμένης Φυσικής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, πρότεινε ότι οι σκανδιναβικές παρατηρήσεις πυραύλων φάντασμα ήταν προηγμένα πυραυλικά όπλα που χρησιμοποιούσαν οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοί τους ως ψυχολογικό όπλο. Απέρριψε την υπόθεση ότι οι πύραυλοι ήταν πρωτόγονοι και δεν μπορούσαν να καθοδηγηθούν από απόσταση. Ωστόσο, ο δημοσιογράφος Ε. Θωμόπουλος υποστήριξε ότι οι «δεκάδες» των ρουκετών που παρατηρήθηκαν πάνω από τη Βόρεια Ελλάδα ήταν

υπερβολή λόγω μαζικής υστερίας και ανατρεπτικής κομμουνιστικής προπαγάνδας. Ο Θωμόπουλος επεσήμανε επίσης ότι δεν βρέθηκαν ποτέ ίχνη ή συντρίμια, κάτι που θα ήταν απίθανο αν υπήρχαν τόσες πολλές υπερπτήσεις πυραύλων. Ο Βρετανός ανταποκριτής στην Ελλάδα πρότεινε επίσης να πολλαπλασιαστούν οι παρατηρήσεις πυραύλων φάντασμα επειδή ο πληθυσμός ήταν αναστατωμένος, οδηγώντας σε αυξημένες εκτοξεύσεις (ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ, 1.9.1946).

Εικόνα 32. ΑΚΡΟΠΟΛΗ & ΕΜΠΡΟΣ

Ο Paul Santorinis, ένας εξέχων επιστήμονας και ειδικός στους ραδιοκατευθυνόμενους πυραύλους, έγινε αργότερα ένθερμος υποστηρικτής της εξωγήινης προέλευσης των UFO. Ισχυρίστηκε ότι εξαιρετικά εξελιγμένοι εξωγήινοι επισκέπτονταν τον πλανήτη μας και υποστήριξε τη διακοπή ρεύματος του 1965 στις Ηνωμένες Πολιτείες ως αποτέλεσμα παρεμβολής UFO. Η Σαντορίνη αποκάλυψε για πρώτη φορά τη φύση της εμπλοκής του με τις έρευνες πυραύλων φάντασμα του 1946, οι οποίες σταμάτησαν από τον Στρατό μετά από συνεννόηση με ξένους αξιωματούχους. Ασχολήθηκε επίσης με την Κοσμολογία, προτείνοντας τη ριζική θεωρία των «πολλαπλών διαδοχικών μικροεκρήξεων» σχετικά με τη δημιουργία του Σύμπαντος και την αρχή της φθίνουσας εντροπίας. Ασχολήθηκε επίσης με τη φιλοσοφία της Φυσικής και πίστευε ότι ο Νους είναι ο τέταρτος θεμελιώδης παράγοντας στο Σύμπαν. Πύραυλοι φάντασμα παρατηρήθηκαν πολλές φορές πάνω από την Ελλάδα τις επόμενες δεκαετίες, με θεάσεις που κυμαίνονταν από τις αρχές Μαΐου 1948 έως τον Δεκέμβριο του 1985. Το Αρχηγείο της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας υπολόγισε ότι το αντικείμενο κινούνταν με πάνω από 3.000 μίλια την ώρα, υποδηλώνοντας ότι θα

μπορούσε να ήταν διαστημικό όχημα ή αμερικανικό δοκιμές λέιζερ (ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 15.12.1985).

ΔΕΥΤΕΡΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΒΡΕΤΑΝΝΟΣ ΕΙΔΙΚΟΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ ΤΟΝΙΖΕΙ ΠΡΟΣ ΤΟ ΡΩΨΥΤΕΡ:
“ΑΝ ΟΙ ΠΥΡΑΥΛΟΙ ΔΕΝ ΕΙΝΕ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ, ΔΕΝ ΕΙΝΕ ΔΥΣΚΟΛΟΝ
ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΙΝ ΝΑ ΔΙΑΠΙΣΤΩΘΗ Η ΠΡΟΕΛΕΥΣΙΣ ΤΩΝ,
ΠΟΛΕΜΙΚΩΝ ΑΕΡΟΠΛΑΝΩΝ ΕΠΘΛΥΒΟΛΗΣΕ ΠΥΡΑΥΛΩΝ ΥΠΕΡΑΝΩ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ;
ΥΠΟΛΟΓΙΖΕΤΑΙ ΟΤΙ ΙΠΤΑΝΤΑΙ ΕΙΣ ΥΨΟΣ ΕΝΝΕΑ ΧΙΛΙΑΔΩΝ ΠΕΡΙΠΟΥ ΠΟΔΩΝ
ΤΟ ΤΡΙΤΟΝ ΣΩΜΑ ΣΤΡΑΤΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΣΥΝΕΧΙΖΕΙ ΤΑΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΤΟΥ

Ο ένδοξος άσπασματικός που προσέφερε βοήθεια με το αεροπλάνο του, εις τα Αιολία, τον ελευθερωτικό αγώνα, είναι ο κ. Π. Σαντορινής, ο οποίος με το όνομα του παλαιού φανταστικού πλοίου της Σερρών, η "Αρκαδία", έπλεε επί των Σερρών.

Ο άσπασματικός υπάλληλος του Σώματος Στρατού συγκροτήσεως των πτερόεντων ελαφρών της Πολεμικής Αερονομίας, κατά της όποις Ελληνικής στρατιώτου σπαστή, ο κ. Π. Σαντορινής, ο οποίος με το όνομα του πλοίου της Σερρών, η "Αρκαδία", έπλεε επί των Σερρών.

Ο άσπασματικός υπάλληλος του Σώματος Στρατού συγκροτήσεως των πτερόεντων ελαφρών της Πολεμικής Αερονομίας, κατά της όποις Ελληνικής στρατιώτου σπαστή, ο κ. Π. Σαντορινής, ο οποίος με το όνομα του πλοίου της Σερρών, η "Αρκαδία", έπλεε επί των Σερρών.

Ο άσπασματικός υπάλληλος του Σώματος Στρατού συγκροτήσεως των πτερόεντων ελαφρών της Πολεμικής Αερονομίας, κατά της όποις Ελληνικής στρατιώτου σπαστή, ο κ. Π. Σαντορινής, ο οποίος με το όνομα του πλοίου της Σερρών, η "Αρκαδία", έπλεε επί των Σερρών.

Εικόνα 33. ΒΡΑΔΥΝΗ, 6.9.1946

ΤΟ ΜΕΓΑ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ

ΡΟΥΚΕΤΕΣ - ΦΑΝΤΑΣΜΑΤΑ

Αί δυνατότητες του νέου όπλου

Του κ. ΠΑΥΛΟΥ ΣΑΝΤΟΡΙΝΗ, Υφηγητού τής Εφηρμοσμένης Φυσικής εν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν.

Πολλὰ ἔγραψαν τελευταίως περὶ τῶν πυραύλων τῆς Βρα. Ἐν ῥώπῃ, τώρα δὲ καὶ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὴν ἀκόμω δημοσιεύωσιν ἐπιδιέκλιν ἰου, τῆς 9 Σεπτεμβρίου ἔ. ἔ., ἀπὸ τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ Ἀθηνῶν, ὁ κ. Π. Σαντορινῆς, υφηγητῆς τῆς Εφρμοσμένης Φυσικῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, εἰσῆκε εἰς τὸ θέμα τοῦτ', ἐξέθεσεν, ἀπὸ κοινῆς τε

δικηφονικός Σταθμός Ἀθηνῶν διακάμω ἔτινος τὸ ἤδη εἰσῆκεσ γινεστῶν γεγονῶς ἔτι ἡ ἱερωμικῆς τῆς φυσικοματῆρας σκευῆς τῶν νέων ρουκετῶν σμῆντης, ὃ εἰς ἡλικτρωνικός Ἐγκέφαλος εἶναι καθορώς καὶ ἐξ ἀρχῆς Ἑλληνική ἐσῆσεσ. Πράγματι τὰ σκετικὰ ἀπ' ἡμερῶν πρῶτος εἰρεστικῆς τοῦ κ. Π. Σαντορινῆ ἀνῆλθῆσ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 1942. ἔ

τη. Ὅμως, σκετῶν τετελεσμένων, μετ' ἄλλε καὶ ἀπὸ τῆν Ἀμερικῆν ἡ εἰσῆκεσ ἐπὶ τῆν κατασκευαστικῶν ἔργων Ρωσῆσ, ἀλλὰ ἡ ἀκτῶν Ἑρῆσῶν, 2000 χιλιομέτρων. Πρῶτος ἀρχαί, καὶ τῆς μεγαλυτέρας ἐπὶ τῆς Γῆ, ὑστῆρας ἀποσῆσεσ. Εἰς ἄλλε ἐσῆκεσ ἐ-καρῆσῆσ δὲ αὐτῆν τῆν πρῆμῆν ἔργων. Φανταστικῶν ἔτι ἡ καμῆσῆσ εἶναι χιλιάδων χιλιομέτρων τῆν ὄραν, μία τέτοια Ρωσῆσῆσ δὲ μετῆρα τὸ τελευταστικῶν ἀπὸ Ἀμερικῆν ἢ Ἑ-ρώπῃν, πρῶτος ἀπὸ τῆς ὄραν. Ἀλλὰ καὶ

Εικόνα 34. ΕΜΠΡΟΣ, 11.9.1946

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ κ. Π. ΣΑΝΤΟΡΙΝΗΣ ΥΠΕΣΤΗΡΙΞΕ ΧΘΕΣ:

Οι ιπτάμενοι δίσκοι είναι πραγματικότητας

ΤΟΥΣ ΟΔΗΓΟΥΝ ΟΝΤΑ ΤΟΥ ΗΛΙΑΚΟΥ ΜΑΣ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΠΟΥ ΤΡΕΦΟΝΤΑΙ ΜΕ ΠΕΤΡΕΛΑΙΟ "Η ΡΟΜΠΟΤ ΑΠΟ ΜΑΚΡΙΝΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ,

Ίπτάμενος δίσκος σοκότισε τὴν Νέαν Ὑόρκην

ΓΙΑΤΙ ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΕΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΔΙΑΦΕΥΛΟΥΝ ΛΥΣΩΔΕΣ ΤΗΝ ΥΠΑΡΞΙ ΤΟΥΣ.— ΦΟΡΤΙΖΟΥΝ ΤΙΣ ΗΠΑΤΑΡΙΕΣ ΤΟΥ Σ ΑΠΟ ΤΑ ΓΗΨΝΑ ΔΙΚΤΥΑ ΗΛΕΚΤΡΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ

Ἐάν σταματήσῆσ ἰσχυρῶς τὸ αὐτοκίνητῶν σου, λάμω πρῶτος ἡλεκτρικῶν συστήματων ἀναρῆσῆσ τῶν κινήσῶν, δὲν ἀντιλήφῆσῆσ καὶ ἀναρῆσῆσ τὰ μεγάλα ἔργα του

Ὅτε λίγο, ὅτε πολύ, αὐτὰ ὑπεσῆμῆσ ἀπὸ χρεσινῶν τῶν ὀμῆσῶν γιὰ τῶν ἱπταμένων δίσκων, στῆν αἰθῆρα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀστρονομικῆς Ἐταιρίας, ὃ ὀφῆσῆσ καθηγητῆς τῆς

Εικόνα 35. ΑΘΗΝΑΙΚΗ, 3.2.1967

Κεφάλαιο 4. Κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις μέσω της εφημερίδας

Οι κοινωνικο-πολιτικές επιπτώσεις του Εμφυλίου Πολέμου στην Κοζάνη μέσω του τοπικού τύπου υπήρξαν καθοριστικές για τη διαμόρφωση της πολιτικής ταυτότητας της περιοχής και της κοινωνικής συνοχής της. Οι εφημερίδες της εποχής, ως βασικά μέσα πληροφόρησης, όχι μόνο ενημέρωναν τους πολίτες για τις εξελίξεις, αλλά έπαιζαν επίσης καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των πολιτικών και κοινωνικών τάσεων. Η επίδραση της δημοσιογραφίας δεν περιορίστηκε στην αναμετάδοση των γεγονότων, αλλά επεκτάθηκε στη δημιουργία μιας διχαστικής πολιτικής κουλτούρας που συνεχίστηκε για δεκαετίες μετά τη λήξη του πολέμου. Ο τοπικός τύπος της Κοζάνης, όπως και σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, επηρεάστηκε από τις κυρίαρχες ιδεολογίες του Εμφυλίου. Οι εφημερίδες που υποστήριζαν το κυβερνητικό στρατόπεδο συνέβαλαν στη δημιουργία ενός κλίματος υποστήριξης της κρατικής καταστολής και της πολιτικής εξόντωσης του κομμουνισμού. Οι αναφορές σε αντάρτες παρουσιάζονταν συχνά με αρνητικούς χαρακτηρισμούς, ενισχύοντας την ιδέα ότι αποτελούσαν εσωτερικούς εχθρούς του έθνους και της τοπικής κοινωνίας. Αυτή η ρητορική, σε συνδυασμό με τις περιγραφές βίαιων ενεργειών και καταστροφών από τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ), ενίσχυσε τον φόβο και την προκατάληψη εναντίον των αριστερών πολιτών (Παπαστάθη, 2017).

Παράλληλα, οι εφημερίδες καλλιεργούσαν την ιδέα της απόλυτης υπακοής στο κράτος και την εκκλησία, παρουσιάζοντας την κυβέρνηση ως τον μόνο θεματοφύλακα της ειρήνης και της τάξης. Οι κοινωνικοί θεσμοί ενισχύθηκαν μέσω της προπαγάνδας, και η έννοια της εθνικής ενότητας προβαλλόταν ως αναγκαία προϋπόθεση για την αποκατάσταση της τάξης. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τον στιγματισμό των αριστερών και των υποστηρικτών τους, οι οποίοι χαρακτηρίζονταν συχνά ως προδότες και άτομα που δεν ανήκουν στον «εθνικό κορμό». Από κοινωνική άποψη, ο τοπικός τύπος συνέβαλε στη διάσπαση των τοπικών κοινοτήτων. Οι πολίτες διαχωρίζονταν με βάση την πολιτική τους τοποθέτηση, γεγονός που δημιούργησε μόνιμες κοινωνικές ρήξεις. Αυτή η διάσπαση ενισχύθηκε και μετά το τέλος του πολέμου, καθώς οι άνθρωποι που συνδέονταν με το αντάρτικο ή την αριστερά αντιμετώπιζαν περιθωριοποίηση και κοινωνική απομόνωση. Η δημόσια εικόνα τους είχε κατασκευαστεί μέσω των εφημερίδων ως "απειλή" και αυτό καθόρισε την πορεία της κοινωνικής τους θέσης για χρόνια. Στο πολιτικό επίπεδο, ο τύπος καλλιέργησε τον φόβο απέναντι σε οποιαδήποτε μορφή αντίστασης ή αντίθεσης προς την κυβερνητική εξουσία. Η επίκληση της εθνικής

ασφάλειας και η συνδεδεμένη με αυτήν προπαγάνδα έκαναν την αμφισβήτηση της κυρίαρχης τάξης πραγμάτων εξαιρετικά επικίνδυνη. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση του μετεμφυλιακού κράτους και την παγίωση ενός αυταρχικού πολιτικού καθεστώτος, όπου η ελεύθερη έκφραση ήταν περιορισμένη, και η αριστερά είχε στιγματιστεί και περιθωριοποιηθεί πλήρως (Κακαλή, 2023).

Η εφημερίδα υπήρξε επίσης φορέας προώθησης του εθνικού αφηγήματος περί "σωτηρίας της πατρίδας", κάτι που ενίσχυε τις διακρίσεις εις βάρος των αριστερών. Η προώθηση μιας τέτοιας αφήγησης δικαιολογούσε τις πράξεις βίας και καταστολής από το κράτος, παρουσιάζοντάς τες ως απαραίτητα μέτρα για την αποτροπή της διάλυσης της κοινωνίας. Με αυτόν τον τρόπο, ο τοπικός τύπος επέβαλε έναν αυστηρό πολιτικό έλεγχο στην κοινή γνώμη, δημιουργώντας μια κοινωνία όπου οι πολιτικές διαφορές ήταν καταδικαστέες και οποιαδήποτε αμφισβήτηση της κυβερνητικής εξουσίας θεωρούνταν επικίνδυνη. Ταυτόχρονα, η προπαγάνδα που κυριαρχούσε στις εφημερίδες της εποχής είχε ως αποτέλεσμα την ενίσχυση των ταξικών διαφορών. Οι πλούσιες ελίτ και οι υποστηρικτές της κυβέρνησης έβρισκαν καταφύγιο στις τοπικές εφημερίδες, οι οποίες συχνά υμνούσαν τις αξίες της ιδιοκτησίας και της τάξης. Αντίθετα, τα φτωχότερα στρώματα, που ήταν πιο κοντά στις ιδέες της αριστεράς και του ΔΣΕ, στιγματιζόνταν ως αποστάτες ή επικίνδυνοι αναρχικοί. Αυτό το πλαίσιο ανέπτυξε περαιτέρω τις κοινωνικές ανισότητες, με τις εφημερίδες να λειτουργούν ως μηχανισμός αναπαραγωγής της ιδεολογικής και πολιτικής ισχύος των κυρίαρχων τάξεων (Διβάνη, 1991).

4.1. Η διαμόρφωση της κοινής γνώμης από τον τοπικό τύπο

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα (1946-1949) υπήρξε μια τραυματική και καθοριστική περίοδος για την ελληνική κοινωνία. Η περιοχή της Κοζάνης, όπως και πολλές άλλες περιοχές της χώρας, βρέθηκε στο επίκεντρο αυτής της σύγκρουσης. Η κοινή γνώμη στην Κοζάνη, όπως και σε άλλες περιοχές, διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τον τοπικό τύπο, ο οποίος λειτούργησε τόσο ως μέσο πληροφόρησης όσο και ως εργαλείο προπαγάνδας. Μέσα από τον τύπο, οι κάτοικοι της περιοχής ενημερώνονταν για τα γεγονότα, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τις πολιτικές εξελίξεις, ενώ παράλληλα οι εφημερίδες διαμόρφωναν την αντίληψή τους για την ιδεολογική φύση του πολέμου και τις συνέπειές του. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, οι τοπικές εφημερίδες της Κοζάνης χωρίστηκαν, όπως και ολόκληρη η ελληνική

κοινωνία, σε δύο κύριες κατευθύνσεις, υπέρ της κυβέρνησης και των συμμάχων της ή υπέρ των αντάρτικων δυνάμεων του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ). Η προσέγγιση της κάθε εφημερίδας στα γεγονότα εξαρτιόταν από την ιδεολογική της θέση, γεγονός που επέτρεπε στη δημοσιογραφία να γίνει μέσο ελέγχου και διαμόρφωσης της κοινής γνώμης. Από την πλευρά του κυβερνητικού στρατοπέδου, οι εφημερίδες προωθούσαν την αφήγηση της νομιμότητας και της ανάγκης για αποκατάσταση της τάξης, παρουσιάζοντας τον ΔΣΕ ως τρομοκρατική και παράνομη οργάνωση. Εφημερίδες όπως η *Πατρίς* που λειτουργούσε ως φωνή της δεξιάς παράταξης, προβάλλονταν ως υπερασπιστές της έννομης τάξης, επικεντρώνοντας την προσοχή τους στα εγκλήματα των ανταρτών και στις επιπτώσεις που είχαν στις τοπικές κοινωνίες. Για παράδειγμα, αναφορές σε επιθέσεις του ΔΣΕ σε χωριά της περιοχής συχνά συνδυάζονταν με κατηγορίες για βίαιες ενέργειες, αρπαγές τροφίμων και καταστροφές ιδιωτικών περιουσιών, ενισχύοντας την άποψη ότι οι αντάρτες ήταν μια απειλή για την κοινωνική συνοχή και την ασφάλεια των πολιτών. Αυτές οι αναφορές είχαν συχνά δραματικό ύφος, με στόχο να κινητοποιήσουν τον πληθυσμό υπέρ του κρατικού μηχανισμού και να ενισχύσουν την αίσθηση του φόβου απέναντι στην κομμουνιστική εξέγερση (Αρμενάκης κ.α., 1996).

Αντίθετα, εφημερίδες που υποστήριζαν το αριστερό κίνημα και τον ΔΣΕ, παρά τις διώξεις και την λογοκρισία που αντιμετώπιζαν, προσπαθούσαν να δώσουν μια διαφορετική εικόνα για τον πόλεμο. Οι ειδήσεις και τα άρθρα τους επικεντρώνονταν στις κοινωνικές αδικίες που θεωρούσαν ότι έφεραν τον λαό στον αγώνα και στις πράξεις καταστολής από τις κρατικές αρχές. Αυτή η πλευρά του τύπου προωθούσε την ιδέα ότι ο ΔΣΕ ήταν η μόνη δύναμη που πάλευε για τα δικαιώματα των καταπιεσμένων, αγωνιζόμενη εναντίον ενός άδικου καθεστώτος που εξυπηρετούσε ξένα συμφέροντα. Στο πλαίσιο αυτό, οι αντάρτες παρουσιάζονταν ως ήρωες που προσπαθούσαν να απελευθερώσουν τον λαό από την καταπίεση, και τα άρθρα συχνά τόνιζαν τις κοινωνικές ανισότητες και τις καταπιεστικές πρακτικές του κυβερνητικού στρατού, όπως οι μαζικές εκτελέσεις και οι φυλακίσεις αμάχων. Η προπαγάνδα του τοπικού τύπου διαμόρφωσε έντονα την εικόνα που είχε η τοπική κοινωνία για τους εμπλεκόμενους στον πόλεμο. Οι απλοί πολίτες, συχνά χωρίς άμεση πρόσβαση σε εναλλακτικές πηγές πληροφόρησης, βασίζονταν στις τοπικές εφημερίδες για να ενημερωθούν σχετικά με τις εξελίξεις. Το γεγονός αυτό καθιστούσε τον τύπο ένα πανίσχυρο εργαλείο επιρροής, καθώς κάθε πλευρά του πολιτικού φάσματος

προσπαθούσε να επηρεάσει την κοινή γνώμη. Σε πολλές περιπτώσεις, οι εφημερίδες λειτουργούσαν ως φερέφωνα των κεντρικών πολιτικών γραφείων, προωθώντας τις αντίστοιχες θέσεις και επιχειρήματα που συχνά εξυπηρετούσαν τις ευρύτερες στρατηγικές των πολιτικών κομμάτων (Παπαστάθη, 2017).

Ειδικά στις περιοχές γύρω από την Κοζάνη, όπου οι μάχες ήταν πιο έντονες και οι επιπτώσεις του πολέμου γίνονταν αισθητές άμεσα από τους κατοίκους, οι αναφορές του τύπου καθόριζαν την εικόνα που σχημάτιζαν οι πολίτες για τον πόλεμο. Για παράδειγμα, τοπικές εφημερίδες περιέγραφαν συχνά τις καταστροφές που προκαλούνταν από τις αντάρτικες επιχειρήσεις, παρουσιάζοντας εικόνες καμένων χωριών και κατεστραμμένων υποδομών. Αυτές οι εικόνες τροφοδοτούσαν τα συναισθήματα οργής και φόβου, ενισχύοντας την αίσθηση ότι ο ΔΣΕ ήταν υπεύθυνος για την καταστροφή της κοινωνικής και οικονομικής ζωής της περιοχής. Από την άλλη πλευρά, οι αναφορές στις κρατικές επιχειρήσεις και τις διώξεις που γίνονταν σε βάρος των αριστερών ενόπλων δυνάμεων και των υποστηρικτών τους, προκάλεσαν επίσης αναταραχή και συναισθήματα ανησυχίας. Σε πολλές περιπτώσεις, ο τύπος κατέγραφε περιστατικά σύλληψης και βασανιστηρίων αμάχων που θεωρούνταν ύποπτοι για συνεργασία με τον ΔΣΕ. Τέτοιου είδους δημοσιεύματα ενίσχυαν το αίσθημα του αδιεξόδου και της βίας που κυριαρχούσε στην περιοχή, ενώ παράλληλα τροφοδοτούσαν τις πολιτικές αντιθέσεις που επικρατούσαν μεταξύ των πολιτών (Μαρατζίδης, 2016).

Παράλληλα, αξίζει να σημειωθεί ότι οι τοπικές εφημερίδες της εποχής δεν περιορίζονταν μόνο στην κάλυψη των στρατιωτικών και πολιτικών γεγονότων, αλλά συχνά περιλάμβαναν και άρθρα που στόχευαν στη διατήρηση της ηθικής συνοχής της κοινωνίας. Για παράδειγμα, πολλές φορές δημοσιεύονταν κείμενα που ενθάρρυναν τους πολίτες να υποστηρίξουν την εθνική προσπάθεια, ενώ ταυτόχρονα καταδίκασαν την “προδοσία” και την “αποστασία” που αντιπροσώπευε η δράση του ΔΣΕ. Αυτό το είδος δημοσιογραφίας ενίσχυε το διχαστικό κλίμα, καλλιεργώντας την αντίληψη ότι οποιοσδήποτε είχε διαφορετική άποψη ή υποστήριζε τις αριστερές δυνάμεις ήταν ένας εν δυνάμει εχθρός του κράτους και του έθνους. Η τοπική δημοσιογραφία, είτε εκούσια είτε ακούσια, επηρέασε τον τρόπο με τον οποίο οι πολίτες αντιλαμβάνονταν τα γεγονότα και τις ιδεολογίες του πολέμου. Ο τοπικός τύπος καλλιέργησε την ένταση και το μίσος μεταξύ των πολιτών, ενισχύοντας τον διχασμό και προσδίδοντας μια ιδιαίτερη

βαρύτητα στον εμφύλιο. Παραδείγματα από τις τοπικές εφημερίδες αποκαλύπτουν την προσπάθεια χειραγώγησης της κοινής γνώμης μέσα από τις αναφορές στις στρατιωτικές επιχειρήσεις και τις πολιτικές εξελίξεις. Ενδεικτικά, δημοσιεύματα όπως αυτά της *Πατρίς* χρησιμοποιούσαν επιθετική γλώσσα για να περιγράψουν τους αντάρτες, παρουσιάζοντάς τους ως εγκληματίες και προδότες, ενισχύοντας έτσι τη νομιμοποίηση της κρατικής καταστολής. Αντίθετα, οι λιγότερες εφημερίδες που υποστήριζαν την αριστερά, προσπαθούσαν να αναδείξουν τις αδικίες του καθεστώτος και να ενισχύσουν την αίσθηση ότι οι αντάρτες πολεμούσαν για την ελευθερία και τη δικαιοσύνη. Ο Εμφύλιος στην Κοζάνη, όπως και στην υπόλοιπη Ελλάδα, καθόρισε το μέλλον της περιοχής για δεκαετίες. Ο τοπικός τύπος υπήρξε ένας καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης, καθώς και στη διαμόρφωση της πολιτικής και κοινωνικής ζωής που ακολούθησε τη λήξη του πολέμου. Η επιρροή του πάνω στην κοινή γνώμη ήταν ισχυρή και μακροχρόνια, επηρεάζοντας όχι μόνο τις αντιλήψεις για τον ίδιο τον πόλεμο, αλλά και την ευρύτερη στάση των πολιτών απέναντι στη μετεμφυλιακή Ελλάδα (Μουζακίτης, 2005).

4.2. Η επιρροή του τύπου στις τοπικές κοινότητες κατά την περίοδο του πολέμου

Η επιρροή του τύπου στις τοπικές κοινότητες κατά την περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου υπήρξε καθοριστική για τη διαμόρφωση της κοινής γνώμης, την πολιτική πόλωση και την κοινωνική συνοχή. Σε μια εποχή που οι εφημερίδες αποτελούσαν το κύριο μέσο πληροφόρησης, ο ρόλος τους στην αναπαραγωγή και στη διαμόρφωση των αφηγημάτων του πολέμου ήταν τεράστιος, ιδιαίτερα στις τοπικές κοινότητες όπου οι πληροφορίες για τις εθνικές και διεθνείς εξελίξεις ήταν περιορισμένες και η εξάρτηση από τον τοπικό τύπο ήταν σχεδόν απόλυτη. Κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου, ο τοπικός τύπος έπαιξε κρίσιμο ρόλο στην προώθηση των πολιτικών ιδεολογιών των δύο αντιμαχόμενων πλευρών, της κυβέρνησης και του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ). Οι εφημερίδες λειτουργούσαν είτε ως φερέφωνα των κεντρικών εξουσιών, είτε ως φωνές αντίστασης που αναμετέδιδαν τις αφηγήσεις του πολέμου από την προοπτική των αριστερών δυνάμεων. Αυτή η διάσπαση στον τύπο είχε άμεσες συνέπειες στην κοινωνική και πολιτική ζωή των τοπικών κοινοτήτων, όπως στην Κοζάνη, όπου ο πόλεμος ήταν έντονος και οι διχασμοί βαθύτεροι (Κακαλή, 2023).

Ο κυβερνητικός τύπος, μέσω εφημερίδων που υποστήριζαν την κεντρική εξουσία, προωθούσε τη νομιμοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων και την απαξίωση

του αντάρτικου κινήματος. Οι εφημερίδες αυτές προβάλλονταν ως οι υπερασπιστές της τάξης και της εθνικής ασφάλειας, παρουσιάζοντας τους αντάρτες ως "συμμορίες" και τρομοκράτες που απειλούσαν την ακεραιότητα της χώρας. Μέσα από συνεχή δημοσιεύματα που περιείχαν ιστορίες βίας και καταστροφής, η κυβέρνηση κατάφερε να χτίσει μια εικόνα των ανταρτών ως εχθρών του έθνους, υποδαυλίζοντας τον φόβο και την ανασφάλεια στις τοπικές κοινότητες. Αυτή η προπαγάνδα είχε ως αποτέλεσμα την ενεργοποίηση του τοπικού πληθυσμού υπέρ των κυβερνητικών δυνάμεων και την ενίσχυση του μίσους προς την αριστερά. Οι περιγραφές βίαιων επεισοδίων, καταστροφών χωριών και αρπαγών τροφίμων από τον ΔΣΕ αναπαράγονταν τακτικά στον τοπικό τύπο, ενισχύοντας την εικόνα του αντάρτικου κινήματος ως επικίνδунου και βίαιου. Αυτός ο τρόπος παρουσίασης του πολέμου είχε ως αποτέλεσμα τη συσπείρωση μεγάλου μέρους των τοπικών κοινωνιών γύρω από την κυβερνητική εξουσία και την εκκλησία, η οποία επίσης διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης. Οι πολίτες ενθαρρύνονταν να συνεργαστούν με τις κυβερνητικές δυνάμεις, να καταγγέλλουν τους αντάρτες και να συμμετέχουν σε στρατιωτικές και παραστρατιωτικές οργανώσεις για την προστασία των κοινοτήτων τους από την υποτιθέμενη απειλή του κομμουνισμού (Μαρατζίδης, 2016).

Παράλληλα, οι αριστερές εφημερίδες, όπου υπήρχαν και όπου μπορούσαν να λειτουργούν, προσπάθησαν να παρουσιάσουν μια διαφορετική εικόνα του πολέμου. Σε πολλές περιπτώσεις, οι εφημερίδες αυτές ήταν υπόγειες και κυκλοφορούσαν κρυφά, λόγω της κρατικής λογοκρισίας και των διώξεων. Οι εφημερίδες που υποστήριζαν τον ΔΣΕ παρουσίαζαν τον εμφύλιο ως έναν αγώνα αντίστασης ενάντια σε ένα καταπιεστικό καθεστώς, υποστηρίζοντας ότι η κυβέρνηση υπερασπιζόταν τα συμφέροντα των πλουσίων και των ξένων δυνάμεων. Σε αυτές τις εφημερίδες, οι αντάρτες του ΔΣΕ παρουσιάζονταν ως ήρωες που πολεμούσαν για τα δικαιώματα του λαού, για τη δικαιοσύνη και την ελευθερία. Αυτή η ρητορική στόχευε κυρίως στις λαϊκές μάζες, οι οποίες ήταν θύματα της φτώχειας και των κοινωνικών ανισοτήτων. Οι αναφορές σε ανισότητες, σε εκμετάλλευση από τους μεγαλοϊδιοκτήτες γης και στις άδικες διώξεις των φτωχότερων στρωμάτων της κοινωνίας, ενίσχυαν την ταύτιση με το αντάρτικο κίνημα. Η τοπική κοινή γνώμη σε περιοχές που επηρεάζονταν άμεσα από αυτές τις συνθήκες συχνά επηρεαζόταν υπέρ του ΔΣΕ, αν και ο φόβος των αντιποίνων από τις κρατικές δυνάμεις δυσχέραινε την ανοιχτή υποστήριξη (Μουζακίτης, 2005).

Η επιρροή του τοπικού τύπου, λοιπόν, δημιούργησε έντονες πολιτικές και κοινωνικές διαιρέσεις στις τοπικές κοινότητες. Σε πολλές περιπτώσεις, οι οικογένειες και οι κοινότητες διχάστηκαν εξαιτίας των αντίθετων πολιτικών πεποιθήσεων. Ο διχασμός αυτός είχε μακροχρόνιες επιπτώσεις, καθώς ακόμα και μετά το τέλος του Εμφυλίου, οι τοπικές κοινωνίες συνέχισαν να ζουν υπό το βάρος των διαιρέσεων που είχαν καλλιεργηθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η πολιτική ταυτότητα που είχε διαμορφωθεί μέσα από τον τοπικό τύπο και την προπαγάνδα καθόρισε σε μεγάλο βαθμό τη μετέπειτα κοινωνική και πολιτική ζωή των κοινοτήτων. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο τύπος δεν λειτουργούσε μόνο ως μέσο ενημέρωσης αλλά και ως μηχανισμός προπαγάνδας και χειραγώγησης. Κάθε πλευρά προσπαθούσε να επιβάλλει τη δική της αφήγηση και να κερδίσει την υποστήριξη των τοπικών κοινωνιών. Οι πολίτες που διάβαζαν τις τοπικές εφημερίδες ήταν συχνά θύματα αυτής της διαδικασίας, καθώς η πληροφόρηση που λάμβαναν ήταν συχνά μονομερής και χειραγωγημένη. Ο τύπος διαμόρφωνε τη συνείδηση των πολιτών, δημιουργώντας στερεότυπα και προκαταλήψεις που δύσκολα θα ξεπερνούσαν μετά το τέλος του πολέμου. Μέσω της δημοσιογραφίας, οι πολίτες πληροφορούνταν για τις στρατιωτικές εξελίξεις, τις πολιτικές ιδεολογίες και τις κοινωνικές τάσεις, αλλά και χειραγωγούνταν από τα αφηγήματα που πρόβαλλαν οι δύο αντιμαχόμενες πλευρές. Ο τύπος ενίσχυσε τον κοινωνικό και πολιτικό διχασμό, δημιούργησε συνθήκες πόλωσης και συνέβαλε στη διαμόρφωση των πολιτικών ταυτοτήτων που θα καθόριζαν την ελληνική κοινωνία για δεκαετίες μετά τον πόλεμο (Μουζακίτης, 2005).

4.4. Σύγκριση με εθνικές εφημερίδες και διεθνείς εκθέσεις

Η ανάλυση της μεροληψίας και της αξιοπιστίας των τοπικών εφημερίδων της Κοζάνης κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου μπορεί να εμπλουτιστεί με μια σύγκριση με τις εθνικές εφημερίδες της εποχής και τις διεθνείς εκθέσεις που παρακολουθούσαν τον πόλεμο. Η διαφορά στην προσέγγιση και το περιεχόμενο των αναφορών, καθώς και η ποικιλία των οπτικών που αποτυπώνονταν στις διεθνείς αναφορές, προσφέρουν ένα ευρύτερο πλαίσιο για την αξιολόγηση της τοπικής ειδησεογραφίας. Οι εθνικές εφημερίδες, όπως η *Καθημερινή*, το *Βήμα* και ο *Ριζοσπάστης*, είχαν ευρύτερη πρόσβαση σε πληροφορίες και ειδησεογραφικά δίκτυα, κάτι που τους έδινε τη δυνατότητα να παρουσιάσουν μια πιο συνολική εικόνα του πολέμου. Ωστόσο, η πολιτική μεροληψία ήταν επίσης έντονη σε αυτές τις εφημερίδες, αν και σε διαφορετικό βαθμό από τον τοπικό τύπο. Για παράδειγμα, η *Καθημερινή*,

υποστηρίζοντας ανοιχτά την κυβέρνηση, υιοθετούσε μια σκληρή στάση απέναντι στον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ) και παρουσίαζε τις κυβερνητικές νίκες ως αποδείξεις της επικράτησης της έννομης τάξης. Στις σελίδες της, η στρατηγική κάλυψη ήταν πιο αναλυτική και εμπειριστατωμένη, ενώ η έμφαση δινόταν στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης για τη διατήρηση της υποστήριξης προς τις κυβερνητικές δυνάμεις. Οι εθνικές εφημερίδες εστίαζαν περισσότερο στις γενικές στρατιωτικές και πολιτικές εξελίξεις, με λιγότερη έμφαση στις τοπικές συνέπειες του πολέμου, εκτός αν αφορούσαν κρίσιμες στρατηγικές περιοχές, όπως η Κοζάνη (Μαρατζίδης, 2016).

Ο *Ριζοσπάστης*, ως το επίσημο όργανο του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ), αποτελούσε το αντίπαλο δέος στις δεξιές εφημερίδες. Υπέφερε από έντονη λογοκρισία, αλλά προσπαθούσε να διατηρήσει τη ριζοσπαστική του φωνή. Οι αναφορές του επικεντρώνονταν στις κοινωνικές αδικίες, τις καταπιέσεις των αριστερών πολιτών και τις στρατιωτικές επιτυχίες του ΔΣΕ. Ωστόσο, λόγω της λογοκρισίας, οι πληροφορίες συχνά έπρεπε να προσαρμοστούν ή να παραμείνουν γενικές, με αποτέλεσμα μια πιο μονοδιάστατη κάλυψη των γεγονότων. Σε σύγκριση με τις εθνικές εφημερίδες, ο τοπικός τύπος της Κοζάνης είχε λιγότερους πόρους και μικρότερη πρόσβαση σε πληροφορίες. Η κάλυψη των στρατιωτικών εξελίξεων βασιζόταν κυρίως σε τοπικές πηγές και μαρτυρίες, με τις αναφορές να επικεντρώνονται στις μάχες γύρω από την περιοχή. Οι τοπικές εφημερίδες είχαν επίσης ισχυρότερη σύνδεση με την καθημερινή ζωή των πολιτών, αναδεικνύοντας τις άμεσες συνέπειες των μαχών και των στρατιωτικών επιχειρήσεων. Η μεροληψία ήταν επίσης παρούσα, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις, οι τοπικές εφημερίδες έδειχναν μεγαλύτερη ευαισθησία στις ανθρώπινες ιστορίες, παρουσιάζοντας τη σκληρή πραγματικότητα του πολέμου με λιγότερο πολιτικό φανατισμό σε σχέση με τις εθνικές εφημερίδες. Ενώ οι εθνικές εφημερίδες επικεντρώνονταν περισσότερο στη στρατηγική και ιδεολογική πτυχή του πολέμου, οι τοπικές εφημερίδες, ακόμα και με τη μεροληψία τους, έδιναν μεγαλύτερη έμφαση στις άμεσες συνέπειες του πολέμου στους κατοίκους της περιοχής (Μουζακίτης, 2005).

Οι διεθνείς εκθέσεις για τον Εμφύλιο Πόλεμο στην Ελλάδα, που προέρχονταν από οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ, η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού και ξένα μέσα ενημέρωσης, προσέφεραν μια διαφορετική οπτική γωνία για τον πόλεμο. Οι διεθνείς παρατηρητές συνήθως προσπαθούσαν να διατηρήσουν μια πιο ουδέτερη

στάση, αν και συχνά οι αναφορές τους επηρεάζονταν από τις γεωπολιτικές εξελίξεις και τη στάση των μεγάλων δυνάμεων. Η έκθεση του ΟΗΕ για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα συχνά αναφερόταν σε παραβιάσεις και από τις δύο πλευρές, καταγράφοντας περιστατικά βίας και καταστροφών που συχνά παραβλέπονταν από τον τοπικό και εθνικό τύπο. Τα διεθνή μέσα ενημέρωσης, όπως η *New York Times*, κάλυπταν τον Εμφύλιο με έναν πιο αποστασιοποιημένο τρόπο, εστιάζοντας στις συνέπειες της σύγκρουσης για τη γεωπολιτική ισορροπία του Ψυχρού Πολέμου. Οι ξένοι ανταποκριτές επισκέπτονταν συχνά στρατηγικές περιοχές όπως η Κοζάνη, και οι αναφορές τους ήταν πιο λεπτομερείς και αντικειμενικές όσον αφορά τις συνέπειες του πολέμου για τον άμαχο πληθυσμό. Για παράδειγμα, σε εκθέσεις από διεθνή μέσα, υπήρχαν συχνά αναφορές για τις μαζικές εκτοπίσεις αμάχων και την καταστροφή των χωριών, κάτι που σε μεγάλο βαθμό αποσιωπούσαν από τις εθνικές και τοπικές εφημερίδες, ειδικά από τις δεξιές εφημερίδες που ήθελαν να υποβαθμίσουν τις συνέπειες των κυβερνητικών επιχειρήσεων. Σε σύγκριση με τον τοπικό τύπο, οι διεθνείς εκθέσεις ήταν γενικά πιο αντικειμενικές και ισορροπημένες, καταγράφοντας τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις σκληρές συνέπειες του πολέμου και από τις δύο πλευρές. Οι εκθέσεις της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, για παράδειγμα, αναφέρονταν σε εκτελέσεις αμάχων, καταστροφές υποδομών και τις συνθήκες διαβίωσης στα στρατόπεδα εκτοπισμένων, προσφέροντας μια εικόνα που απουσίαζε από τις τοπικές εφημερίδες, οι οποίες συχνά αποσιωπούσαν ή διαστρέβλωναν τέτοιες πληροφορίες (Κακαλή, 2023).

4.5. Συνεισφορές στην Ιστορική Κατανόηση

Η κάλυψη του Εμφυλίου Πολέμου από τον τοπικό τύπο, τις εθνικές εφημερίδες και τις διεθνείς εκθέσεις, παρά τις μεροληψίες και τους περιορισμούς, συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της ιστορικής κατανόησης της περιόδου. Οι ειδησεογραφικές πηγές αυτής της εποχής αποτελούν πολύτιμο αρχείο για τους ιστορικούς που μελετούν τις πολιτικές, κοινωνικές και στρατιωτικές εξελίξεις, καθώς και την επίδρασή τους στις τοπικές κοινωνίες. Οι συνεισφορές αυτών των πηγών στην ιστορική κατανόηση είναι πολυδιάστατες και περιλαμβάνουν τόσο τη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης όσο και την αποκάλυψη της πολυπλοκότητας του Εμφυλίου Πολέμου. Ο τοπικός τύπος, όπως οι εφημερίδες της Κοζάνης, παρέχει μοναδική πρόσβαση στις επιπτώσεις του Εμφυλίου στις τοπικές κοινωνίες. Οι εφημερίδες κατέγραψαν την καθημερινή ζωή κατά τη διάρκεια του πολέμου, από τις οικονομικές

δυσκολίες και τις ελλείψεις τροφίμων μέχρι τις κοινωνικές διαιρέσεις που δημιούργησε η σύγκρουση. Οι μαρτυρίες, τα ρεπορτάζ και οι επιστολές των πολιτών που δημοσιεύτηκαν στις τοπικές εφημερίδες δίνουν στους ιστορικούς μια πολύτιμη εικόνα για τις εμπειρίες των απλών ανθρώπων, κάτι που συχνά παραβλέπεται στις εθνικές αναφορές (Κακαλή, 2023).

Η καταγραφή των στρατιωτικών εξελίξεων σε τοπικό επίπεδο, όπως οι μάχες στον Γράμμο και το Βίτσι, βοηθά στην κατανόηση των στρατηγικών κινήσεων και των συνεπειών τους στους άμαχους πληθυσμούς. Οι λεπτομερείς αναφορές από τοπικές εφημερίδες, ακόμη και αν ήταν μεροληπτικές, αποκαλύπτουν σημαντικές πληροφορίες για το πώς εξελίχθηκε ο πόλεμος σε συγκεκριμένες περιοχές και πώς επηρέασε άμεσα τις τοπικές κοινότητες. Οι εφημερίδες, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό επίπεδο, αποτυπώνουν την έντονη ιδεολογική πόλωση που χαρακτήριζε την ελληνική κοινωνία κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου. Μέσα από τα άρθρα και τα ρεπορτάζ τους, οι ιστορικοί μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα τις πολιτικές και κοινωνικές διαιρέσεις που οδήγησαν στην ένοπλη σύγκρουση. Οι δεξιές εφημερίδες προωθούσαν το αφήγημα της εθνικής ενότητας και της υπεράσπισης του έθνους από τον κομμουνιστικό κίνδυνο, ενώ οι αριστερές εφημερίδες επικεντρώνονταν στην κοινωνική αδικία και τις διώξεις που υπέστησαν οι αριστεροί πολίτες. Αυτή η πόλωση αντανακλάται στη γλώσσα που χρησιμοποιούσαν οι εφημερίδες, στις επιλεγμένες ειδήσεις και στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζονταν τα γεγονότα. Μέσα από την ανάλυση των άρθρων, οι ιστορικοί μπορούν να μελετήσουν πώς η προπαγάνδα και η ρητορική του διχασμού διαμόρφωσαν την πολιτική ατζέντα και την κοινή γνώμη της εποχής (Παπαστάθη, 2017).

Οι εφημερίδες, παρά τους περιορισμούς και τη λογοκρισία, προσφέρουν σημαντικές πληροφορίες για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια του πολέμου. Οι μαρτυρίες των πολιτών που δημοσιεύτηκαν στον τοπικό τύπο, οι αναφορές στις εκτοπίσεις, τις συλλήψεις και τις διώξεις των αριστερών υποστηρικτών, καθώς και οι καταγραφές των καταστροφών χωριών, συνεισφέρουν στην κατανόηση της έκτασης της βίας που υπέστησαν οι άμαχοι. Οι διεθνείς εκθέσεις, όπως εκείνες της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού και του ΟΗΕ, εμπλουτίζουν αυτές τις πληροφορίες, παρέχοντας αντικειμενικές μαρτυρίες για τις παραβιάσεις των δικαιωμάτων από αμφότερες τις πλευρές. Αυτή η πολυεπίπεδη καταγραφή των κοινωνικών αδικιών βοηθά τους

ιστορικούς να μελετήσουν την ανθρώπινη διάσταση του πολέμου και να αναδείξουν τις συνέπειες που είχε ο Εμφύλιος για τις τοπικές κοινωνίες και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Παπαστάθη, 2017).

Ο τοπικός τύπος συνέβαλε σημαντικά στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης των κοινοτήτων που επλήγησαν από τον Εμφύλιο. Οι εφημερίδες, ακόμη και μετά το τέλος του πολέμου, συνέχισαν να διαμορφώνουν το πώς οι κάτοικοι της Κοζάνης και άλλων περιοχών θυμούνται και κατανοούν τη σύγκρουση. Η μεροληπτική κάλυψη των γεγονότων επηρέασε τη διατήρηση συγκεκριμένων αφηγημάτων και την επιβίωση πολιτικών στερεοτύπων. Οι εφημερίδες που υποστήριζαν την κυβέρνηση ανέπτυξαν την αφήγηση του "εθνικού αγώνα", ενώ οι αριστερές εφημερίδες έδωσαν έμφαση στη μνήμη των διώξεων και της κοινωνικής αδικίας. Η διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης είναι κρίσιμη για την κατανόηση της μεταπολεμικής Ελλάδας. Μέσα από τη μελέτη των άρθρων, των μαρτυριών και των αφηγήσεων που καταγράφηκαν στις εφημερίδες, οι ιστορικοί μπορούν να εντοπίσουν πώς οι κοινότητες προσπαθούσαν να συμφιλιωθούν με την τραυματική εμπειρία του πολέμου και πώς διαμορφώθηκαν οι μεταπολεμικές πολιτικές τάσεις. Οι τοπικές εφημερίδες, όπως εκείνες της Κοζάνης, έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην καταγραφή των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και στη σύνδεση των γεγονότων της περιοχής με τις ευρύτερες εθνικές εξελίξεις. Οι μάχες στα βουνά του Γράμμου και του Βίτσι, οι οποίες κατέγραφαν οι τοπικές εφημερίδες, δεν είχαν μόνο τοπική σημασία, αλλά συνδέονταν άμεσα με τις στρατηγικές εξελίξεις του Εμφυλίου σε εθνικό επίπεδο. Μέσα από τις τοπικές αναφορές, οι ιστορικοί μπορούν να κατανοήσουν καλύτερα πώς εξελίχθηκαν οι στρατιωτικές συγκρούσεις και πώς επηρέασαν τις ευρύτερες πολιτικές και στρατιωτικές αποφάσεις (Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1984, 2008).

4.6. Πώς το τοπικό ρεπορτάζ αναδιαμορφώνει την κατανόηση του Εμφυλίου στην Κοζάνη

Το τοπικό ρεπορτάζ της Κοζάνης ρίχνει φως στις καθημερινές δυσκολίες και τα δεινά που υπέστησαν οι κάτοικοι λόγω του πολέμου. Οι τοπικές εφημερίδες ανέφεραν λεπτομερώς τις συνέπειες των μαχών και των στρατιωτικών επιχειρήσεων, καταγράφοντας τις καταστροφές των χωριών, τις εκτοπίσεις των αμάχων και την έλλειψη βασικών αγαθών. Αυτή η εστίαση στις άμεσες επιπτώσεις διαφοροποιεί το

τοπικό ρεπορτάζ από τις πιο αφηρημένες και ιδεολογικά φορτισμένες εθνικές αφηγήσεις, που συχνά παραλείπουν τις ανθρώπινες ιστορίες και τις υλικές καταστροφές. Η καταγραφή της ζωής των αμάχων και η προβολή των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν οι αγροτικές κοινότητες της Κοζάνης αναδεικνύουν τη διάσταση της κοινωνικής αποσύνθεσης και της φτώχειας που επέφερε ο πόλεμος. Μέσα από άρθρα και επιστολές προς τον εκδότη, οι τοπικές εφημερίδες κατέγραψαν την καθημερινή αγωνία των πολιτών, δημιουργώντας έτσι ένα πλούσιο ιστορικό αρχείο που αποκαλύπτει πώς βίωσαν οι τοπικές κοινότητες την καταστροφή και τον φόβο. Η αναφορά στις καταστροφές καλλιεργειών, στις λεηλασίες, και στις μαζικές εκτοπίσεις φέρνει στο προσκήνιο τη σκληρή πραγματικότητα του πολέμου που συνήθως παραβλέπεται στις εθνικές αφηγήσεις. Ακόμη, αποκαλύπτει τις βαθιές πολιτικές διαιρέσεις στην περιοχή της Κοζάνης, οι οποίες δεν περιορίζονται μόνο σε μια απλή αντιπαράθεση μεταξύ αριστεράς και δεξιάς, αλλά συχνά επηρεάζονταν από προσωπικές, οικογενειακές και κοινοτικές σχέσεις. Οι τοπικές εφημερίδες αναδείκνυαν πώς οι πολιτικές εντάσεις έσπαγαν τον κοινωνικό ιστό της περιοχής, διχάζοντας οικογένειες και κοινότητες. Αυτές οι πολιτικές διαιρέσεις ήταν πιο περίπλοκες και πιο άμεσα συνδεδεμένες με τις τοπικές εμπειρίες και ανάγκες από ό,τι παρουσιάζονταν στις εθνικές εφημερίδες, οι οποίες είχαν μια πιο γενική, εθνική διάσταση. Για παράδειγμα, οι αναφορές σε διώξεις ή εκτελέσεις τοπικών πολιτών που κατηγορούνταν για συνεργασία με τους αντάρτες αποκάλυπταν τοπικές συγκρούσεις που συχνά βασίζονταν σε προσωπικές αντιπαλότητες ή κοινωνικά συμφέροντα, πέρα από την ιδεολογική αντιπαράθεση. Αυτό προσφέρει μια πιο ρεαλιστική και σύνθετη εικόνα της πολιτικής κατάστασης στην Κοζάνη, αναδεικνύοντας την επιρροή των τοπικών πολιτικών και κοινωνικών παραγόντων στον εμφύλιο πόλεμο (Μουζακίτης, 2005).

Επίσης, βοηθά στη διαμόρφωση μιας κατανόησης του ρόλου των τοπικών κοινωνιών στη σύγκρουση, τονίζοντας την ενεργή συμμετοχή τους και την αλληλεπίδρασή τους με τις αντιμαχόμενες πλευρές. Οι τοπικές εφημερίδες ανέφεραν συχνά τις σχέσεις των τοπικών κοινοτήτων με τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ) ή τον εθνικό στρατό, επισημαίνοντας τις επιπτώσεις που είχαν αυτές οι σχέσεις στη ζωή των κατοίκων. Οι αναφορές στις επιθέσεις των ανταρτών σε τοπικά χωριά, στις αντιδράσεις των τοπικών πληθυσμών και στις συνεργασίες με τις κυβερνητικές δυνάμεις αναδεικνύουν τον ενεργό ρόλο που διαδραμάτιζαν οι τοπικές κοινότητες στη διαμόρφωση της εξέλιξης του πολέμου. Οι τοπικές εφημερίδες αποκαλύπτουν πώς οι

κοινότητες συμμετείχαν στον πόλεμο όχι μόνο ως θύματα, αλλά και ως συμμετοχοί που έπαιζαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των τοπικών ισορροπιών. Οι τοπικές εφημερίδες διατηρούν αρχείο της τοπικής ιστορίας, δημιουργώντας μια εικόνα για το πώς οι κάτοικοι της περιοχής θυμούνται και κατανοούν τον πόλεμο. Οι αναφορές στις μάχες, στις διώξεις και στις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι κάτοικοι επηρέασαν τον τρόπο με τον οποίο διαμορφώθηκε η μεταπολεμική αντίληψη της περιοχής για τον εμφύλιο πόλεμο. Η συλλογική μνήμη που διαμορφώθηκε μέσω των εφημερίδων διατηρείται μέσα από τις ιστορίες των επιζώντων, τις αφηγήσεις των οικογενειών και τις αναμνήσεις των τοπικών κοινοτήτων, που συνεχίζουν να επηρεάζουν την πολιτική και κοινωνική ταυτότητα της Κοζάνης και σήμερα (Μουζακίτης, 2005).

Η τοπική κάλυψη του πολέμου εστιάζει συχνά στις μαρτυρίες των ανθρώπων που βίωσαν άμεσα τα γεγονότα, είτε ως στρατιώτες είτε ως άμαχοι. Οι εφημερίδες της Κοζάνης κατέγραψαν μαρτυρίες αυτοπτών μαρτύρων και στρατιωτών, προσφέροντας μια άμεση και ανθρώπινη διάσταση στον πόλεμο. Αυτές οι μαρτυρίες περιλαμβάνουν τις εμπειρίες των ανθρώπων που έζησαν τις μάχες, τις εκτελέσεις, τις διώξεις και την απώλεια της περιουσίας τους. Η ανθρώπινη διάσταση του πολέμου αποκαλύπτεται μέσα από αυτές τις μαρτυρίες, οι οποίες βοηθούν τους ιστορικούς να κατανοήσουν καλύτερα το πώς ο πόλεμος επηρέασε άμεσα τη ζωή των ανθρώπων. Ενώ οι εθνικές εφημερίδες επικεντρώνονταν περισσότερο στις στρατηγικές και ιδεολογικές πτυχές του πολέμου, το τοπικό ρεπορτάζ αναδείκνυε τις προσωπικές ιστορίες και τις καθημερινές δυσκολίες, αποκαλύπτοντας μια πιο προσωπική και ανθρώπινη πτυχή του Εμφυλίου (Μαρατζίδης, 2016).

Συζήτηση – Συμπεράσματα

Ο Εμφύλιος Πόλεμος στην Ελλάδα (1946-1949) ήταν η κορύφωση μιας περιόδου βαθιών κοινωνικών και πολιτικών αναταράξεων που ξεκίνησε από τη δεκαετία του 1940. Η δεκαετία αυτή σηματοδεύτηκε από την Κατοχή, την Αντίσταση και τον διχασμό που ακολούθησε την Απελευθέρωση, δημιουργώντας το υπόβαθρο για την εμφύλια σύρραξη. Στην περιοχή της Κοζάνης, όπως και σε πολλές άλλες της βόρειας Ελλάδας, ο Εμφύλιος Πόλεμος είχε καταστροφικές συνέπειες για την κοινωνία και την οικονομία. Η γεωγραφική θέση της περιοχής, κοντά στα βουνά του Βερμίου και του Γράμμου, όπου δρούσαν οι αντάρτες του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας (ΔΣΕ), την καθιστούσε στρατηγικής σημασίας. Οι τοπικές κοινωνίες βρέθηκαν παγιδευμένες στις συγκρούσεις μεταξύ των κυβερνητικών δυνάμεων και των ανταρτών, με αποτέλεσμα να βιώσουν μαζικούς εκτοπισμούς, διώξεις και μια ανθρωπιστική κρίση χωρίς προηγούμενο (Μαργαρίτης, 2001).

Η δεκαετία του '40 στην Ελλάδα χαρακτηριζόταν από βαθιά πολιτική πόλωση και κοινωνική αστάθεια. Μετά την απελευθέρωση της χώρας από τις δυνάμεις του Άξονα, η πολιτική εξουσία αποτέλεσε σημείο σύγκρουσης μεταξύ της αριστεράς, που κυριαρχούσε στον ΕΑΜ, και των συντηρητικών δυνάμεων που υποστηρίζονταν από τους Βρετανούς και, αργότερα, από τους Αμερικανούς. Ο Νόμος 509/1947, που τέθηκε σε ισχύ από την ελληνική κυβέρνηση, αποτέλεσε ορόσημο της περιόδου. Με τον νόμο αυτό, το Κομμουνιστικό Κόμμα Ελλάδας (ΚΚΕ) τέθηκε εκτός νόμου, και ολόκληρη η αριστερά στιγματίστηκε ως «ανατρεπτική δύναμη». Αυτή η νομοθετική κίνηση όχι μόνο νομιμοποίησε τη δίωξη της αριστεράς, αλλά ενίσχυσε τη διχόνοια και το αίσθημα ανασφάλειας στις τοπικές κοινωνίες (Woodhouse, 1985).

Παράλληλα, οι αλλαγές που σημειώνονταν στην υπόλοιπη Ευρώπη έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση του ελληνικού εμφυλίου σκηνικού. Οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης περνούσαν υπό την επιρροή της Σοβιετικής Ένωσης, ενώ οι δυτικές δημοκρατίες επιδίωκαν να συγκρατήσουν την εξάπλωση του κομμουνισμού μέσω πολιτικών και οικονομικών μέτρων, όπως το Σχέδιο Μάρσαλ. Το Δόγμα Τρούμαν, το οποίο εφαρμόστηκε στην Ελλάδα, ενίσχυσε τις κυβερνητικές δυνάμεις με οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, δίνοντας νέο δυναμισμό στις επιχειρήσεις κατά των ανταρτών (Clogg, 1992).

Η μελέτη του τοπικού τύπου της Κοζάνης αναδεικνύει τη σημασία των μέσων ενημέρωσης στη διαμόρφωση της κοινής γνώμης κατά τη διάρκεια του Εμφυλίου Πολέμου. Οι εφημερίδες της εποχής δεν περιορίζονταν μόνο στην καταγραφή των γεγονότων αλλά λειτουργούσαν και ως μέσα προπαγάνδας. Οι φιλοκυβερνητικές εφημερίδες τόνιζαν τις επιτυχίες του κυβερνητικού στρατού και καταδίκαιαν τις ενέργειες των ανταρτών, ενώ οι αριστερές εφημερίδες ανέδειξαν την καταπίεση του πληθυσμού από τις κρατικές δυνάμεις και τις ξένες επεμβάσεις (Κωστόπουλος, 2006). Αυτή η διπλή αφήγηση ενίσχυσε τη σύγχυση και τον διχασμό, αντικατοπτρίζοντας τη γενικότερη κοινωνική πόλωση.

Οι τοπικές εφημερίδες καταγράφουν συχνά τις οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις του πολέμου. Οι καταστροφές που υπέστη η γεωργία και η κτηνοτροφία, οι δύο βασικοί πυλώνες της τοπικής οικονομίας, προκάλεσαν ανυπολόγιστες ζημιές, ενώ η μαζική μετανάστευση αποτέλεσε διέξοδο για πολλούς κατοίκους (Chandrinou, 2024). Η ανθρωπιστική κρίση που καταγράφηκε μέσα από τις μαρτυρίες του τοπικού τύπου αποτελεί σήμερα μια πολύτιμη πηγή για την κατανόηση της καθημερινότητας κατά την περίοδο αυτή. Η συμβολή του τοπικού τύπου στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης είναι αναμφισβήτητη. Μέσα από τις σελίδες των εφημερίδων, οι μαρτυρίες των δημοσιογράφων και των πολιτών διαμόρφωσαν τον τρόπο με τον οποίο οι επόμενες γενιές αντιλήφθηκαν τα γεγονότα του Εμφυλίου. Ωστόσο, η καταγραφή αυτή δεν ήταν πάντα αντικειμενική. Οι πολιτικές πεποιθήσεις των εκδοτών επηρέαζαν τον τρόπο παρουσίασης των γεγονότων, με αποτέλεσμα η ιστορία να αποτυπώνεται συχνά μεροληπτικά (Καλλιανιώτης, 2018).

Εν κατακλείδι, η δεκαετία του 1940 υπήρξε μια από τις πιο ταραχώδεις περιόδους στη νεότερη ελληνική ιστορία. Ο Εμφύλιος Πόλεμος όχι μόνο κατέστρεψε υποδομές και οικονομίες αλλά άλλαξε ριζικά και τις κοινωνικές σχέσεις, δημιουργώντας βαθιά τραύματα που διαρκούν μέχρι σήμερα. Η περιοχή της Κοζάνης αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των συνεπειών αυτής της σύγκρουσης, τόσο σε κοινωνικό όσο και σε οικονομικό επίπεδο. Ο τοπικός τύπος, παρά τις πολιτικές του προκαταλήψεις, προσφέρει πολύτιμες πληροφορίες για την κατανόηση της εποχής, λειτουργώντας ως καθρέφτης της κοινωνίας που βρέθηκε στη δίνη του πολέμου.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Αμερικανική Υπηρεσία Πληροφοριών (1972). «*Το δόγμα Τρούμαν*», Ελληνική έκδοση, σελ. 17.

Αναγνωστόπουλος, Ν. (1960). *Ο παράνομος τύπος (Κατοχή 1931-1944)*, Αθήνα

Ανδρέου, Α., & Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2008). Οι απαρχές του ψυχρού πολέμου στα Βαλκάνια: Ηγεμονικές πολιτικές και εθνοτικά προβλήματα στη Μακεδονία την μετακατοχική περίοδο. Το κράτος του ΕΑΜ και το κράτος της Φρειδερίκης. *Επιστήμες της Αγωγής*, 3, 7-36. Ρέθυμνο: ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Κρήτης.

Ανδρέου, Α., Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2008), «Εκλογικές συμπεριφορές στη Δυτική Μακεδονία (1915-1936)», στο *Πρακτικά του ΚΗ' Πανελληνίου ιστορικού Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας*, Θεσσαλονίκη, 461 – 485

Αρμενάκης, Α., Γκοτσόπουλος, Θ., Δεμερτζής, Ν., Παναγιωτοπούλου, Ρ., & Χαραλάμπης, Δ. (1996). Ο εθνικισμός στον ελληνικό Τύπο: Το Μακεδονικό Ζήτημα κατά την περίοδο Δεκεμβρίου 1991-Απριλίου 1993. *The Greek Review of Social Research*, 188-231.

Αρχεία Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού Τμήματος Κοζάνης 1946-1949

Βόρειος Ελλάς (Κοζάνης), 1930-1935.

Γιάννου, Γ. (2021). *Η συμφωνία της Βάρκιζας στον ελληνικό Τύπο της εποχής* (Doctoral dissertation, Πρόγραμμα Ιστορίας, Σχολή Επιστημών Υγείας, Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφου).

Γουίτνερ, Λ. (1991). «*Η Αμερικανική Επέμβαση στην Ελλάδα 1943- 1949*», εκδόσεις «Βάνιας», Θεσσαλονίκη, σελ. 85 και 88.

Γρηγοριάδης, Σ. (2010). *Ο εμφύλιος 1946-1949*, τ. Α', (Τ ο Β ή μ α) Αθήνα 2010.

Δημήτριος Κυρατζόπουλος – Φωτεινός (2004). *Δυτική Μακεδονία. Η Ελεύθερη Ελλάδα της Κατοχής. Απομνημονεύματα Εθνικής Αντίστασης 1940-1944*, Εκδόσεις Κώδικας, Θεσσαλονίκη, σ. 253

Δήμος Κοζάνης (2014). *Κοζάνη, 600 Χρόνια ιστορίας : γένεση και ανάπτυξη μιας Μακεδονικής Μητρόπολης : πρακτικά Β' Συνεδρίου τοπικής ιστορίας Κοζάνη 27-30 Σεπτεμβρίου 2012 : 100η επέτειος της απελευθέρωσης της Κοζάνης*.

Διβάνη, Ε. (1991). Ο ρόλος του τύπου και της λογοκρισίας στην προώθηση της πολιτικής της Μ. Βρετανίας τον καιρό του πολέμου. Η επίσκεψη της πρώτης αντιπροσωπείας Ελλήνων ανταρτών στο Κάιρο τον Αύγουστο του 1943. *Μνήμων*, 13, 215-230.

Εγκυκλοπαίδεια του Ελληνικού Τύπου 1784-1984. (2008). *Εφημερίδες, Περιοδικά, Δημοσιογράφοι, Εκδότες*, Αθήνα: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών/Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, 2008.

Ελεύθερη Ελλάδα, 1947.

ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΖΩΝΗ (2024). *Καλλιόπη Λύκα: Η θρυλική Μάνα του Στρατιώτη*, Διαθέσιμο στο: <http://www.elzoni.gr/html/ent/297/ent.31297.asp> [Ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου 2024]

Εμπρός, 1916, 1928, 1945-1948.

Επαρχιακή Φωνή, Εβδομαδιαία ανεξάρτητος τοπική εφημερίς εν Πτολεμαΐδι, ιδιοκτ: Τάκης Μ. Πιπλιαγκόπουλος, 1931, 1932, 1937

Ερευνών, Ε. Ι. Ε. Ι. Ν., & Ερευνών, Ε. Ι. Ε. Ι. Β. (2008). *Γυναίκες στα όπλα: Η γυναίκα σε αναπαραστάσεις, η περίοδος του εμφυλίου πολέμου 1946-1949*.

Εφημερίδα Ο Εθνικός Στρατός (1947), φ. 3.8.1947, σ. 3.

Ζαφειρόπουλος, Δ. (1956). «Ο Αντिसυμμοριακός αγών 1945-1949», Αθήναι, σελ. 87.

Ζιώγα – Παπαδοπούλου, Μ. (2012). *Η Εαμική Αντίσταση στην περιοχή Σερβίων*, Αθήνα

Ζιώγα, Μ. (1999). «Ιωακείμ Κοζάνης. Ο αγωνιστής ιεράρχης, 37 χρόνια από το θάνατό του», σ. 21.

Η Νίκη (Όργανο του Συνασπισμού Κομμάτων του ΕΑΜ Κοζάνης), 1945 - 1946.

Ηλιάδου-Τάχου, Σ. (2017). *Τα χρώματα της βίας στη Δυτική Μακεδονία 1941-1944*. Εκδόσεις Επίκεντρο.

Ηλιάδου-Τάχου, Σ., Ανδρέου, Α. Π., Κασβίκης, Ι., & Μπέτσας, Ι. (2019). *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία*. Επίκεντρο.

Θεοχαρίδης, Δ. (1968). *Η Μακεδονία στις φλόγες (Οκτώβριος 1944-Φεβρουάριος 1945)*, Αθήνα 1968.

Ιατρίδης, Ι., Η (1984). *Ελλάδα στη δεκαετία του 1940-1950 ένα έθνος σε κρίση*, εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1984.

Ιδιωτική Συλλογή Κοσμά Προκοπίδη –*Επαρχιακή Φωνή [Πτολεμαΐδας]* 342 (16.2.36)Κερασιά. Ιστορία –Παιδεία – Πολιτισμός, ΑΜΣ Ελιμειακός Κερασιάς, Κερασιά

Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (2024). Εφημερίδες, Διαθέσιμο στο: http://www.kozlib.gr/kozlib_new/wp-content/uploads/2014/08/newspapers_final1.pdf [Ημερομηνία πρόσβασης 16 Οκτωβρίου 2024]

Καπλάνογλου, Α. (2003). *Μια ζωντανή ιστορία, Ο π. Αυγουστίνος Καντιώτης στην Κοζάνη*. Μέρος 1ο, Κοζάνη, σ. 38.

Καθημερινή (9/14-10- 1951), σ. 2.

Κακαλή, Δ. Α. (2023). *Ο ελληνικός Τύπος και η Δημοσιογραφία (1949–1974)* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Κακούλη, Φ. (2022). *Η Σιάτιστα στην περίοδο της Κατοχής 1941-1946*.

Καλλιανιώτης, Α. (2007). *Οι πρόσφυγες στη Δυτική Μακεδονία (1941-1946)* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Καλλιανιώτης, Θ. (2004). «Η πάλη δύο κόσμων σε ένα μικρό χωριό: η Κερασιά στη δεκαετία του 1940», Κερασιά. Ιστορία –Παιδεία – Πολιτισμός, ΑΜΣ *Ελιμειακός Κερασιάς*, Κερασιά, 105-184,

Καλλιανιώτης, Θ. (2006). «Ιωακείμ Αποστολίδης: ο Δεσπότης του βουνού», *Ελιμειακά*, τχ. 76, σσ. 37-62.

Καλλιανιώτης, Θ. (2007). «Οι αντικομμουνιστές καπετάνιοι στη Δυτική Μακεδονία (1942 -1949)», *Οι άλλοι καπετάνιοι*, επιμ: Νίκος Μαραντζίδης, έκδ. Δ΄, Εστία, σ. 229

Καλλιανιώτης, Θ. (2012). «Μεσοπόλεμος, Κατοχή κι Εμφύλιος στην περιοχή Κοζάνης», ανακοίνωση στο Κοβεντάρειο την 30ή Σεπτεμβρίου 2012 στο συνέδριο με τίτλο *Κοζάνη, 600 χρόνια Ιστορίας*. Διοργάνωση Δήμος Κοζάνης

Καλλιανιώτης, Θ. (2014).« *Εμφύλιος*» *Πρακτικά Η΄ επιστημονικού συνεδρίου, Κοζάνη 600 χρόνια ιστορίας*, Κοζάνη, σ. 477-479

Καλλιανιώτης, Θ. (2018). *Άλογα κι αναβάτες: κατοχή κι εμφύλιος στην περιφέρεια Κοζάνης* Διαθέσιμο στο:<https://www.prlogos.gr/%CE%AC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B1%CE%BA%CE%B9%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B2%CE%AC%CF%84%CE%B5%CF%82%CE%BA%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%87%CE%AE%CE%BA%CE%B9%CE%B5%CE%BC%CF%86%CF%8D%CE%BB%CE%B9%CE%BF%CF%82-%CF%83/>[Ημερομηνία πρόσβασης 13 Οκτωβρίου 2024]

Καλογρηάς, Β. (2012). *Το αντίπαλο δέος. Οι εθνικιστικές οργανώσεις αντίστασης στην κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944)*, Θεσσαλονίκη

Καλύβας, Σ. και Μαραντζίδης, Ν., (2016). *Εμφύλια Πάθη*, εκδ. Μεταίχμιο, Αθήνα

Κασιμάτης, Μ., Λάζου, Β., Λυμπεράτος, Μ., Μάλλιου, Μ., Μαργαρίτης, Γ., Τζαβάρα, Ζ., Χαραλαμπίδης, Μ. (2010). Δεκέμβρης '44, Ζέτα Τζαβάρα *"Ο Δεκέμβρης του 1944 μέσα από την αρθρογραφία των εφημερίδων της εποχής"* Εκδόσεις: Ελευθεροτυπία

Κοβεντάρειος Δημοτική Βιβλιοθήκη Κοζάνης (ΚΔΒΚ), Λυτά έγγραφα, Φ.70/Β/15, *Κατάστασις αλόγων και μουλαριών πόλης Κοζάνης*, 30.11.44

Κολιόπουλος, Ι. (2015). *Ληλασία Φρονημάτων, Η κατοχή και ο εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία, 1941-1944*, Εκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη, σ.48.

Κολιόπουλος, Ι. Σ. (1995). *Ληλασία Φρονημάτων, τόμ. Β΄ (Το Μακεδονικό ζήτημα στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου στη Δυτική Μακεδονία, 1945-1949)*, Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 91-98.

Κόντης, Β. (2013). *Η Ελλάδα στον Ψυχρό Πόλεμο: Εξωτερική Πολιτική και Άμυνα 1945-1981*. Εκδόσεις Καστανιώτη.

Κορκάς, Ι. (2008). *Κοζανίτικες διαδρομές, στο διάβα του χρόνου του περασμένου αιώνα*, Κοζάνη, σ. 210

Κουμαρίδης, Γ. (2002). *Όψεις της κατοχής και της αντίστασης στη δυτική Μακεδονία: η περίπτωση του SNOF*

Κουστένης, Π., Τσιδεμιάδου, Ε. (2019). *Κατοχή και Εμφύλιος στη Δυτική Μακεδονία Κατοχή - Εθνική Αντίσταση - Εμφύλιος Πόλεμος*, Συλλογικό - Συντακτική ομάδα, επιτροπή

Κωστόπουλος, Τ. (2006). *"Με τους Αντάρτες στη Δυτική Μακεδονία : Αναμνήσεις από κατοχή, εμφύλιο*, Τοσκένδη, Αθήνα: Βιβλιόραμα

Κωστόπουλος, Τ. (2009). Το Μακεδονικό στη δεκαετία του '40. *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα, 1*, 363-415.

Λαϊκή Φωνή (ΚΚΕ Μακεδονίας), 1944-1945.

Μαραντζίδης, Ν. (2010). *Δημοκρατικός Στρατός Ελλάδας, 1946-1949*, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια, β' έκδοση, Αθήνα, p. 52

Μαρατζίδης, Ν. Π. (2016). *Η εικόνα του Ελληνικού εμφυλίου στον διεθνή Τύπο*.

Μουζακίτης, Σ. Α. (2005). *Ο Τύπος στον ελληνικό εμφύλιο*.

Μπαρτζιώτα, Η., Μπέικου, Μ. (1949). «Η πολιτική μας δουλειά στις μαχήτριες του Γράμμου στο τελευταίο τρίμηνο», *Δημοκρατικός Στρατός*, 7, 510-514

Νέα Ευρώπη, ημερησία πρωινή εφημερίς εν Θεσσαλονίκη, διευθ: Βασ. Λαμζάκης [από 4.11.41 ο Μ. Παπαστρατηγάκης], Θεσσαλονίκη 1941

Νίκη, (Όργανο Περιφερειακής Επιτροπής ΕΑΜ Ν. Κοζάνης), 1943.

Παπαδοπούλου – Ζιώγα, Μ. (2012). *Η ΕΑΜική αντίσταση στην περιοχή Σερβίων Κοζάνης*, Αθήνα, εκδ. Σύγχρονη εποχή.

Παπαϊωάννου, Α. (2020). *Η Γυναίκα στην Εθνική Αντίσταση και στον Εμφύλιο. Το παράδειγμα της Λάρισας*.

Παπαστάθη, Ε. Ν. (2017). *Τύπος και πολιτική: ο ρόλος των έντυπων μμε στη σύγχρονη Ελλάδα* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης).

Παπαστάθης Κτενάς (1979). *Η προσφορά του Κλήρου στον απελευθερωτικό αγώνα του Έθνους και για την επιβίωση του Λαού*, ΕΘ.Α, τχ. 28 (1979), σσ. 34-37.

Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου Ιστορίας Δυτικής Μακεδονίας (2014). *Η Δυτική Μακεδονία στους νεότερους χρόνους*, Γρεβενά 02-05 Οκτωβρίου 2014.

Πριόβολος, Γ. (2013). *Αντιπαραθέσεις και διαμάχες στην Κατεχόμενη Μακεδονία (1941-1944). Μόνιμοι Αξιωματικοί στον ΕΛΑΣ Μακεδονίας*, α΄ έκδ., Εκδόσεις Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη, σ. 49

Ριζοσπάστης (2018). *Μπούλκες: Οι πρώτοι πολιτικοί πρόσφυγες*, Διαθέσιμο στο: <https://www.rizospastis.gr/story.do?id=9678552> [Ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου 2024]

Ριζοσπάστης, 1944-1947, 1974-1975, 1998-2002, 2004-2005, 2010.

Σελίδης, Π. (2013). *Ιστορία του 2ου Τάγματος 16ου Συντάγματος του ΕΛΑΣ Βερμίου*, Διαθέσιμο στο: <http://psaxtiria.net/topic/7824/%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%852%CE%BF%CF%85%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%8216%CE%BF%CF%85%CF%83%CF%85%CE%BD%CF%84%CE%B1%CE%B3%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%B5%CE%BB%CE%B1%CF%82-%CE%B2%CE%B5%CF%81%CE%BC%CE%B9%CE%BF%CF%85> [Ημερομηνία πρόσβασης 17 Οκτωβρίου 2024]

Σιώζος, Γ. (2000). *Η ζωή και το έργο του αρχιμανδρίτη Ιωακείμ Λιούλια 1911-1943*, Κοζάνη

Σουχάμβαλη, Τ. (2020). *Η καταστροφή της Ερμακιάς: το γεγονός και η μνήμη*.

Σφέτας, Σ. (2015). *Ο Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος 1946-1949: Ιστορικές Αναθεωρήσεις και Μύθοι*. Εκδόσεις Πόλις.

Τζεβελέκης, Ρ. (2018). *Το Μακεδονικό ζήτημα ως στοιχείο του πολέμου της επικοινωνίας κατά τη διάρκεια του ελληνικού εμφυλίου μέσα από τη μελέτη των εφημερίδων “Ριζοσπάστης” και “Ελευθερία*

Τσοπανάκης, Α., (1989). *Σιατιστινά (2)*, Θεσσαλονίκη.

Τσουμής, Π. (1998). *Ο Πάϊκος, Κοζάνη 1878-1958*, Κοζάνη

Φίτζιος, Π. (2018). *Ο μητροπολίτης Κοζάνης Ιωακείμ Αποστολίδης: η ζωή, η δράση και η εν γένει προσφορά του* (Doctoral dissertation, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (ΑΠΘ). Σχολή Θεολογική. Τμήμα Θεολογίας. Τομέας Εκκλησιαστικής Ιστορίας, Χριστιανικής Γραμματείας Αρχαιολογίας και Τέχνης).

Χατσιούλης, Μ., (2012). *Σιάτιστα: Έξι αιώνες ζωής, εκατό χρόνια ελευθερίας, Τα Σιατιστινά (5)*.

Χρόνος (2024). Εφημερίδα «Ενωσις» Κοζάνης: Μία νέα δυνατή «φωνή» αρχίζει να ακούγεται από τον Ιούνιο 1950, Διαθέσιμο στο: <https://xronos-kozanis.gr/efimerida-enosis-kozanis-mia-nea-dynati-foni-archizei-na-akoygetai-apo-ton-ioynio-1950/> [Ημερομηνία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2024]

Carabott, P., & Sfikas, T. D. (2017). *Greek Civil War*. Taylor & Francis.

Chandrinou, I. (2024). The Greek Civil War 1946–1949: Historiographical Perspectives, Political Culture, Collective Memory. *Trimarium*, 1(5), 51-69.

Floriniotika (2022). ΠΑΡΑΘΥΡΟ ΣΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ : Ο Βασιλιάς Παύλος στην Φλώρινα, Διαθέσιμο στο: http://www.floriniotika.gr/2022/10/blog-post_757.html [Ημερομηνία πρόσβασης 14 Οκτωβρίου 2024]

Gvardis, M. (2016). *Η ελληνική εκδοχή του εμφυλίου και ο Μουχάλ Αγάς*, Διαθέσιμο στο: <https://manolisgvardis.wordpress.com/2016/09/09/%CE%B7%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CE%B5%CE%BA%CE%B4%CE%BF%CF%87%CE%AE%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%B5%CE%BC%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%BF%CF%85%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%BF-%CE%BC%CE%BF/> [Ημερομηνία πρόσβασης 10 Οκτωβρίου 2024]

Iliadou-Tachou, S., Fotiadis, K., & Pougariidou, P.-A. (2012). The political identity of the refugees from the Black Sea during the Greek Civil War: The case of the newspaper Akrites of the North. *In 1st Scientific Conference of the Historical Archive of the Refugees' Hellenism, Thessaloniki, the Capital of the Refugees* (pp. 295-310). Kalamaria: IAΠE.

Kalyvas, S. N., Arjona, A., Kasfir, N., & Mampilly, Z. (2015). Rebel governance during the Greek civil war. *Rebel governance in civil war*, 119.

Karpozilos, K. (2014). The defeated of the Greek Civil War: From fighters to political refugees in the Cold War. *Journal of Cold War Studies*, 16(3), 62-87.

Paivanas, D. (2017). Un-framing the Greek Civil War. *Modern Greek Studies (Australia and New Zealand)*, 18.

Plakoudas, S. (2017). *The Greek Civil War: Strategy, Counterinsurgency and the Monarchy*, pp 119–127.

Sakkas, J. (2013). *Britain and the Greek Civil War, 1944-1949: British imperialism, public opinion and the coming of the Cold War*. Rutzen.

Sfikas, T. D. (2017). *The Greek Civil War: Essays on a Conflict of Exceptionalism and Silences* (Vol. 6). Routledge.

Stefatos, K.& Kovras, I. (2015). Buried Silences of the Greek Civil War. *Necropolitics: Mass Graves and Exhumations in the Age of Human Rights*, edited by Francisco Ferràndiz and Antonius Robben, 161-183.

Van Boeschoten, R. (2015). Enemies of the nation—A nation of enemies: The long Greek civil war. *Bill Kissane (Der.), After Civil War: Reconstruction and Reconciliation in Contemporary Europe*, 93-120.

Woodhouse C.M. (2013). *Ο Αγώνας για την Ελλάδα 1941-1949*, Εκδόσεις ΤΟΥΡΙΚΗ, Αθήνα 2013, σ. 47,